

helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odбора za
ljudska prava
u Srbiji

broj 169-170 • novembar - decembar 2012 • godina XVII

PORAZ STRATEGIJE SRBIJE

- Bojkot zdravog razuma
- Unisonost bez sadržaja

...

Platforma za pregovore o Kosovu

- Slabljenje političke pozicije Vlade

Vojvodina 2012

- Opasna političko-ekonomska
mešavina

Sadržaj

Poraz strategije Srbije 3

Piše: Sonja Biserko

Poraz strategije Srbije

Bojkot zdravog razuma 5

Bojan Tončić

Unisonost bez sadržaja 6

Piše: Tamara Kaliterna

Hag je „ujedinio Srbe“
kao „moralne pobdnike“ 7

Piše: Stipe Sikavica

To je to braćo Srbi 10

Piše: Dragoljub Todorović

Platforma za pregovore o Kosovu

Slabljenje političke pozicije Vlade .. 14

Piše: Vladimir Gligorov

Zatezanje u regionu

Punjenje „bureta“ barutom 16

Piše: Ivan Torov

Neočekivano zamrzavanje odnosa. 18

Piše: Davor Gjenero

Vojvodina 2012.

Opasna političko-ekonomska
mešavina 21

piše: Dimitrije Boarov

Demokratska stranka u opoziciji

Gordost i predrasude 24

Piše: Nastasja Radović

Rehabilitacija i revizija

Generator i posledica
istorijskog revizionizma 27

piše: Srdan Milošević

Nepoželjni mediji i nepatriotske nevladine organizacije

Srećna Nova 1991! 31

Piše: Slobodanka Ast

Crni spiskovi 33

piše: Bojan Tončić

Srbija i smena epoha

Prokletstvo XX veka 36

Piše: Nikola Samardžić

O kontinuitetu

Ponavljjanje prošlosti 38

Piše: Srdan M. Jovanović

Tranziciona pravda

Žena/majka u vremenu rata 40

piše: Irena Antić

Islamske zajednice

Fetva *status quo* 43

piše: Srdan Barišić

Rusija

Zjapeći Sibir 46

Piše: Petar Popović

Socio-ekonomska prava u Srbiji

Romi - najslabija karika
na tržištu rada 48

piše: Nataša Lazović

Hobotnica (La Piovra) 2

Vojislav Koštunica: pročitano
od mnogih; omražen od svih 51

piše: Zoran Janić

Erik Hobsbaum (1917-2012), istoričar

Doba Hobsbauma 56

Piše: Mr Milivoj Bešlin

Godišnjica smrti

Radomira Konstantinovića

Nenapisana sećanja 59

Piše: Latinka Perović

Povelja na licu mesta

Kikinda: pretnje i odgovori 62

piše: G. Perunović Fijat

Sport i propaganda

Uvek će se naći neki idiot 64

Piše: Ivan Mrden

Iz osmanske baštine

Frka 66

piše: Olga Zirojević

Naša pošta

Ko je upropastio hrvatske Srbe 67

Piše: Rade Vukosav

PIŠE: SONJA BISERKO

Poraz strategije Srbije

Oslobađajuće presude koje je Žalbeno veće Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju izreklo nedavno hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču, potom i kosovskom lideru Ramušu Haradinaju otvorile su dugo zanemarivanu, a važnu temu u Srbiji: o karakteru rata na teritoriji bivše Jugoslavije.

Reakcije države, medija, pa i civilog sektora pokazale su tvrdokornost dominantne teorije viktimizacije i nedostatak političke i svake druge volje za suočavanjem s odgovornošću Beograda za najbrutalniji konflikt u Europi poslije Drugog svetskog rata. Država i mediji, unisono, svesno su homogenizovali javno mnjenje, uz ponovljenu tvrdnju da su Srbi opet žrtve globalne nepravde.

Presude su primljene kao još jedan dokaz anti-srpskog delovanja Haškog tribunala i vrhunski argument protiv njegovog celokupnog rada i uloge. Predstavnicima vlasti su iskoristili priliku da ponovo afirmišu negativan stav prema Tribunalu. Predsednik Nikolić je poslao poruku regionu: „Ako su hteli da nas svađaju, našli su način“. Jer, kako ističe „ne može da se desi da posle svega ovoga mi nastavimo da sa svojim susedima održavamo odnose kakve smo imali do sada.“ Rasim Ljajic, ministar u svim vladama od 2000. godine, glavni akter u saradnji Srbije sa Haškim tribunalom, „šokiran“ je presudom i smatra da „javnost Srbije ima pravo na ljutnju i bes, jer se radi o selektivnoj pravdi ili nepravdi“.

Ekstremna desnica je oštro reagovala protestima, proglasima i veoma agilnim propagiranjem anti-haškog sentimenta. Presude su pojačale zahteve - pre svega snaga okupljeni oko Demokratske stranke Srbije (DSS), Srpske radikalne stranke (SRS), pokreta Dveri, Naši, 1389 - ali i brojnih drugih pokreta i pojedina, za stvaranjem jake nacionalne države i odustajanjem od EU.

I civilni, antiratni sektor, uz veoma retke izuzetke, pridružio se Vladi u negativnoj reakciji. Tako ugledna istoričarka Dubravka Stojanović u autorском tekstu piše: „Posle oslobađajuće presude za akciju ‘Oluja’ gubi se ključni motiv, odnosno ideološki okvir rata koji je njegov uzrok. Rat je sada, bar što se hrvatskog učešća u njemu tiče, ostao samo odbramben i oslobodilački“. Ističe ovdašnju dominantnu tezu i kaže: „Problem je u tome što se jugoslovenski slučaj ne može porediti s klasičnim napadom jedne države na drugu. Na prvom mestu, bio je to rat napravljen u okviru zajedničke države,¹ čiji cilj je bilo njeno cepanje, zauzimanje teritorija i stvaranje što čistijih nacionalnih država. Radilo se o posebnom istorijskom trenutku, nastalom neposredno posle pada Berlinskog zida i rušenja dotadašnje podele sveta.“ Vesna Pešić, bivša predsednica Građanskog saveza i bivša članica Liberalno-demokratske partije, pak smatra da ovu „skandaloznu presudu, koja je urušila kredibilitet Tribunala treba pripisati spoljnom uticaju na sud. Tog uticaja nije bilo u svim slučajevima, ali u nekima, pa i u ovom, jest“. A Vladimir Kecmanović, pisac mlađe generacije, ističe da „nijedna haška odluka nema nikakvu pravnu, ili, ne daj bože, moralnu težinu. Političku ima. I zato srpski politički predstavnici imaju pravo i obavezu da se bune“.

U celini, ove su reakcije samo ogolile stanje stvari u Srbiji kad je reč o Haškom tribunalu i, možda još više, o odnosu Beograda i srpskih elita prema nedavnoj prošlosti. Naime, Srbija je očekivala da će pomenute presude, prihvatajući da je reč o „udruženom zločinačkom poduhvatu“, bar donekele relativizovati vlastitu odgovornost. Kako se desilo upravo suprotno, presude faktički predstavljaju fijasko dosadašnje strategije Srbije, zasnovanoj na relativizaciji odgovornosti, ali i debakl jednog dela međunarodne zajednice.

Da bi se otklonile nedoumice vezane za ove presude, neophodno je pozabaviti se politikom podizanja optužnica. Ta je, između ostalog, bila usmerena na to da se osude pripadnici svih etničkih grupa što bi vodilo veštačkom izjednačavanju kriminalne

¹ U Srbiji se stalno prenebregava činjenica da je rat vođen na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koje je međunarodna zajednica, nakon što je Badenterova komisija uspostavila kriterije za nezavisnost, priznala kao nezavisne države. Kao dan prestanka postojanja Jugoslavije međunarodna zajednica uzima 8. oktobar 1991. godine. To znači, a tako to tumači i Haški tribunal, da je rat imao međunarodni karakter.

odgovornosti svih strana u ratu. Tužilaštvo je podiglo četiri optužnice koje su imale za cilj relativizaciju odgovornosti: hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču, potom Ramušu Haradinaju, i Naseru Oriću, kao i bošnjačkom generalu Rasimu Deliću. Za sve četiri optužnice karakteristična je ista formulacija - „udruženi zločinački poduhvat“. To je optužene trebalo dovesti na istu poziciju sa Radovanom Karadžićem i Ratkom Mladićem.

To usmerenje koincidiralo je s jednom školom mišljenja u pojedinim političkim i intelektualnim krugovima Evrope. Ta je zastupala stajalište da bi se tako olakšao proces pomirenja u regionu. Otuda su izostale optužnice, recimo, za zločine počinjene u istočnoj Slavoniji i Vukovaru (osim u slučaju Ovcare), ili za vojni vrh i jugoslovensko Predsedništvo, odnosno za Veljka Kadijevića, ministra odbrane i Borisa Jovića, predsednika Predsedništva početkom devedesetih.

Džefri Najs, zamenik glavne tužiteljice na suđenju Slobodanu Miloševiću, kaže da su „kvalificirani pravnici već ranije sugerirali da nema dovoljno dokaza“, ali da je Karla del Ponte nakon toga „instruirala“ troje pravnika koji nemaju iskustva kao advokati u sudnici i koji nakon podizanja optužnice ionako ne bi u ime Tužilaštva zastupali slučaj na sudu“.

Valja podsetiti da je bilo i ranije oslobađajućih presuda i to, recimo, baš kada su Srbi u pitanju. Na primer, oslobađajuća presuda Milanu Milutinoviću, predsedniku Srbije u vreme NATO intervencije; oslobođen je Miroslav Radić u predmetu „Vukovarska trojka“, a Veselinu Šljivančaninu je smanjena kazna, kao i još nekolicini optuženika. Znači, kako ističe Džefri Najs, „trebalo bi se zabrinuti samo onda kada bi svi optuženi bili i osuđeni. Jer, bilo zbog nedostatka dokaza, bilo zbog proceduralnih problema, svaki sud funkcioniše tako da će određeni broj optuženika biti oslobođen. Sudovi ne postoje da bi se svi osudili. Kada bi to bio slučaj, onda bi sudovi bili samo pečat na ono što rade tužilaštva“.

Vojna operacija oslobađanja okupiranih hrvatskih teritorija, „Oluja“, je bila uvod u završetak rata, nakon što su se „desile“ Srebrenica i Žepa, a ugroženom Bihaću u Bosni i Hercegovini pretila sudbina Srebrenice. „Oluja“ je uspostavila nov vojni balans u regionu jer je označila kraj višegodišnje vojne premoći srpskih vojski, koje se nakon toga povlače iz Hrvatske i zapadne Bosne i Hercegovine. Pripremana u saradnji s penzionisanim američkim oficirima,

trajala je samo četiri dana. Hrvatska vojska je ulazila u već ispražnjene gradove.

Naime, na delu je bio dogovor hrvatskog predsednika Franje Tuđmana i njegova srpskog kolege Dobrice Ćosića još iz 1993. Prema njemu, trebalo je, kad je reč o Srbima, da se konsoliduju etničke teritorije tako što će se zauzeti zaštićene zone u Bosni i Hercegovini, s time da bi se Srbi iz tzv. Krajine prebacili u Republiku Srpsku i Srbiju, a možda i na Kosovo. Ćosić je lično bio angažovan na organizovanju preseljenja Hrvata iz Hrtkovaca (Vojvodina) i dovođenje na njihovo mesto Srba iz zapadne Slavonije (selo Kula).

Beograd je, tri meseca ranije, još u maju 1995, poslao tri oficira JA u Knin da pripreme evakuaciju Srba. Samo je mali broj „odabranih“ znao za to. Većina, nažalost, nije, pa su u toj završnici upravo oni žrtvovani. Srbima iz Hrvatske su početkom 1995. godine, ponuđeni pregovori o tzv. planu Z-4. Na nagovor Beograda nisu ga prihvatili; da jesu, dobili bi za tzv. Krajinu status države u drzavi.

Srbijanski mediji u toku i posle „Oluje“ svedočili su o egzodusu Srba, koji predstavlja istinsku tragediju ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Pogotovo, što je, kasnije, njihov povratak u zavičaj opstruiran i iz Beograda, i iz Zagreba.

Međunarodna zajednica (tzv. Kontakt grupa) je bila pristala na ove dogovore, jer je bio prevladao stav da je u toku stvaranje etničkih država i da povratak izbeglica nije realna opcija. Ubistvo nekoliko stotina staraca nakon „Oluje“ bila je surova poruka da povratka nema. Beograd je, sa svoje strane, veoma organizovano naseljavao Srbe iz Krajine u manjinske sredine (Mađara, Hrvata posebno). Tako je, na primer, u Staroj Pazovi gde su u većini živeli Slovaci doseljavanje Krajinika promenilo proporciju u korist Srba. Tako je definitivno etnički konsolidovana ranije izrazitije multietnička Vojvodina, što pokazuju i podaci proslogodišnjeg popisa stanovništva.

U takvim okolnostima, Haški tribunal verovatno nije mogao izbeći da ne reflektuje sve te, često oprečne, konsideracije. Međutim, bez obzira na propuste, njegova uloga i značaj su od neprocenjive važnosti za region. O njegovom radu i učinku tek predstoje pravne rasprave, a najnovije oslobađajuće presude su možda uvod u dublje promišljanje o ovoj instituciji. Nasleđe Tribunala će svakako biti ključno za sve buduće istraživače i naučnike u promišljanju istorije druge Jugoslavije i njenog brutalnog kraja.

Bojkot zdravog razuma

BOJAN TONČIĆ

Oslobađajuće presude u procesu za učešće u ratnim zločinima tokom operacije „Oluja“ izrečene hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču, potom i Ramušu Haradinaju i oficirima OVK, izazvale su talas nezadovoljstva građana, divljanje medija i brojne manifestacije nacionalnog homogenizovanja. Atmosfera je podsetila na mitingaški uvod u rat, podigli su glas Crkva, opozicija, vlast, studenti, profašistička udruženja, pozivajući na odsudno jedinstvo u bojkotu *Ideinih* prodavnica i dalmatinskog otočja, iskazujući neartikulisanu ljubav prema mržnji, veličajući svoje monstrume iz ševeningenskih ćelija. Zasjele su ponovo sva ključna obeležja Antibirokratske revolucije, država i društvo odavali su sliku duboko frustrirane mase, nezrelo besne na sve neoprostivo drugačije, a zloslutni pozivi na oružje, zaurlavani krajem novembra na Trgu Republike u Beogradu, nametali su pitanje da li bi se sve završilo na pretnjama da Srbija raspolaže arsenalom s početka devedesetih. Kao žrtve rata, preciznije Gotovine i Markača, pomenute su i izbeglice iz „Oluje“ kojih su se patriote namah setile, iako su još avgusta 1995. trajno dehumanizovane.

U zapaljivom talasu, potpredsednica Vlade Srbije Suzana Grubješić otkazala je posetu Hrvatskoj, u Beogradu je otkazan koncert hrvatske soul pevačice Natali Dizdar, estradni umetnici podsetili su na to kako se oslobađanju hrvatskih generala raduju umetnici koji su u Srbiji zarađivali silne novce, te ih, logično, preko državnog proračuna, usmeravali u odbranu Gotovine i Markača. Nije, međutim, sve prošlo bez incidenta. Dvojica nasilnika, ogrnutih navijačkim šalovima, upala su 27. novembra u dvorište kuće župnika rimokatoličke crkve Ivana Živkovića u selu Hrtkovci, tako reći, rodnom mestu novog srbijanskog fašizma, vređali ga i otkinuli registarsku tablicu sa njegovog automobila. Sve se dogodilo dan nakon seoskog mitinga povodom haških presuda, napad je osuđen u javnosti, ali je još jednom ukazao na opasnost ratnih igrarija; u ovom selu je u maju 1992. vođa Srpske radikalne stranke Vojislav Šešelj organizovao miting na kojem su pročitana imena prezimena 17 porodica od kojih se tražilo da napuste selo, što se i dogodilo. Bila su to prva „humana preseljenja“, prisilna razmena dobara srpskih

i hrvatskih porodica, do kojih je došlo nakon jednog ubistva pod nerazjašnjenim okolnostima i brojnih nepodnošljivih pretnji upućivanih Hrtkovčanima, uz prećutnu podršku vlasti i ćutanje gotovo svih opozicionih stranaka.

Mnogo benignija, ne manje kretenoidna, ideja - bojkotašenje - kao poznata ekonomsko i spoljno - politička disciplina sa samog kraja osamdesetih, vaskrsela je u izvedbi udruženja *Naši* koje je igralo na kartu srbijanskog stida zbog slabe podrške svojim koljačima. Ne samo da Srbija nije materijalno podupirala svoje, već je pomagala odbranu neprijatelja, konstatuju *Naši* i razotkrivaju prevaru: Srbi su plaćali odbranu Gotovine i Markača preko „Idee“ koja od njihovih para plaća porez u Hrvatskoj, kao i pomenuti estradni umetnici. A deo tog novca svakako je u onih tridesetak miliona evra, koliko je, navodno, Hrvatska uložila u odbranu Gotovine i Markača.

Naši su pokušali da budu brutalno jednostavni, duhoviti, čak, te su napravili svoju verziju kataloga proizvoda sa cenama u *Idei*, uz propagandni moto „Kupovina uz najbolji genocid!“, plasiran iznad fotografija na kojima su detalji izbegličke kolone Srba tokom „Oluje“ i cena ljudskih života - nula dinara. Na naslovnici letka našao se i naslov „Udea vam želi srećnu Oluju“ (sa karakterističnim ustaškim „U“) i šahovnicom. Za razliku od antislovenačkog bojkota *Thomy* majoneza i *Fruktal* sokova, imamo, dakle, i poziv na malo žešći obračun sa lancem ustašizovanom *Ideom*.

Nesporno je dokazan stereotip o lukavim Latinima, čemu su krunski dokaz bile suze radosnice Nine Badrić, Tereze Kesovije i Sanje Doležal koje, eto, vole srbijanske novce, ali i Gotovinu i Markača. A među Srbima su i hiljade nepatriota koji letuju po Dalmaciji i Istri (stradao je jedan bilbord Turističke organizacije Hrvatske u Novom Sadu).

Uz odsustvo razuma, zajednički imenitelji nove strategije srbijanskih militantnih patriota su tvrdnja da su, logikom nevinosti Gotovine i Markača, nevini i svi Srbi kojima je Haški tribunal presudio, ili im sudi, te beogradski dnevnik *Kurir* u kojem se, brižljivim odabirom sagovornika na temu srpske nevinosti i hrvatskog genocida, plasirala teza da Srbima, nažalost, nisu krivi Hrvati, jer od njih treba učiti kako se vole i brane svoji junaci. Tom je kurirskom mozganju 29. novembra, na dan objavljivanja oslobađajuće presude Ramušu Haradinaju, državnički legitimitet dao predsednik Srbije Tomislav Nikolić: „Ovo je čas kad iz Haškog tribunala treba da izađu svi Srbi, zato što, ako ‘Oluja’ nije bila zločin i ako Haradinaj nije počinio zločin, gde će se naći

zločin kod političara, komandanata vojske i policije Srba koji se nalaze u Haškom tribunalu“, rekao je Nikolić, ne adresirajući svoju umotvorinu. Samo nekoliko sati kasnije parafrazirao ga je na Trgu Republike krem domicilnih fašista pod parolama „Svi su Srbi Ratkovi vojnici“ i „Da branimo obraz otečestva“, tražeći oružje i okretanje majčici Rusiji.

Nisu Nikolića ni beogradske mitingaše čuli u Haškom tribunalu, 3. decembra je Milan Lukić, monstrum koji gotovo savršeno personifikuje rat u Bosni Hercegovini, osuđen u Hagu na doživotni zatvor zbog spaljivanja 120 civila u Višegradu. *Kurir* je najpre preneo detalje Lukićevih zločina, ne osporavajući hašku fotografiju. Ipak, jedini zaključak za ovo srbijansko glasilo bio je u tekstu pod znakovitim naslovom „Nema pravde: Doživotne kazne samo za Srbe“ (4. decembar). U napisu se podseća da su na doživotnu robiju osuđeni samo bosanski Srbi, komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa Stanislav Galić, zbog kampanje otvaranja snajperske vatre i granatiranja Sarajeva od 1992. do 1994, kao i Vujadin Popović i Ljubiša Beara za genocid u Srebrenici koji je, u interpretaciji Kurira „srebrenički slučaj“, bez namere da se nečim, nekako, ospori utemeljenost presude, ili mogući drugačiji, pravedniji ishod postupaka.

Nije mnogo kreativnosti ostalo za tugu kada je izrečena kazna doživotnog zatvora generalu Vojske Republike Srpske Zdravku Tolimiru, desnoj ruci Ratka Mladića, za genocid u Srebrenici i Žepi. Objavljena je ocena sudije Priske Nijambe iz Zambije da Tolimir nije kriv za genocid i konstatacija da je Haški tribunal dosledno antisrpski.

Došlo je, razmljivo, u zbrci tokom zbijanja redova, da izvesnog neslaganja u državnom vrhu,

potpredsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić je, za razliku od člana svoje stranke Tomislava Nikolića koji je za apsolutno poricanje bilo kakve krivice Srba, izgovorio da su Srbi bili na putu ka priznavanju krivice, doduše greškom. „Mi Srbi smo nekako uspeli da kažemo da osuđujemo zločince koji pripadaju našem narodu. Jedino što tražimo je da budu osuđeni zločinci koji su to činili protiv pripadnika našeg naroda. Ovo prvo mi smo uradili, svoju obavezu ispunili, a ovo drugo nekako nam pokazuje da svi nisu imali ni iste mere ni iste aršine koje smo imali mi“, kazao je Vučić.

Lagao je prvi potpredsednik Vlade, ozbiljno i vrlo štetno zamenjivao teze predsednik Republike. Srbija intenzivno uživa u ulozi nesporne žrtve koju je sebi davno dodelila. Susedi su bezbedni, ali ne i unutrašnji neprijatelj.

Unisonost bez sadržaja

PIŠE: TAMARA KALITERNA

Da je samo jedan sudija Žalbenog veća u Hagu glasa drugačije u predmetu Ante Gotovina i Mladen Markač sredinom novembra, te da 29. novembra Haški sud nije izrekao oslobađajuću presudu Ramušu Haradinaju i dvojici, istorija duž Dunava i Ibra bi promenila tok. Kao i do sada, istina će biti prva žrtva ovih presuda. Novembar je simbol jeseni i potištenih hrizantema.

Srbija se ujedinila u osudi i zgražavanju presudama - od vlasti do opozicije, od predstavnika nevladinih organizacija zaduženih za ljudska prava, do zabranjenih klerofašističkih organizacija. Ovakvog jednonumlja nije bilo od NATO bombardovanja 1999.

Unisonost se ne zasniva na sadržaju, već na ishodu presuda suda koji je formiran zato što pravosuđa nekadašnjih jugoslovenskih država nisu želela da sude „svojim“ ratnim zločincima. Nijedan ratni zločin u četiri rata na području SFRJ ne bi bio procesuiran da nije bilo Tribunala.

Generali, proglašeni nevinima, su ipak odležali sedam godina. Kosovari kraće. Generali su bili komandanti oružanih snaga međunarodno priznate države i dejstvovali su na svojoj teritoriji. U operaciji „Oluja“ Hrvatska nije osvajala tuđe, već je oslobađala svoju teritoriju od vojnika koje je kontrolisala Srbija. Srbija se ne može suočiti s istinom da je bila agresor. Presudama moralno poražena, štiti se tako što se opet uživala u nevinost večite žrtve, iako je načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije Momčilo Perišić, „vitez od Mostara i Zadra“, osuđen na 27 godina, jer je iz Beograda naređivao ubijanja i razaranja suverenih država.

Za zločine u Hrvatskoj u Hagu je bilo nekoliko presuda. Od tri oficira JNA optuženih za Vukovar, jedan je oslobođen, drugi je, umesto deset odležao šest i po godina (Veselin Šljivančanin), a samo je Mile Mrkšić dobio 20 godina. Za granatiranje Dubrovnika Miodrag Jokić je dobio sedam, a odležao tri godine; Pavle Strugar je dobio sedam i po godina, a bio u zatvoru devet meseci; optužnica Milana Zeca je povučena, a ona Vladimira Kovačevića prepuštena sudu Srbije koji ju je odbacio. Tribunal je poštedeo Srbe iz Srbije i kaznio Srbe

iz Hrvatske koji su saradivali sa agresorom (Milan Babić i Milan Martić). Nijedan funkcioner Srbije, ili JNA nije prvenstveno osuđen za osvajanje i etničko čišćenje „Republike Srpske Krajine“ (RSK), što je bio *casus belli* „Oluje“. Prema podacima Haškog tužilaštva, za sedam meseci 1991. godine je oko 220.000 Hrvata proterano sa teritorija pod kontrolom „RSK“, monstrum države u državi.

„Krajišnicima“ se nudio „Plan Z-4“, ali su ga odbili i time upalili zeleno svetlo za „Oluju“. Plan su izradili ambasadori SAD, Rusije, EU i UN koji su se sastajali u Zagrebu u ruskoj ambasadi od marta 1994. Plan, predstavljen krajem januara 1995. godine je predviđao reintegraciju okupiranih područja u Hrvatsku, s tim da bi ta područja osim Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema, naslonjenog na Srbiju, uživala vrlo visoku autonomiju i zvala se „Srpska Krajina“. „Krajina“ ne bi imala međunarodni subjektivitet, ali bi imala zakonodavno telo, predsednika, vladu, sudove, ustavni sud, policiju, ali ne i vojsku.

U nadležnosti hrvatske vlade ostali bi inostrani poslovi, odbrana, međunarodna trgovina. Stanovnici „Krajine“ bi imali pravo na dvojno državljanstvo Hrvatske i SRJ, sklapanje međunarodnih ugovora i sa Republikom Srpskom, birali bi predsednika Hrvatske i Hrvatski sabor u kojem bi imali zastupnike, mogli bi biti ministri, sudije. Omražena „kuna“ ne bi bila platežno sredstvo u „Krajini“, iako je to bila u Kijevskoj Rusiji u IX veku, Banovini Hrvatskoj, NDH, odlukama ZAVNOH. Jedan od političkih izgovora za nemogućnost suživota sa Hrvatima i stvaranje „RSK“ bio je i da je „Hrvatska država sa simbolima ustaške NDH“, iako se, kad je „RSK“ nastala, u Hrvatskoj plaćalo „hrvatskim dinarom“, a „kuna“ je uvedena tri godine kasnije.

Kninsko rukovodstvo nije htelo ni da primi „Plan Z-4“, a Slobodan Milošević ni četvoricu njegovih autora.

HAG JE „UJEDINIO SRBE“ KAO „MORALNE POBDNIKE“

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Već i površno iščitavanje ovog teksta pokazaće da se bitno razlikuje od sve silesije žalopojno-frustrirajućih naslova što su preplavili srpsku štampu nakon oslaobađajućih presuda hrvatskim generalima koje su donete u Haškom tribunalu. Otkako su Ante Gotovina i Mladen Markač stupili na tlo domovine, pisca su ovih redaka verbalno, a uporno priterivali uza zid čak i njegovi dobri znanci, čak i prijatelji, a pravnici po struci, i to najčešće jednim jedinim simplifikovnim argumentom, ili „argumentom“, ako hoćete: „Ti to ne razumeš jer nisi pravnik“! Ali, čovek i ne mora da bude pravnik da bi shvatio da su događaji, koji su se odigrali u augustu 1995. godine u vojnoj operaciji hrvatskih oružanih snaga pod nazivom „Oluja“, veoma, veoma složeni i da se ne mogu ni približno tačno definisati, budu li se posmatrali samo kroz prizmu prava, a

izostavljajući njihovu političku i etičku dimenziju. Najzad, nije moguće ni sa pravničkog stanovišta precizno ukazati na eventualne greške i grehe sudija Žalbenog veća iz Haga – Amerikanca Teodora Merona, Jamajčanina Patrika Robinsona i Turčina Mehmeta Gineja koji su svoj glas uložili u oslobađajuću presudu; i obrnuto, nije moguće pošteno i bez dvoumljenja izraziti divljenje prema pravednosti i časti sudija koji su „izdvojili svoje mišljenje“ – Maltežaninu Karmelu Adiusu i Italijanu Faustu Pokaru; nije to moguće bez da se krajnje pažljivo ne prouče (baš tako: dok se ne prouče!) 1300 stranica koliki je obim prvostepene presude (prema izveštajima iz Tribunala) i iskaza makar ključnih svedoka obeju strana u tom sudskom maratonu.

Predsednik Srbije Tomislav Nikolić prvi se oglašio povodom presude generalima iz Hrvatske, ali bezličnim saopštenjem iz kabineta u kome je za deset odsto uvećao broj prognanih kojim se najčešće barata u Srbiji: „Tokom operacije 'Oluja' proterano je preko 220. 000 Srba i ubijeno na hiljade nenaoružanih muškaraca, žena i dece... Današnjom odlukom Haškog tribunala Hrvatska može legitimno da slavi najveći pogrom u svetu posle Drugog svetskog rata“.

I prvi potpredsednik vlade Aleksandar Vučić objavio je saopštenje: „Niko ne može da nas natera da zaboravimo da je u 'Oluji' ubijeno na hiljade civila, dece, žena, staraca, da je sa ognjišta proterano celokupno srpsko stanovništvo“. Premijer Ivica Dačić je rekao da je „Oluja“ „jedan od najvećih zločina nakon Drugog svetskog rata, koji je doveo do proterivanja 200.000 ljudi i više hiljada ubijenih“. Podaci o ubijenima tokom i nakon četverodnevne akcije „Oluja“ razlikuju se od institucije do institucije. Međunarodni krivični sud konstatuje da su ubijena 324 vojnika i civila. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH) evidentira 214 ubijenih, od kojih su 167 žrtve ratnih zločina, a 47 žrtve ubistva. Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava evidentirao je 677 žrtava. UN govore o 150.000 izbeglih iz „RSK“.

Predsednik države i prvi potpredsednik Vlade zdušno su podržavali premijera koji je bio u krilu

vlasti devedesetih i time direktno odgovoran za „Oluju“. Premijerov bivši šef je, prema transkriptu 41. sednice Vrhovnog saveta odbrane SRJ od 14. avgusta 1995, ocenjivao „najveći pogrom u svetu posle Drugog svetskog rata“: „Tamo je palo naređenje da svi izađu iz Krajine tog istog dana, bez čak stvorenog kontakta sa hrvatskom vojskom na najvećem delu fronta. Da smo tog istog dana napravili idiotsku glupost da im pomognemo, ko bi to stigao do Knina do večeri da im pomogne?! Pa, tamo ne bi moglo da se stigne od njihovih kolona kojima su zakrčili sve puteve u bežaniji zajedno sa stanovništvom. Više su izginuli u bežaniji sa stanovništvom, nego što bi izgini držeći linije... Molim vas, šest hiljada Hrvata je branilo Vukovar pola godine; napadala je cela Prva armija, vazduhoplovstvo, čudo, sva sila koju je imala JNA, a oni nisu odbranili Knin, kojem se može prići samo iz tri pravca; nisu ga mogli braniti ni 12 sati!? Oni ga nisu ni branili, jer po svim izveštajima koje smo dobili od policajaca, građana i ostalih, čim je prestala artiljerijska priprema u sedam uveče (4. avgusta 1995, opaska T. K.) oni su naredili - bežaniju!... Ja neću da govorim o pojedincima, verovatno ima primera herojskog otpora, ima primera herojskog ponašanja, ali, nažalost, takva je odluka tamo doneta i tako se to završilo“.

Iz te užasno zamršene srpsko-hrvatske i ratne i pravosudne završnice izdvajamo tek jedan segment, segment o tome kako je Srbija u nacionalnom izlivu gorčine na „hašku nepravdu“ proglasila sebe mučenikom i žrtvom „Oluje“, žrtvom koju su vrhovne patriote preobrazile u - veliku moralnu pobedu! Na koji god medij u Srbiji da ste se pozivali, na koju god izjavu srpske političke i intelektualne elite da ste se oslonili, koga god slučajnog prolaznika da ste upitali bilo šta u vezi sa rečenom presudom - jedva da se našao iko ko, s neskrivenim izrazom ogorčenosti i ignorancije, nije pljunuo na Tribunal kao na političku lešinu Zapada, i ko „Oluju“ nije percipirao nikako drugačije nego kao zločin i jedino zločin „prema nedužnom srpskom narodu“! Na prvi pogled čini se da tu nema ničeg novog, jer, na primer, predsednici države Srbije, bivši i sadašnji, od Vojislava Koštunice, preko Borisa Tadića do Tomislava Nikolića, oni i njihovi i bliski i marginalni saradnici, zajedno sa delatnicima svih „stubova“ srpske kulture, iz godine u godinu ponavljaju istu mantru, i tako 17 godina o svakoj godišnjici „Oluje“. Međutim, ipak postoji, čak kvalitativna razlika između vremena

prošlog i vremena sadašnjeg: danas je oficijelna Srbija dobila i (doduše, tanku) međunarodnu podršku, a time i nekakvu satisfakciju, (istina, gotovo isključivo od „braće sa Istoka“) u smislu da se Tribunal prema Srbiji poneo maćehinski, pa da ga stoga valja otpisati ne samo kao nepravednu, nego i kao instituciju koju je pregazilo vreme. Političkoj i intelektualnoj eliti iz Beograda nije trebalo da dva puta osluhne glas iz Moskve, te je iz ugodne pozicije dvostruke žrtve, žrtve i „Oluje“ i Haga, stala da superiorno deli lekcije i levo i desno, proglašavajući Srbe ne samo moralnim pobednicima u „Oluji“ i u haškoj sudnici, nego je, na taj način doprinela upornoj i konstantnoj relativizaciji uloge Srbije u ex-jugoslovenskoj ratnoj prošlosti!

Hajde da tu malo predahnemo. Ako je „Oluja“ - kako tvrde trubaduri ovdašnje verbalne opštenacionalne kontraofanzive - planirana i izvedena s ciljem da se „remetilački srpski faktor jednom za svagda prognja sa svojih vekovnih ognjišta“ u Hrvatskoj, ako je, dakle, ona bila zločin prema „nedužnom srpskom stanovništvu“, ona gubi svaki smisao, karaktter i legitimitet kao domovinsko-odbrambena operacija; u tom

„Oluja“ je počela 4. avgusta u 5 sati. Naredbu o evakuaciji Srba iz „RSK“ potpisali su komandant „Srpske vojske Krajine“ Mile Mrkšić i predsjednik „RSK“ Milan Martić. Milan Babić, premijer „RSK“ svedočio je 9. maja 1995, za državnu agenciju Tanjug: „Na mene je zaprepašujuće djelovalo saznanje da su Glavni štab vojske RSK i predsjednik Martić naredili opću evakuaciju stanovništva i povlačenje vojske na svim crtama bojišta u Kninu, sjevernoj Dalmaciji i Lici, iako na većini crta dodira sa HV nisu bila izražena ozbiljnija borbena djelovanja“.

Ruta iseljavanja iz Hrvatske vodila je, zaobilaznicom oko Beograda, naseljavanjem na Kosovo, odakle je u „Operaciji potkovića“ proterano oko 800.000 Albanaca. To je priznala i RTS ovog januara.

Pravac odlaska Srba iz Hrvatske je ranije utvrđen. Prvi, smerom Topusko-Sisak, pa autoputem Bratstva i jedinstva do Srbije. Na autoputu kroz Srbiju se čaša vode bratstvenicima prodavala za pet maraka. Drugi je bio pravac Glina-Dvor na Uni do BiH, na teritoriju pod kontrolom vojske Ratka Mladića, uvek željne popune ljudstva...

Prema popisu iz 1991, Hrvatsku je nastanjivalo 12,2 odsto Srba (581.663). Posle deset godina Srbi

su činili 4,5 odsto stanovnika Hrvatske. Bilo ih je 201.631. Nije uspela Tuđmanova taktika da Srbe svede na manje od tri odsto stanovnika Hrvatske, kako ne bi bili „remetilački faktor“.

Do kraja septembra 2012. godine, prema podacima zagrebačkog Ministarstva pravosuđa, u Hrvatskoj je pokrenut postupak za ratne zločine protiv 112 vojnika i policajaca, optužene su 94 osobe, a osuđeno ih je tek 30. Tek u decembru 2010. godine optuženi su policajci koji su 20 dana nakon vojnih operacija ubili u zaseoku pokraj Knina petoro civila, četiri iz porodice Grubor. Marija Grubor je imala 90 godina. Osim toga, sudi se oficiru Hrvatske vojske (HV) i trojici vojnika za ubistvo starijeg bračnog para 11. avgusta u selu Prokljan u šibenskom zaleđu. Istražuju se ubistva 17 civila u Varivodama i Gospiću u septembru 1995. godine, četvoro civila i ratnih zarobljenika u Drnišu, 11 civila u Vrbniku i šestoro u Donjem Skradu, 27 ekskumiranih na groblju Gradina-Korenica i napadi HV na kolone izbeglica...

„Još uvijek nema niti jedne pravomoćne presude za ratne zločine počinjene u tijeku i neposredno nakon vojno-redarstvene akcije 'Oluja'“, kaže Vesna Teršelić iz zagrebačke NVO „Documenta“.

slučaju nisu se dogodili ni Ovčara, Borovo Selo, Vukovar, Dubrovnik, Škabrnja, Lovas i brojna druga stratišta i zgarišta po Hrvatskoj u izvedbi srpskih jurišnika; konačno, onda je i srpska agresija na Hrvatsku zaista puki proizvod „bolesnih hrvatskih umova“. Međutim, apsolutno je deplasirano, čak i tužno dokazivati da stvari stoje drugačije, i da valja razlučiti „Oluju“ kao legitimnu oslobodilačku operaciju hrvatskih oružanih snaga, valja je razlučiti od teških zločina koji su tokom operacije i naročito nakon borbenih dejstava počinjeni i nad srpskim ratnim zarobljenicima, i nad nedužnim i nemoćnim srpskim stanovništvom (o čemu je detaljnije bilo reči i u ranijim brojevima ovog časopisa)!

Hrvatski „beščasnici“ „proslavili“ su se na poprištu na kojem se izvodila „Oluja“, ali i izvan tog područja: Medački džep, Varivode, Osijek, Pakrac, Gospić, Grubori samo su tek nasumično izdvojeni toponimi koji zaudaraju na zločine ubojica čije žrtve dugo vapiju za pravdom. Nevolja po državu Hrvatsku je u tome što se do sada nije iskazala entuzijazmom u otkrivanju i beskompromisnom, procesuiranju ratnih zločinaca

iz vlastitih borbenih i neborbenih redova, i što je, kad god je to sporadično i činila - činila nevoljno, baš kao što je nevoljno prihvatila i one srpske izbeglice koje su se odlučile na povrtak u zavičaj dugom stazom punom zapreka i neizvesnosti. I kad smo već priču doveli na taj zlosrećni teren, ne možemo preskočiti ni ovu epizodu. Naime, zdravoj pameti je teško objašnjivo zašto se predsednik Hrvatske Ivo Josipović dan nakon povratka Gotovine i Markača iz Haga obreo u gospićkoj sredini, da bi tamošnjem srpskom pučanstvu obećao kako će se držva postarati da život i u tom ličkom siromaštvu postane snošljiviji, pri čemu se valjda podrazumevalo da će se neznano koliki broj zločinaca - koji su, kad god su naslućivali kakvu opasnost od hapšenja, ispred sebe uvek i nametljivo isturali svoj neprobojni domovinsko-ratno-braniteljski štit - konačno naći na optuženičkoj klupi. Nisu domaćini to otvoreno rekli svom predsedniku, ali se sa usana njihovih mrkih i ogrubelih težačkih lica moglo iščitavati čudežnje: „Čoveče, čemu ova farsa, gde si bio do sada!?“

Naravno da je besmisleno i ispod svakog dostojanstva poricati istinu da su mnogi lokalni Srbi tokom

To je to braćo Srbi

PIŠE: DRAGOLJUB TODOROVIĆ

Agonija, propadanje, kataklizma i prava apokalipsa srpskog naroda, države i društva traje punih 25 godina (od Osme sednice CK SK Srbije u septembru 1987. godine) i to u svim segmentima, na svim nivoima i po svim merilima. Opisana entropija još traje i posebno se manifestuje kroz uspostavljanje reda i sistema vrednosti potpuno suprotnog normalnom i dosadašnjim razvojem civilizacije dostignutog vrednosnog sistema u organizovanim ljudskim zajednicama. Kad je reč o vrednosnom sistemu, etici, moralnim načelima, elementarnim postulatima istine, poštovanju dobrih običaja, dijaloškog diskursa i prava na različitost, srpski političari, intelektualci, novinari, crkveni i vojni zvaničnici kao i najšire javno mnjenje iz godine u godinu tonu sve brže i sve dublje u rupu bez dna - laži, netolerancije, nemoralna, svakovrsnog jednoulja, zla i mržnje. Kada god pomislimo da smo došli do kraja i da smo dotakli dno propasti i beznađa u političkom životu Srbije dogode se potpuno neverovatne stvari i neshvatljive situacije da se i dalje tone i da se do dna još nije došlo, kao i da je to dno još daleko.

Za sadašnji politički, kulturni i uopšte istorijski period srpskog društva karakteristično je izrazito nastojanje da se rat na prostoru bivše Jugoslavije proglasi građanskim i verskim i da su svi krivi, da su svi činili zločine, da svi imaju žrtve, da postoji međunarodna zavera protiv Srba i da su srpske žrtve najveće.

To zanemarivanje i ignorisanje činjenica vezanih za uzroke i karakter rata u Jugoslaviji, za teritorije na kojima su vođene ratne operacije, za zločince i žrtve, za uspostavljanje pariteta i izjednačavanje zločina i zločinaca između svih naroda bivše Jugoslavije, za svojevrsnu relativizaciju i deetnifikaciju zločina dovelo je sad i ovde, dakle u decembru 2012, u Srbiji, sve strukture srpskog društva: politiku (vlast i opoziciju), crkvu, medije (novinare, kolumniste, analitičare, čitaoce i gledaoce), studente, intelektualce (profesore univerziteta, umetnike, književnike, naučnike, akademike), veliki broj nevladinih organizacija do potpunog konsenzusa u svim elementima srpskog nacionalizma. Retko kad u svojoj istoriji su Srbi po bilo kom pitanju ostvarili takvo jedinstvo, takvu sabornost, konsenzus, monolitnost i unisonost kao sada u pitanjima srpskog nacionalizma, pijemontizma i izolacionizma od celog sveta i njegovih institucija.

„Oluje“ i nakon nje proterani sa svoje očevine i da niko iz tadašnje hrvatske vlasti, nikoga iz nacionalističko-domoljubnih ešalona nije zbog toga zaboela glava. Ali, hajde da ponovo predahnemo i da se stavimo u pred„olujnu“ ulogu, recimo Srbina iz Knina, građanina koji ama baš ničim nije uprljao ruke tokom neslavnog postojanja paradržave zvane Republika Srpska Krajina (podsetimo se: dok je egzistirala ta nakaradna tvorevina iz nje je prognan gotovo sve do jedan Hrvat, njih oko 80.000, a nije manjkalo ni ubistava ni haranja njihove imovine; da li bismo dakle mi, našavši se u toj ulozi, a svesni svih nepočinstava koja su „krasila“ srpsku paradržavu, bez straha dočekali hrvatskog branitelja, ili bismo u strahu digli sidro i sa zavežljajem koji bi nam se našao pri ruci pobjegli glavom bez obzira? Nemojmo reći da je to puko retoričko pitanje! Na „drugoj obali“, da se krležijanski izrazimo, u zvaničnom Beogradu, niti su znali šta će sa beskrajnim izbegličkim karavanom, niti su se zbog toga ni uzbuđivali, ali su veoma tačno procenili da ta slika kolone jadnika u kojoj se našao, za pretpostaviti je, ne baš ni zanemarljiv broj maskiranih lupeža, slika koja je obigrala

planetu - donosi Slobodanu Miloševiću i njegovom vojno-političkom štabu veliki preokret i na bojnopolju i, posebno im je donela veliki moralni dobitak - Srbi su, baš posredstvom te nepregledne kolone izbeglica, gotovo iznenađujuće došli u svetski fokus, ali sad kao - žrtva postrojbi Franje Tuđmana! Taj bogomdani poklon, a upakovan u mržnju hrvatskih „domoljuba“ s tadašnjim državnim i vojnim vrhovnikom na čelu, Slobodan Milošević nipošto nije mogao da odbije! Naprotiv, on ga je veoma spretno i mudro uložio u Dejton, kojim argumentom u obliku Republike Srpske s Miloradom Dodikom na čelu, srpski nacionalisti i danas mašu kao kakvim neuništivim i ratnim i mirnodopskim barjakom, sve vreme držeći Bosnu na ivici pakla.

Pa ipak, i taj dar neba topio se u saradnji (mada nevoljnoj) sa Tribunalom kojom su prilikom gotovo eruptivnom snagom izbijali teško i zamislivi zločini, što ih je iza sebe ostavila Miloševićeva regularna i neregularna soldačija. I onda dolazi ta konačna presuda hrvatskim generalima o kojoj su neki ugledni i manje ugledni analitičari pisali i govorili kao o šoku koji je iznenada zaskočio Srbiju. Ma, kakav šok! Mogli

U mnogim aspektima ovaj nacionalizam je izraženiji, opasniji i znatno masovniji nego devedesetih godina prošlog veka u vreme Miloševićevog režima. U to vreme postojao je relativno masovan otpor Miloševiću, ratu i zločinima. Organizovani su protesti, demonstracije i razne druge akcije i aktivnosti. Primera radi, velike demonstracije 9. marta 1991. u Beogradu, pozivi na dezerterstvo, nošenje crnog flora za Sarajevo (u kome je učestvovalo desetine hiljada ljudi), nošenje žute trake, paljenje sveća, tromesečno svakodnevno pešačenje povodom izborne krađe, aktivnosti *Beogradskog kruga*, akcije *Otpora*, što je sve dovelo da svrgavanja Miloševića 5. oktobra 2000. godine.

Sad, međutim, alternativna scena u Srbiji je raslojena, duboko podeljenja, međusobno vrlo oštro suprotstavljena, a mnoge istaknute aktere te, po mnogo čemu značajne beogradske alternative zahvatila je apatija, razočaranost i malodušnost. Može se konstatovati da alternativna, drugačija, različita i, kako je neki nazivaju, građanska Srbija više ne postoji.

U vreme Miloševića crkva, patrijarh, vladike i ostali kaluđeri i popovi kao i njihovi vernici nisu u toj meri bili uticajni u politici. Crkva je sad potpuno ravnopravan (ako ne i najvažniji) faktor sa političkim strukturama u donošenju značajnih političkih

bismo u oplkadu da su se takvom epilogu veoma obradovali nacionalistički žreci, a majstori propagande su ne bez nekog ponosa isjavljivali da je Hag „ujedinio Srbe kao moralne pobednike“! Najposle, evo, da pod ovaj tekst podastrememo dve-tri izjave ovdašnjih velikodostojnika i veleumnika:

Predsednik Srbije Tomislav Nikolić: „Uopšte se ne osećam posramljenim kad sednem da razgovaram sa državicima drugih država...“ Istoričar Čedomir Antić: „Zahvaljujući ovome, nijedna odluka ovog suda nije kredibilna, pa je sa Srba skinut pečat kolektivne krivice koju je Tribunal neprestano nametao“. Akademik Matija Bećković: „Nepravdu smo zaslužili. Za nju smo se borili. Zato smo iz nje izašli očeličeni i imuni na sve“. A šta je sa budućnošću, hoće li Srbija nastaviti da puzi ka Evroskoj uniji? Kakva Evropska unija i kakvi bakrački, patrijarh Irinej ponudio je Srbima svetlu budućnost: „Svoj mali čamac treba da vežemo za veliki brod našeg velikog slovenskog bratskog naroda, s kojim smo povezani krvlju i verom“.

odluka. Patrijarh to ne samo da ne skriva nego i ističe.

Beogradski univerzitet ima vrlo dugu i veoma respektabilnu slobodarsku tradiciju. Nikad beogradski studenti nisu demonstrirali pod okriljem i u organizaciji režima, niti su ikad podržavali bilo kakvu vlast. Najveći pad u svojoj dugoj i slavnoj istoriji Beogradski univerzitet imao je ovih dana kad su njegovi studenti na čelu sa ministrima, poslanicima i drugim predstavnicima aktuelne vlasti demonstrirali i zalagali se za izrazito konzervativne, nacionalističke i izolacionističke ideje.

U Miloševićevo vreme tabloidi nisu bili ovako žuti, agresivni i retrogradni. Osim toga, tzv. analitičari i kolumnisti u Miloševićevoj Srbiji bili su podeljeni na one koji podržavaju Miloševića i one koji su protiv njega. Danas glavnu reč u političkoj analitici i kolumnistici vode uglavnom nastavnici Fakulteta političkih nauka (FPN) (većina ima teze i u organima vlasti) i sa katedre za sociologiju Filozofskog fakulteta. Nastupaju na svim televizijskim (pojedini profesori FPN i biviši ambasadori češće su na RTS od Maje Žeželj), svim novinama i portalima, panelisti su na skupovima koje organizuju nevladine organizacije. Njihove istupe i tekstove karakterišu birokratska frazeologija, opšta mesta, nekompetentnost i manje-više otvoreno ili prikriveno ulaganje trenutnoj vlasti (bilo da su to Koštunica, demokrate ili naprednjaci).

Postoje tri povoda za, u dosadašnjoj istoriji najpotpunije ostvaranje srpske sloge i to:

- presude Haškog tribunala hrvatskim generalima i kosovskim gerilcima;
- pristupanje Srbije evroatlanskim integracijama (EU, NATO);
- primena u praksi već postignutih i potpisanih sporazuma sa kosovskim Albancima.

Neviđena i gotovo nezapamćena hajka u vezi sa bilo čim i bilo kakvim pitanjem digla se u Srbiji protiv Haškog tribunala i presuda hrvatskim generalima i albanskim gerilcima kojima su oni oslobođeni. Protiv suda bili su svi u Srbiji od političara i crkvenih zvaničnika preko nevladinih organizacija i intelektualaca do studenata i običnih građana. Protiv presuda Tribunala izjasnio se i najbolji srpski kolumnista, najevropskiji Srbin, građanin sveta par ekselans, književnik Svetislav Basara. U toj euforiji razabrao se samo jedan glas razuma, jedno javno reagovanje, jedan pokušaj objektivnog i nepristrasnog sagledavanja presuda i kompletnog rada Tribunala u Hagu.

Reč je o učešću dugogodišnje i istaknute pripadnice alternativne scene u Srbiji u emisiji vojvođanske televizije *Jedan na jedan*.

Sudu u Hagu se zamera da pomenute presude nisu pravne, već da su donete pod političkim pritiskom. Ne navode se dokazi o tome ko vrši politički pritisak na sudije Tribunala, zbog čega ga vrši, koja je i čija politika protiv srpskih žrtava i zbog čega je takvoj politici interes da bude protiv Srbije i srpskog naroda. Za sve to nema dokaza i sve to liči na, među Srbima, vrlo rasprostranjeni mit i stereotip o zaverama protiv srpskog naroda.

Sudije Haškog tribunala su iz Amerike, iz Južne Afrike, Australije, Jamajke, sa Bahama, Malte, Velike Britanije, Holandije, Italije, Belgije, Južne Koreje, Francuske i drugih zemalja, sa svih su kontinenta i svih rasa. Nije jasno zbog čega bi svi ti ljudi sa svih konitenata iz različitih država, nacija, civilizacija, boja kože bili protiv Srba i svoju ljudsku i profesionalnu savest, ugled i čast žrtvovali i podlegli političkom pritisku da presude protiv Srbije. Ni u tom pravcu ne navode se dokazi i ne daju se objašnjenja. Ovde je neophodno napomenuti da se u gotovo svim suđenjima i prvostepenog i drugostepenog veća Tribunala odluke donose većinom glasova i da je do sada veliki broj sudija izdvojio svoje mišljenje i detaljno ga obrazložio, dakle izjasnio se protiv odluke koje je veće donelo većinom glasova. To je znak demokratičnosti glasanja, znak da sudije imaju svoj stav, da ga iznose i u pismenoj formi obrazlažu. To je jedan od važnih argumenata da sud postupa objektivno i u skladu sa pravnim normama i da se na sudije ne može uticati. Postavlja se pitanje zašto ti politički moćnici sa Zapada (jer na njih se u Srbiji misli) nisu u slučaju hrvatskih generala uticali i na sudije iz Italije i sa Malte koje su članice EU, već su oni izneli svoje izdvojeno mišljenje i glasali protiv oslobađanja generala uz vrlo oštro obrazloženje. To je kolosalan dokaz da nije bilo političkog pritiska na veće jer da je bilo Zapad, SAD i EU ne bi dozvolili da sudije iz zapadne sfere uticaja tako oštro osporavaju oslobađajuću presudu koju su sami naručili.

Ističe se da je u Tribunalu u Hagu osuđeno 96,2 odsto Srba. U vezi sa tim poznat je podatak da je u sudu za ratne zločine u Beogradu osuđeno 92 odsto Srba, što je približno isti procenat. Zbog čega je to tako pokušaćemo da pokažemo malom analizom. Naime:

1. Srbi su daleko najbrojniji narod u bivšoj Jugoslaviji, bilo ih je tačno koliko svih ostalih, pa je normalno da ih ima najviše pred sudovima u Hagu i u Beogradu.
2. Srbi su učestvovali u tri rata (Hrvatska, Bosna, Kosovo), a ostali u samo po jednom.
3. Srbi su najduže ratovali: od 1991. do 1995. godine (Hrvatska, Bosna), od 1998. do 1999. godine (Kosovo); ukupno pet godina, svi drugi znatno kraće.
4. Srbi su izvodili ratne operacije na ubedljivo i uverljivo najvećem prostoru: gotovo cela Bosna i Hercegovina, Slavonija, Baranja, zapadni Srem, Lika, Banija, Kordun, Cazinska Krajina, Knin, Benkovac, Kistanje i druga mesta Dalmatinske zagore, Zadar, Konavle, Dubrovnik, Popovo Polje, kao i mnogi drugi delovi Hrvatske, zatim u celoj pokrajini Kosovo. Svi ostali delovali su na dalekoj manjoj teritoriji.
5. Srbi su u ratovanju koristili gotovo kompletne potencijale bivše JNA (ljudstvo, komandni kadar, oružje, oruđe, vozni park, tehniku, logistiku, pozadinske jedinice, gorivo i sve drugo čime je opremljena u to vreme jedna moderna vojska). Kad se bivša SFRJ raspadala, JNA je po brojnosti, snazi i opremi bila četvrta armija u Evropi. Ta ogromna sila sručila se na ostale sukobljene strane koje su bile naoružane prošvercovanim kalašnjikovima, kao i nasilno prisvojenim naoružanjem teritorijalne odbrane i lovačkim kao i drugim zastarelim i trofejnim oružjem držanim po kućama. Ovde treba imati u vidu da je međunarodna zajednica uvela embargo na uvoz oružja za sve zaraćene strane.
6. Srbi su imali rezervni položaj na koji su mogli da se povuku, da se isele, da sklone porodice, da dobiju logističku podršku, hranu, naftu i druge strateške sirovine, jer na teritorije Republike Srbije nije bilo ratnih dejstava. Svi ostali bili su u poziciji da brane svoju jedinu kuću, zemlju, porodicu, pošto alternativu nisu imali, jer nisu imali gde da se povuku, niti da dobiju neku pomoć sa područja na kome se ne vodi rat.

Kod oslobađajuće presude hrvatskim generalima treba imati u vidu da je značajan deo teritorije Hrvatske bio okupiran, da je akcija *Oluja* bila odobrena i verovatno pomognuta od najveće svetske sile SAD o čemu sada govori tadašnji ambasador SAD u Hrvatskoj Piter Galbrajt:

„Morate da stavite stvari u istorijski kontekst. Nepunih mesec dana pre Krajne dogodila se

Srebrenica. Razmere tog pokolja postale su nam jasne negde 25. jula, a u isto vreme naši ljudi na terenu ubeđivali su me da su Mladić i Martić krenuli na Bihać. Bihać bi, da je pao bio mnogo gori od Srebrenice. Tako da je pred nama bio težak izbor: da dozovimo da se dogodi još jedna Srebrenica ili da dozvolimo Hrvatima da napadnu Krajinu? Evo sada vam kažem, da Ratko Mladić, taj brutalni koljač, taj bezobzirni ludi ubica, nije naredio Srebrenicu mi ne bismo dozvolili pad Krajine. Ne bismo dali zeleno svetlo Hrvatima za operaciju Oluja“.

U Statutu Ninberškog suda u članu 6. pod tačkom A inkriminisan je zločin protiv mira za:

„planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresorskog rata“.

Iako taj zločin nije predviđen u Statutu Haškog tribunala, predstavlja međunarodni standard na osnovu koga nije suđeno političarima i komandantima država antihitlerovske koalicije, recimo predsedniku SAD Hari Trumanu koji je naredio bacanje atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki. Zbog toga pre bilo kakvog razmatranja posledica rata na prostoru bivše Jugoslavije, njegovih žrtava i zločinaca, potrebno je pouzdano utvrditi uzroke i karakter tog rata.

U kontekstu izloženog ninberškog standarda može se posmatrati i tumačiti izjava srpskog tužioca za ratne zločine koja glasi:

„Mislim da su nas ovim presudama zvanično obavestili da smo izgubili ratove devedesetih zaboravljajući na patnje naših žrtava“.

U vezi sa presudom hrvatskim generalima treba navesti još dva detalja. Naime, dugogodišnji zamenik haškog tužioca Džefri Najs izjavio je da je u Haškom tužilaštvu bila postignuta saglasnost na osnovu stručne pravne ekspertize da se ne kreće u postupak protiv hrvatskih generala zbog nedostatka dokaza, a takođe ni protiv Haradinaja i drugih Albanaca. Međutim, tadašnja glavna tužiteljka Tribunala Karla del Ponte tvrdoglavo je instistirala da se ide u postupak, pa je zahvaljujući njenom položaju i uticaju došlo do suđenja. Hrvatski predsednik Ivo Josipović izjavio je da prema podacima koje ima hrvatska vlada nije stradalo 2000 srpskih civila u Oluji, već oko 200.

U pogledu ostala dva povoda za srpsku homogenizaciju (ulazak u evroatlanske integracije i primenjivanje sporazuma sa Albancima) koji su tesno povezani, navodimo samo proglas Koštuničine partije koga je potpisalo 260 akademika, književnika, profesora univerziteta i drugih intelektualaca, memorandum Sinođa Srpske pravoslavne crkve (SPC) i izjave patrijarha Irineja.

U Koštuničinom proglasu se navodi da je Srbija ugrožena, da su vlasti zajedno sa EU saučesnici u otimanju Kosova, da je reč o opštem nasrtaju na teritorijalni integritet zemlje. Proglas poziva na suprostavljanje ugrožavanju opstanka Srbije. Traži prekid razgovora i primene sporazuma sa Albancima, raskid Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU. Proglas je protiv članstava u EU i NATO.

Još oštrije je i militantniji memorandum Sinođa SPC, gde se takođe napada i prethodna i nova vlast u Srbiji zašto su se, svaka na svoj način, uopšte upuštali u razgovore sa EU i albanskim vlastima na Kosovu pa se navodi:

„...onima koji sprovode korak po korak stvranje nezavisnog Kosova nije svejedno koja vlast u Srbiji će to aminovati. Zato taj vruć krompir samorazaranja utrapljuju ne svojim evroslinavcima, nego onima koje je narod izabrao zbog njihovog nacionalnog opredeljenja.“

Patrijarh Irinej u ogorčenju na EU kaže da, ako nam i dalje postavljaju uslove mi ćemo živeti i mučiti se kao pre 500 godina, što neodoljivo podseća na nekadašnjeg predsednika Jugoslavije Branka Kostića koji je povodom sankcija rekao: *„Ješćemo korenje“*. Patrijarh u nastavku apeluje da se Srbija okrene Rusiji.

„Vratimo se duhovnim vrednostima na kojima nas je vodila naša duhovnost i istorija. Svoj mali čamac treba da vežemo za veliki brod našeg velikog slovenskog bratskog naroda, s kojim smo povezani krvlju i verom. Oni su naša podrška i nada, a uvek su bili s nama kad nam je trebalo, a danas nam trebaju najviše.“

Nema nikakve dileme da Koštuničin proglas, crkveni memorandum i patrijarhov apel prihvata veliki broj građana Srbije.

Ipak, na kraju navodimo jedan glas koji uliva nadu, koji nagriza monolit o kome je reč, koji ukazuje na istinu, poziva na razum i pledira za konačan ulazak u Evropu, civilizaciju i moderne tekovine savremenog sveta. Taj alarmantni poziv Srbima za otrežnjenje uputila je Danica Drašković u svom tekstu objavljenom u NIN 21. septembra 2012 (pre objavljivanja haških presuda). Iz teksta citiramo pojedine delove:

„Не може са нама ништа милом већ само силом, поново је видела Европа и послала нам ултиматум. Или овако, или никако, каже Ангела Меркел и њена партија, што значи цела Европа а и Америка, узалуд се тешимо да то није тако...“

Доста је било мржње, потпишите и ви сада уговор са Албанима да сте суседи, људи, да ћете сарађивати

и економски и политички цивилизовано, у миру. Не видим у том захтеву никакав проблем за Србију. Па ваљда то хоћемо, ваљда је доста сукоба, страдања, паљења царина, постављања балвана и барикада, убијања војника страних држава, ваљда нећемо још. Ратовали смо доста. Ишли смо у Словенију, Хрватску, Босну, па најзад на Косово. И шта смо урадили? Поражени свуда истерани смо из Словеније, Хрватске, из Босне и наравно и са Косова. Оставили смо кржаве злочиначке трагове за собом који се сада откривају по Хашком трибуналу, на суђењима нашим политичким и војним командантима.

И шта сад? Већ дванаест година развличимо поразе, не признајемо да смо криви, да смо злочинци, агресори, да смо у туђе земље слали војску и криминалце, убијали, пљачкали, палили, рушили, силовали.

Хоћемо да то продамо свету као патриотизам, одбрану народа и територија, али не иде. Сурова истина гробља на том путу од Книна, Вуковара, Сребренице, Сарајева до Косова, хладњаче пуне Албанских цивила по језерима Србије, полицијски полигони пуни сакривених пренетих са Косова лешева Албанаца, опљачкане банке, порушене куће, растурене породице, то су трагови наше срамоте који говоре на свим језицима света и јасно описују удружени злочиначки подухват, баш како су рекли хашки тужиоци.

Европа је у свему у праву, ми смо у свему криви и морамо прихватити не седам него и седамдесет седам захтева да нас приме у чланство и да будемо бар мало амнестирани за све што смо радили и урадили у задње две деценије. Седам тачака је седам сламки спаса за Србију, избављења и оздрављења, повратка у цивилизовани свет. Свих седам је у нашем интересу, ниједан није на штету ни народа ни државе..."

Danica Drašković је дуго година писала кolumnу у *Srpskoj reči* у рубрици *To je to braćo Srbi*, које су биле на nivou ovog teksta из NIN, или још оштрији. Имајући у виду садржај нашег текста за његов наслов највише одговара наслов рубрике из *Srpske reči*, па га због тога позajmljujemo и преузимамо.

Dakle, то је то браћо Срби – евроатланске интеграције (EU и NATO). Другог нема, друго не постоји. Бог је високо, Русија далеко, Дража је мртв (што је недавно потврђено и судском одлуком), комунизам је пропao, а Америка и Engleska никад неће бити земља пролетерска.

Slabljenje političke pozicije Vlade

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Nema previše nejasnoća u netom objavljenoj „Platformi za razgovore“ о Kosovu, која се, doduše, tretira kao nacrt ili non-paper, што би се могло разумети и тако да ће се njeno pravo tumačenje dobiti tek političkom primenom.

Najpre, šta piše? Ideja је да се на kosovske vlasti prenese unutrašnja suverenost uz odgovarajuća ustavna rešenja, која се odnose на stvaranje autonomnih vlasti srpske manjine i на status Srpske pravoslavne crkve. Time се rešavaju sledeći problemi:

- Nema potrebe за promenom Ustava Srbije, budući да се prenos nadležnosti može smatrati specifikacijom ustavom ustanovljene autonomije Kosova, čija се međunarodna suverenost не priznaje.
- Stvaranjem srpske autonomije на Kosovu omogućava се nominalno ukidanje paralelnih struktura vlasti, dok се formalizuju njeni politički i finansijski odnosi sa Srbijom.
- Normalizuju се odnosi između Srbije i Kosova, jer се svi oblici saradnje mogu smestiti unutar odnosa države sa svojom pokrajinom.
- Uklanjaju се prepreke procesu integracije Srbije i Kosova sa Evropskom unijom i, po implikaciji, i sa svima drugima, unutar regije ili globalno.
- Konačno, čak i u slučaju да Kosovo postane član Ujedinjenih nacija i, zaključno, i Evropske unije, Srbija sama не bi morala formalno да prizna nezavisnost Kosova, mada bi naravno odnosi među njima i praktično i pravno bili isti kao između dve države.

Kako се misli doći do toga, што ће reći šta је politika platforme? Jedan korak koji се predlaže jeste да се odustane od „tehničkih pregovora“, jer се njima, smatra се, korak po korak prihvataju elementi kosovske suverenosti, а да се не obezbeđuju sopstveni interesi. Drugo је stav да bi trebalo pregovarati о svemu i не dogovoriti ništa dok се не dogovori sve. Ovaj bi stav mogao biti ojačan eventualnom odlukom Ustavnog suda да do sada postignuti sporazumi nisu u skladu sa ustavom, што bi ograničilo mogućnosti srpske vlade да vodi tehničke

pregovore i ojačalo zahtev iz platforme da se pristupi političkim pregovorima. Ovi poslednji su potrebni, jer je jasno da se ništa iz platforme ne može ostvariti ako se sa tim ne saglase kosovske vlasti.

Iz sadržaja platforme i iz politike koju ona zagovara, može se izvesti zaključak da srpske vlasti nude rešenja koja bi trebalo da izlaze ususret zahtevima Evropske unije, pre svega, i da se, stoga nadaju političkoj podršci u zahtevima o pregovorima i o njihovom ishodu kad je reč o promenama u ustavnom uređenju Kosova. Ukoliko bi ta podrška izostala, prekid pregovora o tehničkim pitanjima bi praktično vodio i odlaganju i potom odustajanju od pregovora o članstvu u Evropskoj uniji.

Koje su političke implikacije i mogući ishodi ovakve Platforme? Pre svega je potrebno da se oko nje, tako kako je napisana, obezbedi saglasnost unutar, pre svega vladajuće koalicije. Tu je sada to pitanje političke interpretacije. Naime, zahtev da se prekinu tehnički pregovori suočava Vladu sa ozbiljnim problemima. Ti pregovori imaju i satnicu i dnevni red i nije naročito lagodno za Vladu da ih prekine, posebno zbog toga što ne bi mogla da se pozove na ocenu Platforme da se njima izlazi u susret kosovskim vlastima, na uštrb srpskim interesima. I zaista, iz Vlade se već čuju poruke da prekid tehničkih pregovora nije u interesu Srbije. Naravno, ukoliko se ti pregovori nastave, Platforma će ostati mrtvo slovo na papiru. Ciljevima koji su tamo navedeni se može i dalje težiti, ali neće postojati politički postupak da se oni eventualno ostvare. U suprotnom, ako bi Vlada prihvatila politiku koju predlaže Platforma, tada bi to moglo značajno da promeni odnos snaga unutar vladajuće koalicije, a verovatno i najveće stranke u njoj. Opet, ako se Platforma praktično arhivira, to bi svakako imalo političke posledice po njene autore i njihove pristalice. Moguć je, naravno, kompromis kojim se prihvataju predlozi oko političkog rešenja, ali se nastavlja i tehnički pregovori.

Ovde ima smisla ukazati na činjenicu da se sa objavljivanjem Platforme čekalo do odluke Evropske unije oko otvaranja pregovora sa Srbijom. Može se spekulirati da se smatralo da će stav o prekidu tehničkih pregovora uticati negativno na sadržaj te odluke. No, taj efekat ostaje i sad, budući da će EU o eventualnom pristupanju pregovorima i o vremenu kad bi oni mogli da počnu odlučivati u prvoj polovini sledeće godine. Eventualni prekid tehničkih pregovora bi svakako odložio bilo kakvu pozitivnu odluku, a nije izvesno kako bi usvajanje Platforme, čak i ako se tehnički

pregovori nastave, uticalo na spremnost Evropske unije da se datum za početak pregovora utvrdi što je pre moguće. Procesi napredovanja u integraciji sa Evropskom unijom i normalizacije odnosa sa Kosovom su paralelni i usklađeni, i teško je videti da zastoj u ovim drugima ne bi imao posledice i po ove prve.

Iz toga opet sledi da su autori Platforme politikom koju predlažu implicitno stavili na sto i mogućnost da se donese odluka da se odustane od učlanjenja u Evropsku uniju. I mada se u uvodu Platforme, gde se opisuje politički i privredni kontekst kao veoma nepovoljan za Srbiju, sugerise da su političke i manevarske mogućnosti Srbije veoma ograničene, jasno je da se ovom Platformom ponovo pokreće pitanje da li će se još jednom doživeti poraz, jer će se faktički odustati i od, u njoj naznačenih ciljeva i od predložene politike, ili će se odustati od postojećih oblika saradnje sa najznačajnijim međunarodnim činiocima. Platformom se, dakle, povećavaju, a ne smanjuju, politički rizici.

Imajući u vidu političke probleme koje Platforma otvara unutar same vladajuće koalicije, a potom i u političkoj javnosti uopšte, koji su njeni izgledi na uspeh? Odgovor je prilično nedvosmislen i gotovo u potpunosti negativan. Pozitivna strana Platforme jeste što otvara pitanje severnog Kosova i ustavnog statusa srpske manjine na Kosovu.

Ta se pitanja svakako moraju rešavati, svejedno da li će se pregovori o njima zvati tehnički ili politički. Problem je, međutim, u tome što je predlog sadržan u Platformi, o stvaranju srpske države unutar kosovske države, usmeren ka međunarodnim činiocima, a ne sadrži ništa što bi bilo od interesa za kosovske vlasti. To je i do sada bio najveći problem sa svim srpskim predlozima o političkom rešenju kosovskog problema, jer nisu sadržali odgovor na pitanje zašto bi ih prihvatile kosovske vlasti? Šta je u ovom predlogu u interesu vlasti u Prištini? Zapravo, ako je ceniti po inicijalnim reakcijama, Platforma se u Prištini doživljava kao negativna provokacija.

I zaista, šta bi dobila Priština ako bi pristala na političke pregovore i pregovarala o predlozima iz Platforme? Otvorio bi se proces koji nema nikakve izgleda na uspeh, dok bi se pomoglo srpskim vlastima da poboljšaju svoj međunarodni položaj. Zbog toga nije realno očekivati da će se dobiti pristanak Prištine za politički proces koji se sugerise Platformom, o konačnim rešenjima da se i ne govori. Ukoliko je tačna ocena sadržana u Platformi da postojeći politički proces

ide na ruku kosovskim vlastima, jasno je da Platforma nema nikakve šanse da bude pozitivno razmotrena u Prištini sve dok ne nudi ništa što bi tamo bilo ocenjeno kao korisno. Platforma, međutim, ne ostavlja utisak da se uopšte razmišljalo o tome šta bi se njome stvarno nudilo Prištini, što ona već nema. Pre svega, unutrašnja suverenost joj je preneti već Rezolucijom 1244, a eventualna međunarodna, mišljenjem Međunarodnog suda pravde. I jedno i drugo se što implicitno što eksplicitno prihvata u samoj Platformi. Tako da su mali ili nikakvi izgledi da bi se mogao dobiti neki pozitivan odgovor iz Prištine.

Koja se međunarodna reakcija može očekivati? Teško je očekivati podršku prekidu tehničkih pregovora, dok se svi predlozi koji se odnose na unutrašnje ustrojstvo Kosova najverovatnije neće ni komentarisati, dok će se pozitivno oceniti spremnost Srbije da prizna unutrašnju suverenost Kosova. Drugačije rečeno, teško je očekivati da će bilo ko biti impresioniran Platformom. Iščekivaće se odluka o eventualnim uslovljavanjima oko nastavka tehničkih pregovora, što će svakako uticati na ocenu spremnosti Srbije da uđe u pregovore sa Evropskom unijom. Tako da se, sa međunarodne tačke gledišta, Platforma može oceniti kao irelevantna, osim u meri u kojoj se može smatrati kao suočavanje sa realnošću da je Kosovo nezavisno.

Druga je tema koji će stav Evropske unije biti kad samo Kosovo uspostavi ugovorne odnose sa EU, najpre potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, potom i produbljivanjem tih odnosa. U mnogim drugim slučajevima, EU je zahtevala da se zemlje obavežu na poštovanje prava manjina, mada više u okviru zaštite ljudskih prava, ali i prava na samoupravu i na očuvanje kolektivnih dobara, uključujući sve ono što je od značaja za kulturu, obrazovanje i uživanje odgovarajućih kolektivnih dobara i prava. U tom smislu, glas srpske i drugih manjina bi se svakako uvažavao kod svih sporazuma između Evropske unije i Kosova. No, to izlazi iz okvira onoga što se može naći u Platformi.

Sve u svemu, Platforma slabi politički položaj, pre svih, srpske Vlade, dok izgledi da ona ima neki trajniji politički efekat zavise od spremnosti onih koji je predlažu, a to je pre svega predsednik Republike, da zahtevaju prekid tehničkih pregovora i, posledično, odustajanje od integracije u Evropsku uniju.

Punjenje „bureta“ barutom

PIŠE: IVAN TOROV

Biti skeptičan ne mora uvek značiti slabost. Biti, opet optimističan, i onda kad sve uverava da stvari ne idu baš kako treba, može postati nepremostiv ograničavajući faktor, koji, zapravo, sprečava da se vidi dalje od sopstvenog nosa, odnosno svog dvorišta. Tako bi, otprilike, na isteku ove i početku sledeće 2013. godine, moglo da se opiše balkanska stvarnost, koja u mnogo čemu ruši (ili ih, bar, relativizuje) brojne zablude, iluzije i stereotipe. Taj fenomen u najnovije vreme ide dotle da se u analizi svega što se valja na širem prostoru Balkana, od Slovenije do Grčke, sukobljavaju dva potpuno oprečna stava: jedan, koji nas ubeđuje da se tragična balkanska istorija više nikad neće ponoviti, i, drugi, koji nas stavlja pred ne baš tako prijatnu dilemu - jesmo li sada u 2012, ili, u 1992. godini.

Košmari gotovo svakodnevnih ružnih epizoda, sukoba, sporova, prikrivenih ili otvorenih žarišta, reklo bi se, čak, nepodmirenih međusobnih istorijskih, teritorijalnih i nacionalnih računa, ozbiljno prete da pređu u konflikt koji bi priču o balkanskom „buretu baruta“ vratio na pozicije s kraja XIX, početka i poslednje decenije XX veka. Što možda još nije tako, što još ima kakvog takvog prostora da se tok događaja drži pod relativnom kontrolom, treba pripisati strahu i raspamećene Evropske unije, koja nikako da se iskobelja iz sopstvenih unutrašnjih antagonizama, ali i straha nacionalnih političkih oligarhija pojedinih balkanskih država da bi im se dalje zatezanje užeta moglo vratiti kao bumerang. Ostaje za procenu koliko će još dugo taj strah ili oprez potrajati.

U svakom slučaju, balkanski region ne odaje utisak prostora kome je pošlo za rukom da učvrsti jednom uspostavljenju ravnotežu nakon svih dramatičnih zbivanja, pre svega posle raspada bivše Jugoslavije. Očekivanja međunarodne zajednice, pre svih EU i SAD, da će se, vremenom događaji i prilike vratiti u normalu, da će balkanski nacionalizmi prepustiti prostor nekim novim, prodemokratskim i proevropskim političkim grupacijama, sa protokom godina postajala su sve neuverljivija.

Svodila su se na uverenje da su evropske i evroatlanske integracije dovoljan motiv da se obuzdaju regionalni nacionalizmi i uspostavi neki novi, bitno drugačiji red stvari. Ispostavilo se, međutim, da su se „lokalni“ nacionalizmi mnogo uspešnije prilagodili novonastalim okolnostima (a da nisu odustali od svih namera), nego što su Brisel i Vašington uspevali da region poguraju napred. Izostanak suptilnije i osmišljenije akcije, novih ideja, omogućio je da se, posle jedne relativno duge faze tapkanja u mestu stari nacionalizmi povampiruju, neki u svom prvobitnom obliku, drugi, opet kamuflirani u nekom nazovu demokratskom i proevropskom ruhu. Nekima to povampirenje nacionalizama liči na alibi za potpuno osiromašenje, dominaciju kriminala i korupcije, ekonomsku i socijalnu agoniju, dok druge podseća, zapravo, na krah evropske politike na Balkanu. A, biće da su u pravu i jedni i drugi.

Možda je Srbija u tom smislu dominantan (ne i jedini) primer, koji može da ilustruje šta se sve može desiti kad se države prepuste, manje-više, stihiji. Poslednja (izborna) smena na kormilu države, u kojoj su političke partije, čije je delovanje obeležilo tragične ratne i nacionalističke godine tokom devedesetih, dobile priliku da ponovo vode Srbiju, država se za tili čas našla u, najblaže rečeno, neuobičajenoj, zapravo apsolutno konfuznoj situaciji. Za samo nekoliko meseci šefu države, naprednjaku Tomislavu Nikolići, pošlo je za rukom da poništi ili bar relativizuje ono što je njegov prethodnik Boris Tadić, uprkos svemu, učinio bar na tom regionalnom planu. Svojim izjavama o Vukovaru, Srebrenici, crnogorskoj naciji i nekim drugim „fenomenima“ iz ratne i nacionalističke prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije, gotovo trenutno je zaledio odnose sa Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom i Crnom Gorom, a potonja oslobađajuća presuda Haškog tribunala generalima Gotovini i Markaču samo je dodatno uskovitlalo ionako krhke srpsko-hrvatske odnose. Prodor naprednjaka (bivših radikala) i socijalista označio je početak dinamičnijeg i agresivnijeg povampirenja srpskog nacionalizma. Gotovo preko noći kompletna država i njena institucionalna struktura postaju plen formalnih i neformalnih nacionalističkih krugova, obnavljaju se priče o svetским i regionalnim antisrpskim zaveravama i ugroženom srpstvu, ekstremne nacionalističke grupe preuzimaju deo državnih poslova na prevaspitavanju delova nacije, javnosti, civilnog sektora i medija, Evropska unija ponovo postaje „tamni vilajet“,

a Rusija bogomdani spasilac nacije i oslonac za budućnost. Obnavlja se nacionalistička retorika, nove podele na „patriote“ i „izdajnike“, traži se momentalni raskid komunikacije sa EU, Republika Srpska postaje model „kako se valja boriti za srpstvo“, ponovo su u opticaju „ustaše“, „Turci“ i „Arnauti“, pale se zastave omrznutih nacija, sve se agresivnije udara na preostale nacionalne i druge manjinske grupe u Srbiji, a Vojvodina postaje meta, manje-više, svih – od Ustavnog suda preko vlade i parlamenta do raspojasanih ekstremističkih nacionalističkih i navijačkih grupacija.

Iako je nesporan udeo novouspostavljene vlasti u obnavljanju desničarskog nacionalističkog ambijenta u Srbiji, mora se priznati i činjenica da udruženi naprednjaci i socijalisti zasad uspevaju da održe kakvu-takvu kontrolu nad procesom evropskih integracija i, s tim u vezi, nastavka dijaloga Prištine i Beograda. Svesni činjenice da je Kosovo izgubljeno i da nema prave opcije za njegov povratak pod okrilje srpske države, državni vrh je procenio da je nastavak puta ka EU možda jedina prilika da se oko Kosova izdejtstvuju bar neki ustupci, pre svega kad je reč o severu Kosova. Poslednja odluka iz Brisela da se Srbiji odredi „vremenski okvir“, u kome bi mogla da eventualno računa sa određivanjem datuma za početak pregovora sa EU pod uslovom da u međuvremenu unapredi odnose sa Kosovom, zapravo je pristanak na ukidanje paradržavnih srpskih institucija na severu, odnosno na moguće prihvatanje modifikovanog Ahtisarijevog plana. Ova odluka se shvata kao verovatno najbolji test Vladi Srbije da pokaže da li i koliko želi da završi kosovsku priču, nezavisno od zahteva ekstremnih nacionalista da se prekinu svi pregovori sa Prištinom i inicijativa Ustavnom sudu da poništi sve dosadašnje sporazume. Dačićevoj vladi, nema sumnje, u tom nastojanju ide u prilog opšti stav da se Evropska komisija zarad mira oko Kosova neće preterano mešati u način i model vladanja Nikolića, Dačića, Vučića i Dinkića.

Ako je Brisel ovom odlukom donekle relaksirao situaciju oko Kosova, njegova druga mera da se Makedoniji, zbog grčkog veta, ponovo (po ko zna koji put od 2005. godine) uskrati datum za početak pregovora, uvećava rizike da se ova država uskoro nađe na poziciji (obnovljenog) balkanskog žarišta nestabilnosti. Krivicom, pre svega, Evropske unije koja je vremenom dozvolila da grčki iracionalni ultimatum da njen severni sused pristane na sve ucene iz

Atine, postane nepremostiva prepreka. Stanje dobija alarmantnije razmere time što se Grčkoj priključila i Bugarska, koja koristi ovu priliku zahtevajući, ni manje ni više da Makedonija svoju istoriju prilagodi i podredi bugarskoj. I to nije sve: poslednji događaji oko proslave nezavisnosti Albanije, kroz izjave Sali Beriše, Hašima Tačija i još nekih albanskih lidera, izbacuju na površinu stare ideje o stvaranju Velike Albanije, sa Zapadnom Makedonijom, Kosovom, delovima juga Srbije, Crne Gore i Grčke, u njenom sastavu. Činjenica da Makedonija, 100 godina nakon balkanskih ratova, ponovo poprima neka obeležja balkanske „jabuke razdora“, nameće ozbiljno strahovanje da bi već ove decembarske odluke iz Brisela mogle bitno da poremete ionako uzdrmanu unutrašnju stabilnost Makedonije, pre svega kad je reč o odnosima Makedonaca i Albanaca. Ovi potonji sve više gube strpljenje i nagoveštavaju „svoj put ka Evropi“. Taj put, po proceni mnogih analitičara, gotovopotpuno korespondira sa poslednjim izjavama albanskih lidera o Velikoj Albaniji.

Činjenica da je EU svojim najnovijim odlukama praktično na „određeno vreme“ zaledila dalji proces približavanja zemalja jugoistočne Evrope (osim Crne Gore, svi ostali su na čekanju), ukazuje na sumoran zaključak o kraju politike proširenja. Iako briselska administracija nastoji da balkanskim državama pošalje poruku da nastave sa unutrašnjim reformama, teško je i gotovo nemoguće oteti se utisku da EU, zapravo, i ne zna šta joj je činiti. Živi u varljivom (samo)uverenju da je na Balkanu, jednom za svagda, uspostavljena podnošljiva stabilnost i da bi eventualno zatvaranje kosovskog dosijea, uz prećutnu ili neku drugu saglasnost Beograda i Prištine, region skinuo sa dnevnog reda. Demanti su, međutim, ubrzo pristigli nakon oslobađajućih presuda Gotovini, Markaču i Haradinaju, pokazavši koliko malo treba pa da se na ovim prostorima uskovitlaju političke i nacionalističke strasti.

Kako sada stvari stoje, Brisel gotovo da nema nijedan valjani razlog za zadovoljstvo: Srbija je u drastičnom desničarskom i nacionalističkom skretanju, Makedonija u gotovo bezizlaznoj situaciji, okružena nepodnošljivim ucenama Grčke, Bugarske, sada i albanskog nacionalističkog pokreta, Bosna i Hercegovina u rasulu, a Republika Srpska faktor koji praktično blokira sve što bi moglo da pogura BiH iz dugogodišnjeg mrtvila i paralize. To je slika Balkana danas, ali i nagoveštaj kakva bi mogla biti koliko sutra.

Neočekivano zamrzavanje odnosa

PIŠE: DAVOR GJENERO

Specijalno za Povelju iz Zagreba

Kad je na kraju prošle godine lijevo-liberalna administracija u Hrvatskoj zamijenila onu konzervativnu, mnogi su u regiji očekivali da se time otvara perspektiva novih regionalnih odnosa, a da će Vlada, predvođena Zoranom Milanovićem i Ministarstvo vanjskih poslova, s Vesnom Pusić na čelu pomoći u pokretanju euro-integracijskih procesa u regiji, a da će se osloniti na ono što je, uglavnom u savezništvu s predsjednikom Srbije Borisom Tadićem, već bio napravio predsjednik Ivo Josipović.

Vesna Pusić vrlo je ambiciozno preuzela mandat te najavila policy paket za poboljšanje odnosa sa Srbijom i sličan takav paket političkih ponuda Bosni i Hercegovini. Kad je riječ o odnosima Hrvatske i Srbije, temelj ponude bilo je hrvatsko odustajanje od tužbe protiv Srbije za genocid u toku Miloševićeve agresije na Hrvatsku pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu (MSP), u zamjenu za izvansudsko poravnanje, kojim bi Srbija priznala odgovornost Miloševićevog režima, pomogla u sprovođenju istrage o nestalima u toku agresije i sudbine odvedenih i zatočenih u logorima na području Srbije, te završila proces povrata otegotog umjetničkog blaga i arhivskog gradiva. Hrvatska se nikad nije osvrtna na protutužbu ministra pravosuđa Tibora Varadija, koji je i sam svoj uradak ocijenio kao besmislen i bespredmetan, tako da „cjenkanje“ o povlačenju tužbe u zamjenu za povlačenje protutužbe u Zagrebu nikad nije dolazilo u obzir. Beograd je uvjerenje o utemeljenosti protutužbe gradio na pogrešnoj interpretaciji prvostupanjske presude Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u slučaju Gotovina-Markač, tvrdeći da je Sud samu operaciju „Oluja“ proglasio ilegalnom i operacijom etničkog čišćenja.

Cjelokupna konstrukcija napretka u odnosima, oslonjena na rješavanje problema tužbe za genocid pred MSP, bila je građena na osnovi gesta, koje su prethodno već učinili predsjednici Tadić i Josipović, prije svega onima iz jeseni 2009, u Vukovaru, kad je predsjednik Tadić izrazio žaljenje

zbog civilnih žrtava opsade Vukovara, hrvatski predsjednik zbog stradanja pripadnika srpske zajednice na tom području, koji su bili žrtve odmazde pripadnika Hrvatske vojske, a predsjednik Tadić je započeo i s povratom odnesenog arhivskog gradiva (vukovarske bolnice). Promjena je vlasti u Beogradu, međutim, zaustavila komunikaciju na predsjedničkoj razini, a razgovori o stvaranju preduvjeta za hrvatsko odustajanje od tužbe pred MSP na razini vlada ili ministarstava vanjskih poslova nisu započeli prije izricanja drugostupanjske presude MKSJ u slučaju Gotovina-Markač. Komunikacija na razini vlada posve je zaustavljena zbog nezadovoljstva Srbije tom presudom.

Predsjednik Josipović izbjegao je sudjelovanje na inauguraciji predsjednika Tomislava Nikolića, jer su njegovi suradnici bili uvjereni da će Tadićeva Demokratska stranka održati izvršnu vlast i Tadić preuzeti mjesto premijera. U takvim je okolnostima Josipović procjenjivao kako nije bitno da on, po svaku cijenu, održi komunikacijski kanal sa Srbijom. Kad se proces odvio u suprotnom smjeru i kad je Ivica Dačić preuzeo premijerski položaj, u Zagrebu je učinjen važan pogrešan korak. Milanović nije prihvatio Dačićeve telefonske pozive, niti je reagirao na ponude za sastanak i početak dijaloga. Uradio je upravo obrnuto onome što je međunarodna zajednica tražila od Hrvatske - umjesto da Srbiju privlači k sebi i pomaže joj u pripremi za predpristupni dijalog s EU, hrvatski ju je premijer „odgurivao od sebe“.

Nakon pogrešnog koraka Zagreba, uslijedila je pogreška Beograda - odlaganje posjeta potpredsjednice vlade Srbije Suzane Grubješić Zagrebu i odgađanje potpisivanja protokola o potpori Hrvatske procesu pristupanja Srbije EU. Europska integracija Srbije proces je koji je u interesu obiju zemalja, a suradnja na tom području jedna je od rijetkih „igara s pozitivnim rezultatom“ u bilateralnim odnosima, jer u većini drugih otvorenih pitanja jedna strana dobiva upravo onoliko koliko bi se druga strana odrekla.

Osim što je problematično zamiranje suradnje u pristupanju EU i zanemarivanje iskustva koje su stekle zemlje Višegradske skupine, naime, da je i za poboljšanje bilateralnih odnosa dobro da zemlje u jednom pitanju od zajedničkog interesa, pitanju

pristupnih reformi, multilateralno surađuju, ne osvrćući se pritom na bilateralne probleme u drugim pitanjima, opasno je što su zastali i razgovori o pitanjima koja će se otvoriti nakon hrvatskog pristupanja EU. S jedne se strane pri tom, riječ je o statusu hrvatske privrede na tržištima zemalja CEFTA, o čemu je pregovore s zemljama CEFTA preuzela Europska komisija u ime Hrvatske, a s druge, o pitanju sporazuma o prekograničnoj suradnji, koji zemlje moraju utanačiti s Hrvatskom i nakon pristupanja Hrvatske Uniji to postaje dijelom „*acquisa*“. Za postizanje bilateralnog sporazuma o prekograničnoj suradnji, njegovo potvrđivanje u oba parlamenta i stupanje na snagu u Hrvatskoj i Srbiji ostalo je tek nekih pet mjeseci. Jesu li države koje inače loše komuniciraju sposobne takav složeni dogovor brzo formulirati? Ako nisu, posljedice će snositi tijekom cijelog razdoblja dok Srbija ne pristupi EU.

Kad je riječ o odnosima Hrvatske s BiH, ni tu inicijalni optimizam nije doveo do stvarnih rezultata. Naime, nova je hrvatska vlast najavljivala ratifikaciju ugovora o razgraničenju Hrvatske i BiH, što su ga postigli još predsjednici Franjo Tuđman i Alija Izetbegović 1999. godine. Taj ugovor dio je paketa kojim je riješeno i pitanje povezivanja dubrovačke regije s korpusom Hrvatske, i to koridorom u području Neuma, gdje BiH ima izlaz na more. BiH je, pak, sporazumom Ploče-Neum dobivala status povlaštene nacije u pločanskoj luci i pravo na željeznički koridor bez carinske kontrole od Ploča do granice s Hrvatskom kod Metkovića. Zbog interesa skupina koje su nastojale privatizirati luku Ploče, u Hrvatskoj je godinama opstruiran sporazum Ploče-Neum, a da ga se ne bi moralo provesti, dio hrvatske politike nametnuo je koncept povezivanja Dubrovnika mostom kopno-Pelješac, čime bi se zaobišla BiH. Ministrica Pusić odvažno je ušla u rješavanje ovog spleta problema, ali je Milanovićeva vlada reterirala - sporazum o razgraničenju do danas nije ratificiran. Nema niti najava da bi se ratifikacija mogla naći u Saboru u skorije vrijeme, a u javnost je pušten spin o tome da bi se most kopno-Pelješac mogao graditi europskim kohezijskim sredstvima, iako je Hrvatskoj do sada odobren samo novac za analizu troškova i

koristi ove investicije, a malo je vjerojatno da bi ta analiza mogla dati povoljan rezultat za provedivost i ekonomsku održivost projekta.

Ipak, iako nije napravljen očekivani prodor, odnosi Hrvatske i BiH, za razliku od odnosa Hrvatske i Srbije, nisu niti dodatno zategnuti, a pogotovo ne zaleđeni. Hrvatska se snažno angažirala na potpori BiH u zadovoljavanju kriterija Akcijskog plana za članstvo BiH u NATO savezu, a podržat će i pokušaje SAD da u BiH pokrenu reforme, koje bi omogućile početak institucionalnog dijaloga s EU, a započele bi reformom Federacije.

Kad je riječ o Srbiji, odnosi su zaleđeni nakon izričanja oslobađajućih presuda u slučaju Gotovina-Markač i reakcija koje su nakon toga uslijedile u Srbiji. Stav da se Srbija u ovom slučaju, ima li primjedbi, treba obratiti Vijeću sigurnosti UN, a ne Hrvatskoj, što je formulirala ministrica Pusić, usuglašeno je mišljenje cijele hrvatske političke arene. U Hrvatskoj je prije najnovijeg zatezanja odnosa postojao konsenzus svih relevantnih političkih snaga o tome da će Hrvatska, bez obzira na pojedine suprotstavljene interese, u svakom slučaju podupirati pristupanje Srbije EU i da ni u kom slučaju neće, kao buduća članica, blokirati njen pretpristupni dijalog. Međutim, reakcije iz Beograda, prije svega, najava zaoštavanja politike kojom se pravosuđe u Srbiji nastoji uspostaviti kao centralno regionalno pravosuđe i preuzimati nadležnost za suđenje u svim ratnim zločinima na području bivše Jugoslavije, kao što je to slučaj zločina nakon „Oluje“, pri čemu niti počinitelji, niti žrtve nisu državljani Srbije, a zločin se nije dogodio na njenom teritoriju, mogli bi zakomplicirati i europske odnose dviju država. Jasno je da Srbija takvim pristupom nastoji uspostaviti status dominantne države u regiji i prikriti prevladavajuću odgovornost Miloševićevog autoritarnog režima za rat i zločine na području bivše Jugoslavije, pa bi, ustraje li Beograd na takvoj najavljenom politici, moglo doći do hlađenja i onih odnosa koji su se činili kao jedini stvarni prostor za „igru s pozitivnim rezultatom“.

Hrvatska politika tako se našla u neugodnoj regionalnoj poziciji. Naime, Hrvatska će bez problema obavljati svoje obveze u potpori Crnoj Gori u pristupnom dijalogu, vrlo je angažirana na snajženju europske perspektive Kosova, ne postoje ozbiljne primjedbe na njen angažman u potpori BiH, unatoč tome što je ispod razine koju je nova administracija najavljivala, ali ovdašnja regionalna

politika ipak je pala na ispit. I Europska komisija, kroz usta komesara za proširenje Štefana Filea, i američka politika, naime, upozoravaju Hrvatsku na to da ne smije Srbiju „gurati od sebe“ i da ima obveze u sklopu zajedničke europske vanjske politike i politike proširenja, odnosno u okviru zajedničkih politika unutar euroatlantskoga savezništva.

Osim nedostatnih rezultata u regionalnoj politici, Hrvatska je pod budnim okom Brisela i zbog usporenog ostvarivanja obveza što ih mora obaviti prije pristupanja EU 1. jula iduće godine. Naime, nova je vlada nastojala mijenjati neke zakone koji su bili uvjet za zadovoljenje mjerila za zatvaranje pregovaračkih poglavlja, kao što su Zakon o policiji i Zakon o sprečavanju sukoba interesa. Novi ministri nisu znali pred Europskom komisijom dobro obrazložiti svoje namjere, a neki od zakonskih prijedloga bili su loše pripremljeni, i nova vlada nije dobila suglasnost Brisela za njihovo provođenje. Posljedica tog zakašnjenja su u nekim reformama i činjenica da dva mjeseca prije krajnjeg roka (zadnje monitoring izvješće bit će podneseno 1. februara 2013. godine) još uvijek nije u potpunosti ispunjen niti jedan od deset zadanih kriterija. Ministar pravosuđa Orsat Miljenić morao se u Briselu, na primjer, suočiti s ozbiljnom kritikom potpredsjednice Europske komisije i komesarke za pravosuđe i temeljna prava Vivijane Reding, koja mu je otvoreno rekla da je prethodna vlada savjesnije provodila upute Europske komisije. Komesarka Reding je u pravu, jer je HDZ vlada bila svjesna svojih „europskih deficita“ i zato je nastojala savjesno ispunjavati zadaće EK, a sadašnja samu sebe doživljava kao „eurošampionsku“ i misli da ima pravo na dodatni manevarski prostor, na koji prethodna vlada nije polagala pravo. Nažalost, pokazuje se da su premijer Milanović i njegov tim pogrešno procijenili svoj ponder u Briselu.

Pogrešna je bila i procjena prošle vlade u Srbiji, koja nije ulazila u ozbiljan dijalog s vladom Jadranke Kosor, iako je ova bila spremna za to, jer su bili uvjereni da je vrijeme HDZ prošlo, a da će s vladom predvođenom SDP biti lakše postići sporazume povoljnije za Srbiju. Prevelika očekivanja i odgađanje ozbiljnog dijaloga u vremenu koje je suštinski bilo povoljnije za bilateralni dijalog također je doprinijelo današnjemu stanju zaleđenih bilateralnih odnosa, ali i stagnacije u dijalogu vezanom uz pristupanje Srbije EU.

Opasna političko- ekonomska mešavina

PIŠE: DIMITRIJE BOAROV

Na kraju politički veoma burne godine u Vojvodini teško je proceniti u kom pravcu će krenuti promene, koje čak više najavljuje pojačana unutrašnja napetost, nego niz „institucionalnih“ sukoba Vlade Srbije i Vlade Vojvodine, a u kojima, po prvi put, učestvuju i obe skupštine. Ustvari, postavlja se pitanje da li će „severna autonomna pokrajina“ sutra postati poprište nove državne krize, koja bi mogla ozbiljno uzdrmati celu Srbiju, slično onome kako je već decenijama ugrožavaju problemi u „južnoj pokrajini“, ili će, možda, doći do novog kompromisa, pre svega oko postignutih, ali ograničenih autonomnih prava vojvođanskih institucija.

Trenutno, u Vojvodini je na delu i dalje taj „depressivni status quo“, uspostavljen Ustavom Srbije iz 2006. godine, koji karakteriše veoma uska, i sve uža autonomija pod patronatom centralne vlasti. No, može se zaključiti da postojeće stanje uskoro neće biti moguće, jer vladavinu nove-stare koalicije u Pokrajinskoj skupštini, na čelu sa Demokratском strankom, stalno „potkopava“ suprotna koalicija, na vrhu vlasti u Srbiji, koju očigledno predvodi Srpska napredna stranka. Kako se i novo ekstremno krilo desnice okupljeno u Dverima, ne zadovoljava ni dosadašnjom „simulacijom autonomije“, već traži „ukidanje Vojvodine“, može se proceniti da novi „rat za Vojvodinu“ može izbiti svakog časa.

Ustvari, sve snage desnice u Srbiji (DSS i Dveri, pre svega) pokušavaju da ubrzaju „čas obračuna“ sa autonomijom Vojvodine, računajući da će tako vladajuću koaliciju u Srbiji isterati na čistinu oko nje-ne koncepcije unutrašnjeg uređenja Srbije i ukupne systemske strategije i naterati je da se vrati staroj agresivnoj politici „odbrane nacionalnih teritorija“ i udaljevanja od evropskih, pa, dakako i evroatlanskih integracija.

Aktuelnoj Vladi Srbije, ipak, takvo ubrzanje izazivanja krize i u Vojvodini – očigledno sada ne odgovara, jer je zabavljena odnosom sa Kosovom, pa su predsednik države Tomislav Nikolić i premijer Ivica

Dačić, jesenas dosmislenim izjavama o „čuvanju ustavne pozicije Vojvodine“ pokušali da smire duhove u Novom Sadu. To Vladu Srbije, međutim, nije sprečilo da na ekonomskom terenu nastave sa akcijama oduzimanja „materijalne osnove autonomije“ ekipi Bojana Pajtića, koja sedi u „Banovini“ – što je lako uočiti u svađi oko narušavanja ustavne klauzule o 7 odsto državnog budžeta Srbije u korist Vojvodine, a naročito u aferi Razvojne banke Vojvodine, koja će biti likvidirana zbog finansisjskih problema.

Još pre majskih parlamentarnih i predsedničkih izbora, baš u Beogradu bila je lansirana teza da će glasanje u Vojvodini presuditi izborne rezultate u Srbiji i da je zbog toga Vojvodina politički veoma značajna – što se nije ispostavilo kao tačno. Vojvodina je glasala za Tadića i Demokratsku stranku, ali to nije bilo dovoljno, zbog neočekivano velikog pada te stranke u centralnoj Srbiji. Ipak, pre izbora, sve političke snage pokušale su da u Vojvodini poprave svoje pozicije, čak je i Koštunica DSS sačinila ekonomski program za Pokrajinu, kako bi s njim izbalansirala svoje napade na pokrajinsku autonomiju.

Relano govoreći, najveću promenu u pristupu Vojvodini učinila je Liberalno demokratska partija (LDP) Čedomira Jovanovića. LDP se, po ugledu na republičku deklaraciju „Preokret“, još početkom marta ove godine, odvažio da u Vojvodini lansira deklaraciju „Vojvođanski preokret“, u kojoj je nedvosmisleno podržao kurs ka novim ustavnim promenama koje bi pokrajinskim institucijama omogućile autonomnu i izvršnu, i zakonodavnu, i sudsku vlast.

Da podsetimo, u toj deklaraciji LDP se ističe: „Želimo ustavno autonomnu i ravnopravnu, evropski otvorenu i pluralističku Vojvodinu, koja sama upravlja sopstvenim resursima, sa uspešnom ekonomijom, otvorenom za nove ljude i ideje. Vojvodinu, u kojoj položaj pojedinca neće zavisiti od partijskih veza i lojalnosti centrima moći, već od njegovog

stvaralačkog rada, a položaj Vojvodine biti ustavno zaštićen od partitokratskih sprega i republičkih političkih vrhuški naglašeno centralistički ustrojene države Srbije“.

I niz manjih političkih grupa i nevladinih organizacija koje se zalažu za veću autonomju Vojvodine (Vojvođanski klub, Građanska inicijativa i druge), a kojima se nije pridružila nijedna parlamentarna stranka, pokušale su da poboljšaju poziciju tokom predizborne kampanje, pa su se okupile oko (već) Četvrtе vojvođanske konvencije (jedne labave, sporadične, političko interesne inicijative). One su, 1. aprila 2012, izašle sa zaoštrenom „Novom vojvođanskom ustavnim inicijativom“, u čijem okviru su donele svoju „Deklaraciju o osnovama demokratskog ujedinjenja Vojvodine i Srbije u Saveznu republiku Srbiju“. Već iz naslova ovog dokumenta vidi se težnja da se pristupi „novom istorijskom dogovoru“ između Vojvodine i Srbije, preko koga bi se išlo na federalizaciju Srbije, a u kome bi Vojvodina bila ravnopravni partner Srbije. Zanimljivo je primetiti da su sastavljači ove deklaracije najavili da će, ukoliko u roku od godinu dana posle izbora ne dođe do spomenutog dogovora sa Srbijom, njihova obaveza i pravo biti da razmotre potrebu pokrenja „najšire akcije da se građani i građanke Vojvodine referendumom izjasne o tome kakav ustavni položaj Vojvodine žele i kakvu državu prihvataju“.

Od krupnijih stranaka, ovu inicijativu su na indirektan način ili „uslovno“ (ne prihvatajući federalizaciju, ali uvažavajući sve ostalo) podržali samo Savez vojvođanskih Mađara i, opet, LDP. Liga socijaldemokrata Vojvodine Nenada Čanka i Pajtićev vojvođanski deo DS su ovu akciju ignorisali.

Spomenute deklaracije LDP i Konvencije, međutim, „razmrdale“ su autonomističke snage, ali ipak ne toliko da one, nešto kasnije, ostvare bitno bolji izborni rezultat u Vojvodini. Ispostaviće se da su te krupne političke inicijative na majskim izborima pomogle strankama koje su izbegavale da ih javno podrže -LSV - pre svega, pa i Pajtićevoj Demokratskoj stranci, koja nije u kampanji javno „autonomasila“, ali je ovoga puta naglašeno isticala interese Vojvodine.

Inače, vodeća stranka u Vojvodini, Demokratska stranka veoma pažljivo i organizovano vodila je izbornu kampanju i učinila sve da nijedan unutrašnji pokrajinski problem ne dobije neki veći publicitet, a naročito je pokušavala da minimizira činjenicu da je Pokrajina i posle oktobarskih

„demokratskih promena“ 2000. godine - nastavila da relativno ekonomski nazaduje, naročito prema Beogradu. Jer DS je u Vojvodini na vlasti već 12 godina.

Kad je reč o indicijama da Vojvodina privredno gubi korak, one se oslanjaju na sporadične podatke Republičkog zavoda za statistiku koji, s vremena na vreme izrone u javnost. Po tim podacima, već 2009. godine, učešće Vojvodine u BDP Srbije palo je na samo 25,6 odsto (i u Miloševićevo vreme je bilo iznad 30 odsto), a ostvareni BDP *per capita* od 366.000 dinara (u tom trenutku oko 3600 eura) sišao je ispod republičkog proseka od 385.000 dinara (oko 3800 eura) - to jest, niži je za 4,8 odsto. Vojvođansku javnost nije toliko frapirala okolnost da je pokrajinski BDP *per capita* ispao gotovo dvostruko manji od onog u Beogradskom regionu (gde je 690.000 dinara ili oko 6850 eura), nego što je dospeo da bude niži, za oko 7 odsto, od prosečnog BDP *per capita* centralne Srbije (prosek naviše vuče isključivo Beograd).

Ta tendencija novog relativnog privrednog zaostajanja Vojvodine je nastavljena do sada, pa je prema podacima RZS, BDP po stanovniku Beogradskog regiona, 2011. godine, povećan za 74,6 odsto i iznosio je 771.000 dinara, dok je istovremeno, BDP *per capita* Vojvodine iznosio tek 441.000 dinara, i bio je isti kao predhodne godine. Ili, beogradski region je na kraju 2011. godine zabeležio ukupan BDP od 1270 milijardi dinara, ili 39,6 odsto ukupnog BDP Srbije (!). Sledi Vojvodina sa 858 milijardi dinara (26,8 odsto BDP-a Srbije), pa Šumadija i zapadna Srbija sa 609 milijardi dinara (19 odsto) i na repu je region južne i istočne Srbije sa 466 milijardi dinara (14,6 odsto BDP Srbije).

Na kraju, uprkos ovim negativnim generalnim privrednim pokazateljima i izvesnom „zasićenju“ građana zbog njihove dugotrajne kontinuirane vlasti u Pokrajini, Pajtić i DS su uspeli da ostvare dobar izborni rezultat na izborima za Skupštinu Vojvodine, kao i na republičkim parlamentarnim izborima, a i da svom kandidatu za predsednika države obezbede 52 odsto glasova. U Skupštini Vojvodine, koja ima 120 mesta, DS je osvojila 53, a sledeća po veličini, SNS, uzela je samo 22 mesta. (U najvećem delu centralne Srbije rezultat je bio gotovo obrnut).

Posle izbora, baš u danima kada je postalo jasno da će doći do bitne promene u koaliciji na vlasti u Srbiji i da će vodeća stranka vlasti postati SNS Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića, došao je dalekosežni novi udarac vojvođanskoj autonomiji iz Ustavnog suda Srbije, 10. jula ove godine. Naime, Ustavni sud je, po žalbi Koštuničine DSS, a posle gotovo dvogodišnjeg razmatranja ove žalbe, osporio 22 nadležnosti Vojvodine, a „prihvatio“ samo 14 osporenih nadležnosti. Reč je o nadležnostima koje su upisane u Zakon o utvrđivanju nadležnosti APV, na koje su upućene ustavne žalbe..

U ovoj odluci koja obuhvata 87 gusto kucanih stranica obrazloženja, svako je mogao naći pravu studiju o tome kako je Ustavom Srbije iz 2006. godine Vojvodini zapravo namenjena „nesuštna autonomija“ (kako je naziva Đorđe Subotić, predsednik Vojvođanskog kluba). Jednostavnije rečeno, sudije Ustavnog suda su bolje od svih vojvođanskih autonomaša objasnile da Ustav Srbije zapravo ne daje Vojvodini nikakvu stvarnu autonomiju. Zapravo, ta odluka Ustavnog suda, a verovatno i ona koja je najavljena da će biti doneta do kraja 2012. godine, povodom žalbi na Statut Vojvodine, dobro će poslužiti svakoj inicijativi za promenu Ustava Srbije, jer obrazloženja osporenih autonomnih prava dobro objašnjavaju anahrono centralističku koncepciju tog Ustava, koji davi Srbiju i u pogledu drugih prava i sloboda.

Ovo mišljenje Ustavnog suda zanimljivo je i za razmatranje odnosa Ustava Srbije prema svakoj vrsti autonomije, ne samo one „teritorijalne“. Tu je ispoljena egzemplarna pravnička praznoslovna virtuoznost, na primer, kod osporavanja prava Vojvodini da može na bilo koji način učestovati u razvoju naučnog i umetničkog stvaralaštva (pa to je bar područje gotovo svih autonomija u modernom svetu), kao i prava na kontakte sa inostranstvom - mimo zvanične državne centrale, što je rešenje koje se napušta i

u natvrdochornijim despotijama. U tom smislu, kad je, na primer, reč o Vojvođanskoj akademiji nauka i umetnosti (VANU) i predstavljanju Vojvodine u sedištu Evropske unije u Briselu, a obe institucije poništila je odluka Ustavnog suda, stiče se utisak da tu više nije na delu bila pravna diskusija, već strasna želja da se Vojvodini po svaku cenu ospori identitet (slučaj VANU) ili da Vojvodina ne stekne neke ekonomske benefite (slučaj predstavnništva u Briselu).

Nakon ovog udarca Ustavnog suda došao je na red problem sa pokrajinskim budžetom. Naime, jedna naizgled potpuno jasna odredba Ustava Srbije, da „budžet Autonomne pokrajine Vojvodine iznosi najmanje 7 odsto u odnosu na budžet Republike Srbije, s tim što se tri sedmine od budžeta Autonomne pokrajine koristi za finansiranje kapitalnih rashoda“ (član 184. stav 4, Ustava Srbije) - stalno se u Vladi Srbije „kreativno“ tumačila na štetu Vojvodine, jer se navodno iz Ustava ne vidi šta je osnovica za tih 7 odsto transfera Vojvodini. Zbog te „nejasnoće“ za osnovicu su uzimani samo poreski, a ne svi prihodi budžeta Srbije.

Zbog te navodne „nejasnoće“ u Ustavu, po proračunu Saveza vojvođanskih Mađara, Vojvodina je za tri protekle godine ostala uskraćena za oko 70 milijardi dinara. Predsednik Vlade Vojvodine, Bojan Pajtić, pak, izračunao je da je rebalansom republičkog budžeta za 2012. godinu, Vojvodina uskraćena za oko 9 milijardi dinara transfera iz republičkog budžeta. Na proteste iz Vojvodine, novi ministar finansija Mlađan Dinkić je jednostavno odgovarao da će Vojvodina dobiti više nego po budžetu „predhodne vlade“, kad vojvođanski političari uglavnom nisu reagovali. Dinkić je, čak, stalno umanjivanje osnovice pokrajinskog budžeta „ozakonio“ u Skupštini Srbije glatko usvojenim Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o budžetskom sistemu. Vlada Vojvodine je,

zbog toga, Ustavnom sudu zvanično poslala predlog za ocenu ustavnosti tog propisa (3. oktobra).

Slična svađa između Vojvodine i Srbija izbila je i prilikom nedavnog usvajanja budžeta Srbije za 2013. godinu, u kome nije poštovana, ne samo osnovica za obračun transfera Vojvodini, već u tom budžetu i tim transferima nije poštovana ni odredba o „tri sedmine“ namenjene investicionim ulaganjima, pa je predsednik vlade Vojvodine, Bojan Pajtić najavio i ustavnu žalbu na ovaj propis. Pri tome, prvi put se u sukob sa Beogradom uključila i Skupština Vojvodine, na inicijativu njenog predsednika Ištvana Pastora, što ovim političkim sukobima daje novu dimenziju.

U okviru ovog „političkog pregleda“ treba spomenuti i spor između Vlade Vojvodine i ministra finansija Vlade Srbije oko pitanja šta činiti sa gubicima Razvojne banke Vojvodine (RVB), jer je i ovo finansijsko pitanje u velikoj meri bilo politizovano. Ukratko, Skupština Vojvodine je na predlog Pajtićeve vlade u novembru donela odluku da dokapitalizuje Razvojnu banku Vojvodine svojim obveznicama u visini od 15 milijardi dinara, što je Dinkić osudio kao pogrešan i nerealan put za banku koja ima čak 75 odsto kredita u docnji. Posle samo meseca dana došlo je do sporazuma Pajtić-Dinkić - da se RVB likvidira (to jest utopi u neku drugu banku), a da se iz nje izvuče Razvojni fond u čijem kapitalu će Srbija učestvovati sa 25, a Vojvodina sa 75 odsto. Ovaj sporazum protumačen je kao poraz vojvođanskog premijera, pa se analizira zašto je on prihvatio „diktat“ iz Beograda.

Uopšte uzev, iako je Bojan Pajtić, posle krize u DS, najviše ojačao u stranci, jer bez vojvođanskih glasova Đilas ne bi mogao da zameni Tadića na čelu DS - novosadski posmatrači smatraju da on tu poziciju „presuditelja raspleta“ nije iskoristio da unapred uglavi neke benefite za poziciju Vojvodine, bar u DS. Kad je već reč o vodećim vojvođanskim političarima, u Novom Sadu oprečno se odgovara na pitanje šta je Vojvodina izgubila ili dobila okolnošću da se Nenad Čanak, posle poznate kafanske tuče, povukao iz Skupštine Srbije, ali ipak zadržao poziciju predsednika LSV?

Rečju, protekla godna bila je izuzetno teška za Vojvodinu, tim pre što je suša ostavila katastrofalne posledice na prihode poljoprivrednih proizvođača, a i sve druge privredne delatnosti tonu u recesiju. Tako se stvara ona mešavina političkih i ekonomskih problema za koju se nikad ne zna kad će eksplodirati.

Gordost i predrasude

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Demokratska stranka je, bar prema statističkim podacima, veliki resurs: među njenih 202.216 članova, ima 31.421 visoko obrazovanih, od kojih i 1490 magistara i 698 doktora nauka. Pitanje je zašto se to nije bolje videlo u njenoj vlasti i hoće li biti bar sada očiglednije kada je DS u opoziciji

Nakon što je 25. novembra na vanrednoj izbornoj skupštini Demokratske stranke (DS) izabran za njenog novog predsednika, aktuelni gradonačelnik Beograda, Dragan Đilas, stao je u zaštitu nekadašnjih državnih, privrednih i partijskih funkcionera iz ove stranke. Da li je samo reč o oduživanju duga stranački uticajnim ljudima i njihovoj bazi, spasavanju rejtinga DS, potrazi sa mudrim i odmerenim kvalifikacijama u javnosti, ili o svemu tome

zajedno, pod budnim okom i uhom nekog marketinškog gurua, stasalog u Đilasovoj blizini, biće vremena da se debatuje. Iako je u stranačkim odborima u predizbornoj kampanji dobio značajnu većinu, kao i podršku dela stranačkog vrha, posebno iz Vojvodine, Dragan Đilas u javnosti nije dočekan kao novi harizmatični lider DS, nakon Borisa Tadića koji je žestoko iznervirao deo građanske političke elite. Iako je stranka, u većini išla u pravcu zamene lidera, a njen Glavni odbor pristao na krajnje problematično rešenje preuzimanja stranačkog vrha umesto obećane žestoke borbe dva glavna pretendenta, raspoloženje, kako u stranci tako i u javnosti bilo je prilično mlako.

Iako sa značajnim iskustvom javnog nastupanja i upravljanja, Dragan Đilas nije ostavljao utisak veštog političara, a neki sumnjaju u njegov politički talenat uopšte. Naravno, uvek ostaje nejasno šta ko pod tim podrazumeva, ali Đilas se više puta omaklo da kaže, pa i uradi stvari koje su neprimerene reformskom i tzv. evropskom političkom stilu, a koje su ga više predstavile kao deo retradicionalnog grupnog portreta srpske političke elite, sa prefiksom „težno“. Možda je zato i uspeo da nadmaši Aleksandra Vučića, predvodeći predizbornu kampanju DS u Beogradu.

Iako sa mnogo manje autoriteta nego što ga je nekada imao Tadić, Đilas je na samom početku svog uređivanja partije, počeo da se ponaša na sličan način. Ustvari, na način kako bi sam Tadić verovatno radio da je bilo malo manje nezadovoljstva njegovim postizbornim ponašanjem, a još više beznadežnošću

gubitka izvršne vlasti. Đilas je najpre tražio da se bivši ministri i premijer odreknu poslaničkih mandata, a onda je obećao da će neke od njih predložiti za članove Predsedništva DS. Imao je za to i objašnjenje: oni koji su, sve u svemu, imali loše rezultate, učinili su i ponešto dobro. Za primer je uzeo bivšu ministarku pravde, Snežanu Malović čije je predvođenje reforme pravosuđa unazadilo Srbiju čak do Brisela (naravno, to nisu Đilasove reči), ali je učinila i ponešto dobro - poput predlaganja zakona o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom... Ona i Oliver Dulić, zbog navodne buduće save-todavne uloge, izabrani su u Predsedništvo stranke, a Goran Bogdanović je već njegov član „po funkciji“. Mora se primetiti da je Dulić već otvoreno bio na Đilasovoj strani, uz Bojana Pajtića i Gorana Ješića, a i Malović-ka bi u pravnom timu koji je DS već formirala, mogla da njenim članovima pomogne da se, odbrane od „medij-ske hajke“.

I sam novi predsednik je ubrzo objavio da će preduzeti određene korake, tj. podneti krivične za svoj medijski „prpgon“. On tvrdi da mu mediji finansirani novcem pristalica aktuelne vlasti, pokušavaju ukaljati ugled i aferama skinuti sa, za sada stamene vlasti u Beogradu. Sam Đilas se, međutim, ne izjašnjava o svom vlasništvu u pojedinim medijima o čemu se godinama nagađa, ali je zakon, tj. njegovo nepostojanje dopuštao nedokazivost takvih tvrdnji. Bogatstvo on ne poriče, ali je pokazao da nije spreman da ga „sabere“, poriče jedino da je ono prešlo milijardu eura. Kao i da je potpuno netačno da se od njegovog ulaska u DS, ono uvećalo, kako je rekao Aleksandar Vučić, osam stotina puta! Đilas kaže - samo dva puta, koliko i tržište na kome je stečeno. Mora da i u jednoj i drugoj izjavi ima istine, samo su pretpostavke za zaključak različite. Naravno, niko ga u ovom našem kapitalizmu u kome levo-centrična deklarativna pozicija DS ne znači gotovo ništa, ne optužuje zato što je bogat (iako mu sigurno mnogi zavide), već za tzv. trgovinu političkim uticajem kojim ga je navodno pribavio.

U već dobroj praksi izvinjavanja u DS, kojoj je Tadić, kad je o sopstvenoj odgovornosti reč, ipak odoleo, Đilas se prilikom izbornog nastupa izvinio građanima zbog grešaka i nerada i mnogih praznih obećanja njegove partije. Naravno, opet je tu jasno da je reč o tuđim, a ne o njegovim greškama. Tako se još jednom pokazalo da ja najlakše izvinjavati se u ime drugih, istovremeno preporučujući samog sebe za novog majstora.

Novo-stara sabornost DS, tj. jedinstvo, nastavlja-je no je nominalno „socijal-liberalnom“ programskom

orijentacijom pod sloganom „Za aktivnu socijalde-mokratiju i socijalnu pravdu“, istoimene deklaracije usvojene na izornoj skupštini. Nova potpredsednica, Nataša Vučković predstavila je Deklaraciju i ovim rečima: „Svi smo svesni da u Srbiji nije došao kraj ideologijama. Dve su tendencije: jedna je retrograd-na koja tradicijom pokušava da uokviri naše odnose, a druga progresivna, ona koja otvara vrata ka sve-tu“. Jasno je poručeno: DS je na strani progressa ili će to biti...

Bogataš regionalne tranzicije, Dragan Đilas, kre-nuo je putem progressa: zauzeo se za osnivanje „državnih preduzeća sa profesionalnim menadžmentom“ s kojima će država podići propalu privredu. Na terenu, kao gradonačelnik, brzo je otvorio farmu na gazdinstvu PKB, jednog takvog preduzeća. Obo-gativši se profitno, Đilas sada „progresivno“ pred-laže nešto drugo: „Nama ideja nije profit, već sre-ća porodica koje vide budućnost u ovoj zemlji, za sebe i svoju decu“. I ulazi u polemiku sa Miodragom Kostićem, „Koletom Šećerom“, koji je tvrdio da je drža-va, a ne proizvođači šećerne repe digla cenu šećera. Da li ovo znači da će Đilas sprovesti „ideologiju“ Tadi-ćevih političkih gurua koju ni ovaj, iako ju je verbal-no podržavao, nije na vlasti ubedljivo sproveo? I šta će biti sa malim i srednjim, ali privatnim preduzećima, ali i privatizacijom javnih za koje se DS, u vreme vlade Mirka Cvetkovića, žestoko zalagala?

Sve to znači da se Đilas sprema ne samo za „rezultat“ kao stari moto DS, već pokušava da zarad političkog rej-tinga pobegne i od sopstvene senke. Samo što bi treba-lo da se emancipuje i od često površnog DS razumevanja mantre o političkom pragmatizmu. Iako žestoko ospo-ravan u delu javnosti kao onaj ko je stekao bogatstvo kroz monopol i politički uticaj, Đilas je, kako i sam kaže, ušao u politiku kao „dobrostojeći“. Ali, to neće biti dovolj-no za blanko poverenje u novu fazu, „političko pošte-nje“. Bogatstvo, o kome tačno znamo malo, uvek će se motati oko njegovih nogu. I sve više će odmagati njego-voj političkoj karijeri, jer će sve češće morati o njemu da se izjašnjava, iako je pre nekoliko dana poručio: „Zahte-vam da ovo što se dešava u pojedinim medijima odmah prestane“!

Ipak, Dragan Đilas je krenuo u svoju prvu predsed-ničku ofanzivu, vešto je spajajući sa praksom koju nudi pozicija gradonačelnika. U tome je on, među funkcio-nerima DS, u velikoj manjini. U stranci još vlada opšta postizborna dremka. Većina poslanika DS u Skupštini

Srbije donedavno se bila zainatila da ne seda na „ukleta“ mesta Šešeljevih radikala, koja su im kao najvećoj opozicionoj stranci bila dodeljena. Potpuno iracionalna i zaumna rabota i novi haos među demokratama. Tu je nedostajao samo Šešelj da ih uključi u neki novi skupštinski performans, ali se i ta „sapunica“ završila rotiranjem mesta sa SNS, ali su i tada predstavnici DS bili ili uzdržani ili nisu glasali. Od ovoga najviše odskoče Borislav Stefanović, viđen da zameni Dragoljuba Mićunovića na mestu šefa njihove poslaničke grupe, ali njegova aktivnost ne može da pokrije još uvek vidljivu dezorijentaciju DS u skupštini.

Đilas možda i zato naglašava svoju kritiku vlasti koja jeste obaveza opozicije, naročito ako hoće da se prikaže kao načelna, ali njegovoj kritici to još uvek nedostaje. Pogotovo što ovo nisu devedesete kad je ta stranka bila „nevinna“ opozicija i to režimu Slobodana Miloševića. Teško je priznati, ali okolnosti uprkos neprijatnog „deja vu“, ipak nisu iste. Umesto proglašavanja apokalipse, Đilas i demokratama bilo bi pametnije da se usredsrede na konkretne primere zloupotreba vlasti, prekoračenja ovlašćenja, mešanja u posao pravosuđa, mlakom reakcijom na sastavljanje spiskova nepodobnih i pretnji ubistvima nosilaca pravosudnih funkcija... Osim toga, pomalo je čak i za politiku neukusno stalno isticanje kako je ono što se smatra dobrim u radu ove vlade SNS-SPS i što hvale Brisel i Vašington, sve nastalo ili bar započeto aktivnostima DS. DS je mnogo magle prosula populističkim sloganom „I Evropa i Kosovo“ i, naravno, svojevremeno na tome dobila i mnogo glasova...

Vanredna izborna skupština DS, donela je i izvesne promene statuta stranke, a u povećanju broja članova užeg i šireg predsedništva i broja potpredsednika, sporene su želje dve, sad jasne stranačke struje, ako ne i frakcije. Po prvi put DS je dobila i počasnog predsednika, mesto koje je specijalno kreirano za Borisa Tadića. Simpatično je mada, verovatno nije neuobičajeno da njega predlaže aktuelni stranački predsednik. Tu je i paragrafski izražen akt „pomirenja“, a Đilas je Tadića uzdigao posebno visoko, proglašivši ga za „najvećeg lidera i državnika koga je ovaj region imao“. To sve je dobra preporuka da Tadića neko pozove na neko bar regionalo istaknuto mesto, što bi i početniku Đilasu pomoglo da se raskomoti na svojoj, bar po izmenjenom statutu malo manje komotnoj liderskoj poziciji. Možda će tek onda biti jasnija „Đilasova linija“ i koliko je ona „socijaldemokratska“ i šta to uopšte danas za DS znači. A, videće se i koliko je jako Tadićevo krilo na kome su, pored Dragoljuba Mićunovića, sada i nove snage, poput Miodraga

Rakića, siva eminencija Tadićeve vlasti i Nataše Vučković, iz Mićunovićeve političke škole, uspešna na međunarodnoj sceni, kao potpredsednica Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, ali koju stranka nije stavljala u prve redove. Miodrag Rakić, ima sasvim drugačiji pedigree kao „čovek koji svašta i mnoge zna“, nešto poput onoga što je u Đinđićevo vreme „stilizovao“ Vladimir Popović. I on je dugo bio „ime bez lica“, a jasno je da je ostao Tadićev čovek od velikog poverenja. Danas mu se pripisuju velike zasluge u hvatanju haških begunaca i borbi protiv organizovanog kriminala. Ako je tačno da je „opasan a pošten“, on će biti nešto kao „unutrašnja kontrola“ DS.

U vrhu stranke više nisu Dušan Petrović i Dragan Šutanovac, kao da ih nisu hteli ni Tadić ni Đilas. Utoliko je zanimljivija logika da se u predsedništvo DS stave „kaznjeni“ Malovićka i Dulić, sem ako se, kao što smo pomenuli, nisu „obećali“ Đilasovoj frakciji.

Sve u svemu, izbori u DS su završeni, stranka je ostala fizički na okupu, što jeste uspeh, ali time nije prestala opasnost rascepa. Bar na početku ove nove sabornosti, biće dosta međusobne kontrole, a nedostatak vlasti i odugovlačenje sa Đilasovim pravim preuzimanjem stranke, mogao bi još više podgrejati nezgodljivstva. Ako DS izgubi i Beograd što stalno visi u vazduhu, možda će to neke ariviste odvesti na neku drugu stranu, ali će njeno „egzerciranje“ alternative republičkoj vlasti učiniti manje vidljivim, posebno ako to bude dekuražiralo već umorne funkcionere i članove. Tvrdi se da se i zbog toga odugovlačilo sa jasnijom kritikom vlasti (da se ne bi naljutio beogradski partner Dačić), a tome u prilog ide i to što se još uvek izbegava rutinska stvar za svaku demokratsku opoziciju - vlada u senci.

Za DS je opasno i to što im izmiče i tema neprikošenog doprinosa EU integracijama Srbije, posebno ukoliko ova vlada za pet-šest meseci dobije datum otpočinjanja pristupnih pregovora. Dobro za Srbiju, sad može biti loše za već jako oslabljen rejting DS. Zato je važno da ova stranka stekne ili povrati značaj za širi krug intelektualne elite koja bi joj pomogla oko najavljenog „nacionalnog plana za izlazak iz krize“, da se distancira od uticaja na medije i prestane da im pretili i da nauči da daje dobre odgovore i na „loša“ pitanja, da ne dozvoli autoritarizaciju stranke i da ne neguje nedemokratsko jedinstvo, da ne hiperboliše poziciju opozicije, već da kritikom vlasti jasno pokazuje gde je interes građana u njenoj kritici i predlozima i što je najvažnije - da konačno prihvati da je ovo dobra faza za stranku kad može da se slobodnije misli i govori, sa mnogo manje loših kompromisa, a više „ideologije“.

Generator i posledica istorijskog revizionizma

PIŠE: SRĐAN MILOŠEVIĆ

Rehabilitacije ličnosti koje su komunističke vlasti posle Drugog svetskog rata osudile zbog stvarne ili navodne izdaje, zločina i saradnje sa okupatorom zaslužuju ozbiljnu analizu,¹ s obzirom da neke od tih rehabilitacija imaju izražen javni značaj. O njima izveštavaju mediji, organizuju se rasprave, diskutuje se na forumima na internetu. U zavisnosti od ličnosti o čijoj je rehabilitaciji reč, javnost je u manjoj ili većoj meri obaveštena o detaljima procesa. Prema pisanju lista *Danas*, do avgusta 2012. godine u Srbiji je doneto oko 2000 rešenja o rehabilitaciji,² pri čemu nisu sva rešenja u vezi sa Drugim svet-skim ratom.

U gotovo svim raspravama o rehabilitacijama ličnosti iz međuratnog i ratnog perioda, onima koje su se već dogodile i onima o kojima sud (ako je reč o sudskom postupku) još uvek nije izrekao konačnu reč, pokreće se niz pitanja koja se po prirodi stvari tiču i istorijske nauke. Teško bi bilo prevideti i ideološki kontekst u kome se rehabilitacije odvijaju i na čije formiranje i same utiču. Iako je često obrazloženje rehabilitacija formalno-pravno, ipak se u javnoj percepciji one doživljavaju mnogo sveobuhvatnije – kao svojevrsna revizija prošlosti, kao „ispravka

neprevdi“ koja daleko prevazilazi formalno-pravnu problematiku.

Treba napomenuti da su rehabilitacije istorijskih ličnosti pojava koja prevazilazi okvire Srbije, prisutna u svim zemljama, osobito u Istočnoj Evropi postsocijalističke epohe. Rehabilitacije ličnosti koje su u vreme komunističke vlasti u zemljama istočne Evrope bile osuđivane, ili na neki drugi način gonjene od režima javljaju se u nekoliko formi: javna nezvanična rehabilitacija (javne tribine, udruženja građana, crkvene mise i liturgije, okupljanja ekstremističkih marginalnih grupa i sl.), historiografska rehabilitacija (naučna i publicistička historiografija, medijska historiografija, istorijski roman i sl.) i zvanična rehabilitacija. Ponekad su ovo svojevrsne „faze“ u procesu rehabilitacije, ponekad se dešavaju sinhrono, a ponakad je reč samo o jednoj od navedenih formi. Međutim, tek kada se ovako složi „tipologija“ rehabilitacija vidljivo je o kakvom je procesu reč i koliko duboko je taj proces ukorenjen u društvu: njegovo svođenje samo na pravnu dimenziju zapravo je redukcionističko.

Kada je reč o javnoj nezvaničnoj rehabilitaciji treba napomenuti da gotovo da nema istorijske ličnosti, javno osuđivane u vreme socijalizma, a da ta ličnost danas u izvesnim krugovima ne uživa podršku i uspomenu na koju se u izvesnim okvirima ne poštuje. Tu je najčešće reč o *via facti* rehabilitacijama, ponekad vezanim za vrlo uzan krug poštovalaca te ličnosti, koji su o njoj javno progovorili kao o „žrtvi komunističke represije“. Ovaj vid rehabilitacija se odnosi i na pojedince koji nisu bili formalno osuđeni, ali su nosili „javni žig“ zbog nedostojnog delovanja tokom Drugog svetskog rata.

Drugi oblik rehabilitacije je historiografska rehabilitacija, koja se odvija kroz propagandu, publicističku, ali i naučnu historiografiju, kroz beletristiku,

1 O nekim problemima u vezi sa rehabilitacijama vid: Aleksandar Sekulović, „Pravni aspekti eventualne rehabilitacije Draže Mihailovića“, *Istina*. List Društva za istinu o Narodnooslobodilačkoj borbi, III, 8, Beograd, avgust 2009; Vladimir V. Vodinić, „Zakon o rehabilitaciji – tužna priča sa možda srećnim krajem“, *Hereticus*. Časopis za preispitivanje prošlosti, VI, 2/2008, Beograd, 2008; Milan Radanović, „Zakonodavna politika vlade Republike Srbije (2004–2011) u službi revizije prošlosti. Zakon o rehabilitaciji i njegova primena kao paradigma revizionizma u Srbiji“, *Antifašizam pred izazovima savremenosti*, prir. M. Bešlin, P. Atanacković, Novi Sad 2012, str. 81–110; Ђ. Станковић, „Политичка репресија и рехабилитација“, *Tokovi istorije 1-2* (2009) 215–236.

2 M. D. Milikić, „Dosad rehabilitovano oko 2000 nevino osuđenih“, *Danas*, 26. 8. 2012, http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/dosad_rehabilitovano_2000_nevino_osudjenih.55.html?news_id=246572, posl. poseta 29. 8. 2012.

televizijske i druge medijske reportaže sa istoriografskim sadržajima. Ona je neodvojiva od koncepta istoriografskog revizionizma i odnosi se na ličnosti čije se delovanje manje ili više radikalno prevrednuje, što takođe neretko ima javni odjek, iako on može biti sasvim ograničen.

Nešto je složenija situacija sa oficijelnim rehabilitacijama. Da bi se one sprovele potrebno je postojanje odgovarajućih zakonskih propisa kao i vođenje sudskog postupka, odnosno odgovarajuća odluka ili gest nekog državnog organa (na primer zakonodavnog tela, vlade, šefa države). U zavisnosti od javnog značaja koji se prepoznaje u rehabilitovanoj ličnosti odjek oficijelne rehabilitacije te ličnosti u društvu je različitog intenziteta: može joj se dati veliki publicitet, a može ostati u krugu samo neposredno zainteresovanih članova porodice, potomaka i poštovalaca.

Kada je reč o ličnostima povezanih sa događajima iz Drugog svetskog rata, u Istočnoj Evropi, posle sloma socijalizma široko su rasprostranjene sve navedene vrste rehabilitacija. Može se navesti veći broj primera:

U Rumuniji je sud 2006. godine delimično rehabilitovao Jona Antoneskua i članove njegove vlade, oslobađajući ih samo nekih optužbi (delimična rehabilitacija). Naime, sud u Bukureštu je, u obnovljenom procesu doneo odluku da je u vezi sa zločinom protiv mira (napad na Jugoslaviju i Grčku), kao i progonima u Rumuniji u toku rata Antonesku zajedno sa još 21 saradnikom ispravno osuđen, čime njegova rehabilitacija nije bila potpuna. Ipak, ime Antoneskua ponele su neke ulice, a nezvanična javna rehabilitacija je u društvu potpuno preovladala, prevashodno na talasu antisovjetske ideološke matrice. Ipak, 2008. godine ova delimična rehabilitacija je poništena.¹

Jedan od upečatljivijih primera rehabilitacija jeste svakako i veličanje Mikloša Hortija u Mađarskoj, gde njegovo ime već dobija vidno mesto u javnom prostoru (nazivi ulica, trgova). Njegova rehabilitacija je potpuno trijumfovala kad je Horti 1993. godine svečano sahranjen uz počasti. I ova rehabilitacija faktički je podržana od strane države, iako nije bilo nikakvih formalnih odluka, budući da Horti nije nikada osuđen.²

1 O rehabilitaciji Antoneskua vidi: Chiraic Bogdan, *The 'Retrial' to Marechal Ion Antonescu in Post-communist Romanian Historiography*, Budapest, 2008.

2 Vidi: Jeffrey Blutinger, „An Inconvenient Past: Post-Communist Holocaust Memorialization“, *Shofar: An Interdisciplinary Journal of*

U Ukrajini je posle raspada SSSR takođe došlo do rehabilitacije nacističkih saradnika, kao što su Roman Šuhevič i Stepan Bandera. Iza ovih rehabilitacija država je stala na taj način što je predsednik Ukrajine Viktor Juščenko 2007, i 2010, proglasio pomenutu dvojicu za „heroje Ukrajine“, što je najveće priznanje koje se može dobiti u ovoj zemlji.³ Međutim, po preuzimanju predsedničke dužnosti novi predsednik Janukovič, u januaru 2011, poništio je imenovanje Bandere za „heroja Ukrajine“,⁴ a u avgustu 2011, sud je poništio i imenovanje Šuheviča,⁵ što nikako nije obustavilo polemike u vezi sa ovim pitanjem. Prethodno je reagovao i Savet Evrope, izražavajući u rezoluciji od 25. februara 2010. godine nezadovoljstvo zbog rehabilitacije Bandere.⁶

U pogledu zanemarivanja mračne suštine istorijske uloge koje su pojedine ličnosti koje se sad rehabilituju igrale, najdalje se otišlo u baltičkim državama Estoniji, Letoniji i Litvaniji. U njima se čak održavaju javne ceremonije veterana SS jedinica. Antisovjetski narativ u ovim zemljama je toliko jak da se estonski pripadnici jedinica nemačkog Vermahta predstavljaju kao borci za nezavisnost, a odnos države u mnogo čemu je ambivalentan prema fašističkom nasleđu, ali mu se uglavnom povlađuje, uz isticanje da je reč o borcima protiv „sovjetske okupacije“. Ipak, vlade ovih

Jewish Studies, 29/1 (2010), str. 73-94.

3 Ivan Katchanovski, *Terrorists or National Heroes? Politics of the OUN and the UPA in Ukraine*, paper prepared for presentation at the 15th Annual World Convention of the Association for the Study of Nationalities, New York, 15-17 April, str. 3.

4 <http://www.president.gov.ua/news/19103.html>, posl. poseta 16. 6. 2012.

5 <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/higher-administrative-court-rules-shukhevychs-hero-109922.html>, posl. poseta 16. 6. 2012.

6 U rezoluciji Evropskog parlamenta (EP) od 25. 2. 2010. godine stoji da EP: „deeply deplores the decision by the outgoing President of Ukraine, Viktor Yushchenko, posthumously to award Stepan Bandera, a leader of the Organisation of Ukrainian Nationalists (OUN) which collaborated with Nazi Germany, the title of 'National Hero of Ukraine'; hopes, in this regard, that the new Ukrainian leadership will reconsider such decisions and will maintain its commitment to European values“. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0035+0+DOC+XML+VO//EN>, posl. Pristup 30. 8. 2012.

država, makar i nevoljno, reaguju na povremene kritike koje dobijaju od evropskih institucija. Osim pomenutog slučaja Ukrajine, u Estoniji je, na primer, uz velike otpore, srušen spomenik podignut u čast vojnika SS legije, a u Letoniji je 2000, posle dve godine proslavljanja ukinut Dan Legije, nacionalni praznik koji se 1998, i 1999, obeležavao kao dan kada su dve letonske SS divizije združeno deystvovala protiv Crvene armije. Međutim, fašističke manifestacije se nastavljaju,⁷ a narativ o pripadnicima SS jedinica kao nacionalnim herojima i dalje opstaje.⁸

Stav i poruka evropskih institucija u pogledu rehabilitacija u Istočnoj Evropi nije uvek do kraja jasan i pokazuje ambivalentnost koja ostavlja širok prostor za manipulaciju i ideološke zloupotrebe, pre svega u zemljama Istočne Evrope. Famosna rezolucija Evropsko parlamenta (EP) iz aprila 2009. godine⁹ pretvorila se gotovo isključivo u „lov na veštice“ komunističke prošlosti, budući da se totalitarnom prošlošću u praksi smatra samo period socijalizma.

U zemljama „naslednicama“ nekadašnje Jugoslavije takođe su vidljivi pokušaji da se rehabilituju ličnosti čija se javna ili formalna osuda od komunističkog režima, ili čak pogibija smatraju isključivo ideološki motivisanim. U Hrvatskoj je, na primer, 2003. godine zabeležen slučaj da je sud rehabilitovao pripadnika ustaškog pokreta, Tiasa Mortidiđu, urednika jednog od najтираžnijih nedeljnika u NDH, ali su svi ostali pokušaji rehabilitacije ustaša pred sudovima propali.¹⁰ Ipak, prema Zakonu o invalidskom i penzijskom osiguranju, svim preživelim pripadnicima

domobranskih, ali i ustaških jedinica, redovno se od 1993. godine isplaćuju penzije, kao pripadnicima „domovinske vojske“.¹¹ Osim toga, saborskom deklaracijom od 14. februara 1992. godine rehabilitovan je i kardinal Alojzije Stepinac.¹² Ipak, nijedna od država nastalih na prostoru bivše Jugoslavije nije izvela tako temeljan obračun sa partizanskim antifašizmom kao Srbija. Praktično, u svim državama naslednicama Jugoslavije, osim u Srbiji, postoje, makar i samo simbolički državni praznici ili drugi vidljivi oblici komemoracije partizanske antifašističke borbe. U Srbiji je sve to nestalo, osim što je ostala, čini se kao slučajno, poneka ulica, trg ili škola.

Kao što se može lako uočiti, svaka od navedenih država ima određene specifičnosti u pogledu načina na koji se odnosi prema nasleđu prošlosti i svaka na svoj način sprovodi rehabilitacije. Razlike postoje u odnosu na to koliko se „dubinski“ zahvata kada je reč o rehabilitacijama, pri čemu se kao svojevrsna pravilnost uočava da je kriterijum za rehabilitaciju sve niži idući ka istoku, odnosno da, što je iskustvo sa Sovjetskim Savezom bilo neposrednije, to su i rehabilitacije sve kontroverznijih ličnosti pa čak i deklariranih fašista više moguće. Zapravo, nekadašnji sovjetski pritisak služi kao legitimacija sopstvenog (i nekadašnjeg i savremenog) nacionalizma i fašizma.

Ono što je posebno važno istaći jeste činjenica da iza sudskih ili drugih oficijelnih rehabilitacija stoji autoritet države, budući da se one odvijaju u skladu sa zakonima koje donosi država i pred sudovima kao državnim organima, odnosno na osnovu odluka drugih državnih organa, ili bar uz njihovu blagonaklonu podršku. Međutim, takođe treba podvući da su, kako je već pokazano, neke od najspornijih oficijelnih rehabilitacije poništene, ali je javna rehabilitacija, kako se čini, čvrsto ukorenjena u navedenim društvima. Poništavanje raznih oblika zvanične rehabilitacije ne sprečava pojedine predstavnike državnih institucija da učestvuju na komemoracijama nekadašnjih kolaboracionista i fašista.

7 „Events by Freedom Monument went peacefully“, *The Baltic Times*, 16. 3. 2012, <http://www.baltictimes.com/news/articles/30819/>, posl. poseta 16.03.2012.

8 Za ovu temu korisno je nekoliko preglednih članaka: David J. Smith, „You've got to know History“, Remembering and Forgetting the Past in the Present-Day Baltic“, u: Martyn Housden, David J. Smith (eds.), *Forgotten Pages in Baltic History: Diversity and Inclusion*, New York 2011, 281-300; C. Closa, *Negotiating the Past: Claims for Recognition and Policies of Memory in the EU*, Instituto de Políticas y Bienes Públicos(IPP), CCHS CSIC, Working Paper, Number 8. Available: <http://hdl.handle.net/10261/24430>, posl. pristup 16. 3. 2012; Martin Evans, „Memories, Monuments, Histories: The Re-thinking of the Second World War since 1989“, *National Identities* 8/ 4 (2006) str. 317-348

9 *European Parliament resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0213+0+DOC+XML+V0//EN>, posl. poseta 16. 3. 2012.

10 Vid. Josip Grbelja, „Senzacionalna presuda: Rehabilitiran jedan od četrdeset strijeljanih novinara iz doba NDH“, *Vjesnik*, 13. 4.

2004. (Tekst se može pročitati na veb adresi: <http://www.hnd.hr/hr/najnovije/show/48137/>, posl. pristup 12. 10. 2012.)

11 Zakon o mirovinskom osiguranju, čl. 99, st. 3; čl. 152, st. 1, <http://www.zakon.hr/z/91/Zakon-o-mirovinskom-osiguranju>, posl. pristup 16. 3. 2012.

12 „Deklaracija o osudi političkog procesa i presude kardinalu dr. Alojziju Stepinacu“, *Narodne novine* 9/92.

Kada je reč o Srbiji, postoje nekolike pojedino-
sti koje nju u načelu odvajaju od primera koji su do
sada navedeni. Pre svega, u Srbiji postoji najveći ste-
pen neosetljivosti na kritike koje su usmerene pro-
tiv rehabilitacije kolaboracionista. Kao ni drugde na
prostoru bivše Jugoslavije, glavni nosioci kolabora-
cije i odgovorni za brojne zločine nad civilim stanov-
ništvom i nad zarobljenim partizanima i komunisti-
ma ni u Srbiji do danas nisu zvanično rehabilitova-
ni, iako se dogodila njihova javna, pa i historiografska
rehabilitacija.

Ipak, zahtevi za rehabilitaciju glavnih predstavnika
kolaboracije podneti su u Srbiji nadležnim sudovi-
ma, budući da se zvanična rehabilitacija u Srbiji odvi-
ja putem sudskih postupaka. Najviše rangirani pred-
stavnicima kolaboracionističkih struktura koji su reha-
bitovani u Srbiji su ministar Momčilo Janković,¹ kao
i general Aleksandar Stojanović.²

Osim toga, slučajevi kneza Pavla,³ Dragiša Cvet-
kovića⁴ i Milana Antića⁵ specifični su utoliko što su
oni, neposredno posle pristupanja Jugoslavije Troj-
nom paktu, zbačeni sa vlasti, tako da se u pogle-
du odgovornosti ne mogu porediti sa, primera radi,
Hortijem, Antoneskuom, ili Nedićem. Ipak, ono što
zaokuplja pažnju istoričara, to je ideološki kon-
tekst u kome se rehabilitacije vrše, njihova isto-
rijska motivacija, kao i sadržaj „istorijske“ argu-
mentacije, kojom se pokušava legitimisati izgrađ-
nja vrednosnog sistema u kome je kriminalizovana
partizanska borba za oslobođenje.

Pravni osnov za rehabilitacije u Srbiji predstavlja
Zakon o rehabilitaciji. Prvi zakon o rehabilitaciji
Narodna skupština Republike Srbije usvojila je
2006. godine.⁶ Pre svega zbog velikih manjkavo-
sti⁷ ovaj zakon nije bio odgovarajući, pa je u decem-

bra 2011. godine usvojen novi zakon koji je reguli-
sao ovu pravnu problematiku.⁸ Za sada, rehabilitu-
ju se uglavnom ličnosti koje su komunističke vlasti
tokom i posle završetka Drugog svetskog rata osu-
dile na vremenske kazne, pogubile, ili na drugi način
sudski kaznile, koje je Državna komisija za utvrđiva-
nje zločina okupatora i njihovih pomagača proglasila
za zločince i izdajnike ili koje je vlast izložila represiji
bez odgovarajućih odluka. Interesantno je pomenu-
ti da o odgovornosti zakonodavca svedoči i činjenica
da neki pojedinci, koji su rehabilitovani po zakonu
iz 2006. godine, primenom propisa iz zakona iz 2011.
godine ne bi ni mogli da budu rehabilitovani.

Od sredine osamdesetih godina talas revizionis-
tičke historiografije⁹ i pseudoistoriografije zaplju-
snuo je gotovo sve periode prošlosti, od antičke, pre-
ko srednjovekovne do savremene.¹⁰ Rehabilitacije su
istovremeno i generator i posledica tog istorijskog
revizionizma. Sve je bilo povezano i sa temeljnom
promenom vrednosnih orijentacija društva u kome
je nacionalizam dobio „vetar u jedra“, da do današ-
njeg dana ne posustane. Ta „promena epohalne
svesti“ ideološki je pripremila sudske rehabilita-
cije protivnika partizana iz Drugog svetskog rata,
pa se zato one s pravom mogu smatrati logičnim
ishodom jedne dugotrajne ideološke orijentacije,
koja je i sama bila rehabilitacija delovanja i ideja
onih istorijskih ličnosti koje se sada i sudski reha-
bituju. I metodi i motivacija tog revizionističkog
talasa bili su izvannaučni, a odbacivanje gotovo
svega što su bila dostignuća „komunističke“ isto-
riografije bilo je i jeste bezmalo potpuno.

(Vid. V. Vodinelić, „Pravna rehabilitacija žrtava političke represije“, *Hereticus* (časopis za preispitivanje prošlosti), 2, 2004, str. 7-16). Daleko oštiri stav o ovom zakonu i uopšte prema rehabilitacijama ličnosti iz Drugog svetskog rata zauzeo je Aleksandar Sekulović (Vid. A. Sekulović, „Pravni aspekti eventualne rehabilitacije Draže Mihailovića“, *Srpski nacionalizam i jugoslovenska tragedija*, Beograd 2012).

8 „Закон о рехабилитацији“, Службени гласник Републике Србије 92/2011.

9 Za koristan pregled revizionističkih tendencija u Istočnoj Evropi vid: Jeremy Black, „Contesting the Past“, *Histry*, vol. 93/310 (2008), str. 224-254.

10 O tome vidi: T. Kuljić, *Prevladavanje prošlosti*, Beograd 2003; Đ. Stanković, „Mediji i kultura sećanja“, Tokovi istorije, 1-2 (2006), str. 265-283; Srđan Milošević, „O jednoj desnoj reviziji pogleda na antifašističku borbu u Srbiji“, *60 godina od završetka Drugog svjetskog rata - Kako se sjećati 1945. godine?*, Sarajevo 2006, str. 37-54; *Revizija prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije. Zbornik radova*, ur. Vera Katz, Sarajevo 2007.

1 E. Radosavljević, „Rehabilitovan Nedićev ministar Momčilo Janković“, *Novosti*, 20. februar 2012, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.290.html:367183-Rehabilitovan-Nedic-ev-ministar-Momcilo-Jankovic>, posl. pristup 16. 3. 2012.

2 Tekst rehabilitacije vidi na adresi: [http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje2\(3\).pdf](http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje2(3).pdf), posl. pristup 12. 12. 2012.

3 Tekst rehabilitacije vidi na adresi: [http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje8\(1\).pdf](http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje8(1).pdf), posl. pristup 12. 12. 2012.

4 Vest o rehabilitaciji, <http://www.politika.rs/rubrike/vesti-dana/Rehabilitovan-Dragisha-Cvetkovic.lt.html>, posl. pristup 12. 12. 2012.

5 Tekst rehabilitacije vidi na adresi: [http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje9\(1\).pdf](http://www.bg.vi.sud.rs/images/resenje9(1).pdf), posl. pristup 12. 12. 2012.

6 „Закон о рехабилитацији“, Службени гласник Републике Србије 33/2006.

7 Kritiku ovog zakona dao je Vladimir Vodinelić, koji u načelu podržava rehabilitaciju kao način suočavanja sa autoritarnom prošlošću.

Srećna Nova 1991!

PIŠE: SLOBODANKA AST

„Ratko Mladić...! Ratko Mladić...!...Nož, žica, Srebrenica...! Vučiću, Šiptare...!...“ Urlala je kroz centar Beograda kolona od nekoliko hiljada ljudi nedavno, u hladno decembarsko veče kad su otvoreni prelazi na Jarinjju i Merdaru. Zastave, transparenti, zvučnici, policija pod punom opremom.

Mediji su telegrafski izvestili da su učesnici protestnog marša „Nikad granica - Kosovo je Srbija“, uz poruku da srpske vlasti prekinu pregovore sa Prištinom i odustanu od evropskih integracija, bili Pokret Dveri, Srbski obraz, Zavetnici, Naši, 1389, Savet sabora dijaspore, Pokret za Srbiju, Slobodna Srbija, Srpska narodna odbrana, Žekim, Vlada Srpske Krajine u progonstvu, Nacionalni standard i Nacionalni pokret...Parole su prećutane, valjda da ne podsećaju novu vlast da su njihovi, „Naši“ i ini „rodoljupci“ nedeljama na istom prostoru, sa gotovo identičnim repertoarom i ikonografijom demonstrirali više puta, najduže, nedeljama, kad je u Hag konačno poslat Radovan Karadžić.

REBUSI MRŽNJE

Pre samo dva meseca mediji su se skandalizovali nad monstruoznom porukom koja je poslata za vreme fudbalske utakmice Rad-Novi Pazar: *rešen rebus: srce, bubreg, pluća, živela žuta kuća!*

U medijima i javnosti - šok. Sa najvišeg mesta je odmah poručeno da će vinovnici biti u najkraćem roku otkriveni i kažnjeni. Snimci sa utakmice policiji su olakšavali posao: jasno su se videla lica mladića koji drže „rešenje rebusa“.

Iščuđavanje i zgranjavanje nad ovim događajem bilo je krajnje licemerno: novopazarski „rebus“ bio je odgovor na monstruozni rebus navijača Rada koji su u Beogradu, u martu ove godine, za vreme utakmice sa Novopazarcima na Banjici, istakli transparent Rešite rebus: nacrtani su bili nož, žica, hemijski znak za srebro i zenica! Dakle, sasvim jasna morbidna aluzija.

Indikativno je da ovaj „rebus“ nije naišao na osudu i zgražanje medija i javnosti. Prekrili su ga ni malo slučajno komentari o „turskim barjacima“.

Fudbalske tribine, ali i navijači na ulicama poodavno su postali politički eho najmračnijih i najnazadnijih ideologija. Država već decenijama toleriše, ma kakvi toleriše, ona manipuliše i raspiruje divljanje najnižih nacionalističko-političkih strasti koje su se na ovim utakmicama izvodile kao morbidni igrokazi rebusima i transparentima. Treba li uopšte podsećati da su ovim navijačkim hepeninzima prethodili „dogadjanje naroda“, krvavi ratovi, ubistvo francuskog navijača Brusa Tatona, paljenje stranih ambasada i razaranje centra Beograda, kamenovanje i rasističke poruke, zabrana održavanja Parade ponosa...

Vetar u jedra ekstremnih desničarskih grupa i medija pojačale su u poslednje vreme neke izjave sa vrha vlasti: predsednik Srbije Tomislav Nikolić je na startu napravio neoprostive političke gafove izjavama „Vukovar je bio srpski grad...“, da „nema genetske dispozicije da mrzi Hrvate...“, da u „Srebrenici nije bilo genocida, već zločina koje su počinili pojedinci...“, pa čak i da „Nije dan Srbin ne priznaje genocid u Srebrenici, pa ni ja“. Bilo je toga još: budućnost Bosne i Hercegovine je ocenio najcrnjim tonovima, „Bosna polako odumire pred našim očima“... Ovakva retorika je pogoršala i međunarodni položaj Srbije i odnose sa susedima. Da nevolja bude veća i premijer Dačić se ne može pohvaliti da doprinosi kulturi političkog govora i odmerenim i promišljenim političkim porukama (Helmska povelja je o tome pisala u prošlom broju).

I odluke sudova u Srbiji (Vrhovnog i Apelacionog) koji su odbili zahtev Tužilaštva da se zabrane organizacije Srpski narodni pokret 1389 i „Naši“ bile su svojevrsna nedvosmislena poruka najviših pravnih instanci: dozvoljen je govor mržnje, dozvoljeno je nasilje. Ubicama Brisa Tatona kazna je prepolovljena, navijač koji je bakljom pokušao da ubije policajca na službenoj dužnosti našao se u prvoj grupi pomilovanih, kao i Miladin Kovačević, siledžija koji je maltene na smrt prebio američkog studenta, a onda je sa lažnim ispravama iz Amerike pobegao u Srbiju gde je dočekan gotovo kao heroj: paradirao je Skupštinom Srbije kao VIP gost Srpske napredne stranke. Da ne

govorimo o neverovatno blagoj kazni, ali i da nikada nije objašnjeno ko je i zašto odlučio da poreski obveznici ove zemlje plate milionsku odštetu porodici prebijenog mladića...

Veselin Šljivančanin, koji je zbog svojih, u Vukovaru okrvavljenih ruku odležao u Sheveningenu osam godina (osudjen na deset, ali je zbog „dobrog vladanja“ pušten posle dve trećine odležane kazne) sada se kao sportska, filmska ili tv-zvezda smeši sa naslovne strane „Glorije“ i gostuje u televizijskim pričaonicama.

CRNE LISTE

Samo nekoliko meseci posle pobeđe na izborima kadrovi „naprednjaka“ su krenuli sa pravljenjem crnih lista, pa je tako aktuelni pomoćnik ministra kulture Dragan Kolarević objavio spisak javnih ličnosti, po njegovom sudu „nosilaca i izvršilaca pogubne antisrpske politike u Srbiji“, pozivajući javno na „prvi srpski kulturni ustanak“!

Na spisku su se našli Zdravko Čolić, Momčilo Bajagić, Dejan Mijač, Slobodan Šijan, Mira Banjac, Gordan Kičić, Branislav Trifunović, Radoš Bajić, Vojislav Brajović, Svetozar Cvetković, Predrag Ejđus, Branislav Lečić, Branko Cvejić, Tihomir Stanić, Lazar Ristovski, Dara Đokić, Goran Šušljik, Tamara Vučković, Milica Mihajlović, Slobodan Boda Ninković, Miroslav Momčilović, Jagoš Marković, Nataša Ninković, Srdan Golubović, Vjera Mujović, Tanja Mandić Rigonat, Milena Šešić i naravno, posebno apostrofirana Biljana Srbljanović.

Dragan Kolarević ocenjuje da po defaultu na ovu crnu listu „nosilaca i izvršilaca pogubne antisrpske politike u Srbiji“ moraju da budu uvršteni i Jovan Ćirilov, Lazar Stojanović, Timoti Džon Bajford, Lena Bogdanović, Đorđe Pavlov, Stevan Filipović, Olivera Ježina, Seka Sablić, Bora Todorović, Puriša Đorđević, Svetislav Basara, Miljenko Dereta, Dragan Velikić koji su dali podršku LDP-u i Čedomiru Jovanoviću, koji kako on kaže, podržavaju nezavisno Kosovo i smatraju da je RS genocidna tvorevina.

Nova vlast se oglušila o burno reagovanje javnosti, pa i zahteve da se Kolarević smeni: „to je njegov lični stav, na koji on ima pravo, a i listu je sastavio pre nego što je postavljen...“, odgovorio je novi ministar kulture Bratislav Petković koji se i sam proslavio izjavom „...umetnost mora da bude patriotska, zato moramo da aktiviramo ljude koji su skrajnuti... da insistiramo na tradicionalnim

nacionalnim vrednostima“. Da podsetimo, ministar kulture, inače najpoznatiji kao vlasnik popularne poslastičarnice (osmomilionski poreski dug je valjda u medjuvremenu namirio!?) bio je miljenik vlasti devedesetih godina. On ni danas ne skriva svoj svetonazor i otvoreno se predstavlja javnosti izjavama i gestovima koji nedvosmisleno govore o njegovom nepromenjenom radikalskom sistemu vrednosti. Veoma nezadovoljan predstavom „Zoran Djindjić“ u Ateljeu 212 predložio je da se autori predstave uhapsu!

Deo javnosti je bio zgrožen: gde to živimo, šta nam se to dešava? Politički vrh i naravno moćni dvojac Vučić-Dačić je ćutao. To je ćutanje koje govori i, naravno, odobrava.

Pravljenje crnih lista je nastavljeno: osokoljena organizacija „Naši“ napravila je spisak nevladinih organizacija koje treba zabraniti, jer „krše Ustav, pozivaju na rasparčavanje zemlje i koriste govor mržnje protiv Srba“. Spisak su otvoreno naslovlili „Crni spisak nevladinih organizacija“!

Inače, „Naši“ su deo lokalne vlasti u Aranđelovcu zajedno sa SNS, SPS, DSS, NS i URS. Predsednik organizacije „Naši“ je, kako piše Blic, nedavno postavljen za vd direktora Gradske biblioteke u Aranđelovcu. „Naši“ su inače odavno pokazivali „mišiće“ i svoj otrovni jezik mržnje u ovom gradu: brutalno su ometali tribinu „Peščanika“, a sugrađane Rome su najbrutalnije, čistim rasističkim argumentima proterali kao napoželjne komšije.

I „Dveri“ (nisu uspele da udju u republički parlament, ali ne posustaju) najavljuju svoju listu državljana Srbije odgovornih za „veleizdaju“! Tu će se naći neke nevladine organizacije, mediji, političari ...“svi koji su haški lobisti i koji su instalirali nakardni Tribunal u Srbiji“.

KULTURA NASILJA

U našem parlamentu više, istina nema fizičkih obračuna, nema polivanja vodom predsedavajućih, nema čupanja mikrofona, obezbeđenje više ne iznosi razgoropađene poslanike iz skupštinske sale, ali daleko smo još od uljuđivanja političke scene Srbije: premijer se javno još obraća sa „alo, bre!“, a ministar pravosuđa na opasku novinarke da je njegov pomoćnik osoba koja je krivično odgovarala, drsko i arogantno odgovara: „Pa, šta onda!“ Posle svih poruka o departizaciji javnih funkcija u sličnom maniru javno, pred

televizijskim kamerama, odgovara i prvi potpredsednik vlade Aleksandar Vučić na brojne primedbe da je za direktora rudnika „Kolubara“ imenovan vlasnik pečenjare, na primer.

Kultura nasilja, govor mržnje i netrpeljivosti prema drugima koje neguju naše političke elite rodila je svoju decu, a ta „naša deca“, kako ih je s pravom svojevremeno prisvojio Tomislav Nikolić, na utakmicama prave haosa, potežu pištolje i noževe, ubijaju vršnjake i najbližu rodbinu, mrze, prekidaju skupove, pale džamije i ambasade... Ove „grupe mržnje“ poznate su u socijalnoj psihologiji. I ne bi sve trebalo pokrивati mimikrijom da su to mladi, nezadovoljni ljudi, jer, eto, svet ne razume Srbiju. Profesor Ranko Bugarski je na vreme javno upozorio šta se zbiva na Beogradskom univerzitetu:

„Kao univerzitetski profesor rastužim se kad vidim kako pojedini vremešni članovi akademske zajednice, umesto da svoje preostale snage posвете časnom pozivu pripremanja studenata za pozitivnim sadržajima ispunjen život, nastupaju kao profesori mržnje na tribinama Pravnog ili Mašinskog fakulteta, trujući mozgove „omladine Srbske“ (nekad i u društvu vladika SPC). Ili kad, valjda željni jeftinog aplauza, grme sa govornica na mitinzima i „naučnim skupovima“ radikala. Njih kao da uopšte ne zanimaju pogubne posledice takvog nimalo akademskog delovanja...“ Profesor Bugarski je uočio i opasnost od svojevrstne „mržnje koja se iskazuje rečitim ćutanjem u trenucima kada je do bola jasno da bi se nešto moralo izustiti, da bi se neka ekstremna nepodopština morala osuditi“.

Da li je čudno što je među evrofobima najveći procenat mladih? Što je naš najveći i najstariji univerzitet zaglavljn na desnom koloseku?

Poznata istoričarka je nedavno putovala sa svojim postdiplomcima na jedan međunarodni skup, u susednu državu. Ispostavilo se da oni sveta nisu videli, mnogi od su njih prvi put u životu leteli avionom...

Među učesnicima marša „Nikad granica - Kosovo je Srbija“, među navijačima i u Beogradu, Kruševcu, Čačku ili Novom Pazaru bilo je sigurno i studenata. Očigledno, oni, profesori netrpeljivosti, deo akademske zajednice, kulturne i političke elite, svi ti aktivisti mržnje, nacionalnog ekskluzivizma i većitog dokazivanja sopstvene nevinosti i pravednosti očigledno su u jednom uspeli - usadili su u te mlade glave i u njihova srca - mržnju prema drugom i drugačijem.

Crni spiskovi

PIŠE: BOJAN TONČIĆ

Mediji i nevladine organizacije u Srbiji, nepoželjni po meri desnih ekstremista, našli su se polovinom novembra i početkom decembra, na spiskovima za naplatu nepatriotskog delovanja koju realizuje profašistički Srpski narodni pokret „Naši“, podsećajući saopštenjima na svoje prisustvo i opasnost, ohrabren odlukom Ustavnog suda da odbije zahtev Republičkog tužilaštva za njegovu zabranu. „Naši“ su, naime, sačinili crni spisak nevladinih organizacija koje su etiketirale kao antisrpske i zatražili zabranu medija kojima su pripisale antisrpsku delatnost, finansiranu američkim, albanskim i hrvatskim kapitalom.

„Strani agenti u Srbiji koji su među najplaćenijima na listi fondacije NED su B92, Peščanik, ANEM, NUNS, Udruženje nezavisnih novinara Vojvodine, Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), Helsinški komitet za ljudska prava, Evropski pokret u Srbiji, Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM), Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR), E-Novine... i mnogi drugi, dok su npr. Slobodna Evropa i Glas Amerike dugi niz godina, sve do 1999. godine, direktno i javno finansirani od strane CIA“, saopštio je Pokret „Naši“. Naglašavajući i da je NED „pod direktnom upravom CIA i Bele kuće“.

Usledio je i zahtev „Naših“ da se zabrane B92, Blic, Danas, Peščanik, Vreme, Republika, Glas Amerike i Slobodna Evropa, jer pokret „opravdano sumnja“ da su, uz nesporni američki kapital, finansirani prljavim novcem albanske i hrvatske mafije.

„Kroz svoju medijsku delatnost i širenje lažne slike o Srbima, konstantan informaciono-propagandni rat, doprineli su da zločini koji su učinjeni nad srpskim narodom ostanu nekažnjeni i da genocid nad srpskim narodom postane vanpravna kategorija“, izriču „Naši“ presudu i nedvosmisleno pozivaju na obračun sa „antisrbima“.

I dok je najveći deo aktivističke i stručne javnosti osudio ovakvo delovanje Pokreta, republički ombudsman Saša Janković istakao je da „ni toj organizaciji, niti njihovom zahtevu, ne bi trebalo poklanjati mnogo medijskog prostora“.

Republičko javno tužilaštvo podnosilo je u dva navrata Ustavnom sudu zahtev za zabranu SNP

„1389“ i „Naši“ iz Aranđelovca, organizacija za koje je utvrdilo da su nastale iz Udruženja „1389“. Organizacije su nastojale da stalnim promenama naziva izazovu zabunu, ali je njihov identitet ostao nesporan, kao i brojne nedelotvorne prekršajne prijave protiv osnivača i predvodnika. U zahtevu iz aprila ove godine su na 300 stranica navedene aktivnosti ovih organizacija od 2005, do 2010; Gordana Janićijević, zamenica republičkog javnog tužioca, ocenila je da je u predlogu Tužilaštva naveden niz incidenata registrovanog udruženja „SNP 1398“, među kojima i onaj uoči održavanja „Parade ponosa“ 2009, u Beogradu. Najekstremniji pripadnici „Naših“ napali su u julu 2005, učesnike i učesnice protestnog stanja Žena u crnom skandirali „Nož, žica, Srebrenica“, vređali Natašu Kandić, direktorku FHP. U Bulevaru dr Zorana Đinđića, u maju 2007, lepili su natpise „Bulevar Ratka Mladića“, a u julu 2007, plakate sa natpisom „Sigurna kuća za Ratka Mladića“. U decembru te godine „Naši“ su nasilno prekinuli tribinu Peščanika u Aranđelovcu.

„Premda nudi 'istinski put za preporod srpske države', ova organizacija zagovara 'oslobodjenje i ujedinjenje svih srpskih zemalja u jednu državu'. To su celokupna teritorija Srbije sa pokrajinama Vojvodinom i Kosovom i Metohijom, Crna Gora, Makedonija, Republika Srpska i Federacija BiH, kao i prostor 'okupirane Srpske Krajine' sa proširenjem teritorije na sever Albanije“, istakla je Gordana Janićijević.

Ustavni sud je, po slovu obrazloženja, „sveobuhvatnom analizom programskih načela udruženja, aktivnosti njihovih članova i srazmernosti već preduzetih mera nadležnih državnih organa prema udruženjima i njihovim članovima, zaključio da u konkretnom slučaju nisu ispunjeni Ustavom propisani uslovi za zabranu udruženja SNP '1389' i SNP 'Naši'“. Sud je, naime, konstatovao da „nisu osnovane tvrdnje Republičkog javnog tužilaštva da je delovanje udruženja „SNP 1389“ i „SNP Naši“ usmereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, kršenje zajemčenih ljudskih ili manjinskih prava ili izazivanje rasne, nacionalne i verske mržnje“.

Stanovište Suda je, da bi odluka o zabrani morala da bude „nužna mera“ u odbrani demokratskog društva, odnosno da sve druge mere koje su preduzeli državni organi prema članovima ovih udruženja nisu bile „adekvatan odgovor demokratskog društva za učinjene povrede prava zbog čijeg bi neuspeha Ustavni sud mogao i morao zabraniti njihov rad“.

Nevladine organizacije Žene u crnom, Regionalni centar za manjine, Rekonstrukcija ženski fond, Građanske inicijative, Inicijativa mladih za ljudska prava, Dokukino, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Komitet pravnika za ljudska prava, Autonomni ženski centar, Centar za unapređenje pravnih studija, Kuća ljudskih prava, Labris, Beogradski centar za ljudska prava, Gej strejt alijansa, Esperanca, Peščanik, Ženski prostor, Niš, Urban In, Novi Pazar, Nezavisni ženski centar, Dimitrovgrad, i Žene juga, Pirot konstatovale su u svojoj Deklaraciji, objavljenoj 10. decembra, na Međunarodni dan ljudskih prava, „pasivnost i nezainteresovanost državnih institucija da se angažuju u odbrani ljudskih prava, zaštiti branitelja/ki ljudskih prava i osude organizacije koje šire mržnju i netrpeljivost čime se i dalje podstiče klima nekažnjivosti, a samim tim stvara atmosfera nebezbednosti branitelja/ki ljudskih prava, kao i svih građana i građanki u Srbiji“. Stoga su zahtevale od državnih organa da se javno oglase povodom objavljivanja crne liste nevladinih organizacija i medija i da javno osude ovaj čin javne stigmatizacije i linča organizacija za ljudska prava i medija“.

U Deklaraciji se zahteva i da „država ispunjava svoje međunarodne obaveze koje se odnose na poštovanje ljudskih prava i punu primenu međunarodnih standarda ljudskih prava, te da braniteljima/kama ljudskih prava pruži adekvatnu i delotvornu zaštitu u slučajevima napada na njih zbog njihovog angažmana na odbrani i unapređenju ljudskih prava“. Ove organizacije traže i da se „spreči dalje protivustavno delovanje organizacija koje šire mržnju i netrpeljivost, bilo da je reč o registrovanim udruženjima građana ili neformalnim grupama“.

Nezavisno udruženje novinara Srbije zahtevalo je, pak, od nadležnih organa hitnu reakciju i odgovarajuće mere protiv SNP „Naši“ zbog njihovog zahteva za zabranu osam uglednih medija.

„Pogromaški zahtev SNP 'Naši' Srbiju vraća u nedavnu prošlost kada su i građani i mediji deljeni na izdajnike i patriote, kada su 'izdajice' proganjane, mediji zabranjivani, redakcije raspuštane, a novinari i njihove porodice egzistencijalno ugrožavani „, navodi se u saopštenju NUNS.

Milan Antonijević, direktor YUKOM rekao je da Pokret „Naši“, umesto medijske pažnje, treba da dobije „pažnju“ Tužilaštva.

„Postoji odredba Krivičnog zakona koja govori o tome da je proganjanje organizacija i pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi krivično delo i stvarno mislim da bi država sad već mogla da se oglasi. Država treba da da jedan jasan odgovor šta se radi kada u jednoj zemlji koja ide ka EU neko proganja branitelje ljudskih prava“, poručio je Antonijević.

Prema njegovim rečima, tom pokretu država treba jasno da stavi do znanja da im neće davati podršku i da oni više na ovaj način ne mogu da funkcionišu. Generalna sekretarka „ocrnjenog“ Evropskog pokreta u Srbiji Maja Bobić rekla je da je opasno to što nema adekvatnih reakcija državnih institucija.

„Brine me što se smatraju dovoljno slobodnim i očekuju neku pozitivnu reakciju države, čim je pozivaju toliko učestalo da zabrani rad određenih medija, organizacija..“, rekla je Maja Bobić.

U jednoj od rasprava na sednici Ustavnog suda profesor Pravnog fakulteta u Beogradu Jovica Trkulja, u svojstvu predstavnika stručne javnosti, saslušao je nebulozno izlaganje predstavnika Pokreta „Naši“ o homoseksualnosti kao „bolesti koja nije neizlečiva“ i složio se za advokatom „Naših“ koji je predlagao odbijanje zahteva Tužilaštva. Trkulja je istakao da „vodeći svetski i naši teoretičari smatraju da zabranu ovakvih pokreta treba primenjivati sa uzdržanošću jer, kako oni kažu, zabranjivanjem se marginalnim organizacijama i pokretima može podići popularnost, osim u slučaju kada oni predstavljaju opasnost po demokratiju i pojedinca“.

Trkulja nije video opasnost, a ombudsman Jančević koji bi, po opisu posla, trebalo da štiti ljudska prava, pa čak i prvo iz Deklaracije UN o ljudskim pravima, na život, zalaže se za ignorisanje fašista, kako ne bi ojačali. Iako je odavno jasno da ove organizacije imaju snažnu infrastrukturu, čvrstu subordinaciju i ideološku ostrašćenost, zbog čega se njihove pretnje moraju smatrati ozbiljnim ugrožavanjem bezbednosti građana kojima su ih uputile.

Država nije odgovorila na izazov fašista, naprotiv, ministar pravde Nikola Selaković našao se sa njima na istom, državnom poslu, u protestnoj šetnji protiv presuda Haškog tribunala. Učesnici skupa bili su i pristalice zabranjenog Obraza, čiji sajt nije ugašen, pa se nameće pitanje čemu zabrana služi. Uzaludan je bio protest Liberalno-demokratske partije koja je zatražila ministrovu smenu, javnost je dobila srceparateljno objašnjenje Selakovića da je bio „sa svojim studentima“ i neoborivu mantru da će odgovarati ako je kriv.

Ostaje da vidimo šta se dešava kada se fašistima, po receptu ombudsmana za ljudska prava, ne poklanja previše prostora i kada Ustavni sud ne primećuje potrebu za „nužnom merom“.

Prokletstvo XX veka

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Prelom vekova za Srbiju je mogao postati i smena epoha. Na samom početku XXI veka Srbija je smogla snage da iskaže političku volju koja se zasnivala na optimizmu petooktobarskog prevrata. Taj optimizam nije bio bez osnova, bez obzira na dogovore kojima su pojedini učesnici prevrata pokušavali da Srbiju uvedu u sferu interesa nove autoritarne Rusije. Za strateško pozicioniranje u tim danima ionako nije bilo vidnog interesovanja. Miloševićeva epoha, koju je trebalo ugastiti, ostavila je krvave tragove i duboke moralne dileme. Ali se, i nad tim važnim pitanjima, nadvijao prioritet fizičkog opstanka pred ekonomskim i društvenim sunovratom.

Postmoderni nihilizam prethodnog vremena nije potrajao. Početke ekonomskog oporavka odbacivala su na marginu teška pitanja novije prošlosti: haški proces i neophodnost saradnje, uključujući isporučivanje optuženih za ratne zločine i genocid, budućnost odnosa s Kosovom, i sve složeniji odnosi s Crnom Gorom koja se otvoreno distancirala od pritisaka da saučestvuje u onim iracionalnim, u sumanutim projektima - projektima od kojih su se distancirale generacije Srba koje su napuštale Srbiju u kontinuitetu, od povratka Karađorđevića i ulaska vojske u politiku 1903. Srbija se od 2001. postepeno vraćala svojim dvadesetovekovnim paradoksima. Socijalne žrtve Miloševićevih poduhvata vezale su se, emotivno za njegovu ličnu sudbinu, i za logiku njegove politike i sistema vrednosti. „Antikomunističko“ građanstvo se svrstavalo uz Vojislava Koštunicu koji je, sa osloncem na vojsku, crkvu i organizovani kriminal, pokušavao da Srbiju uključi u neostaljinistički projekat Vladimira Putina i njegove kagebeovske Rusije, matice obnovljenog, imaginarnog Sovjetskog Saveza. Progresivna, reformistička politika nije bila u stanju da obezbedi zakonski okvir obnove institucija i revitalizacije društva. Tajkunska privatizacija koncentrisala je ekonomsku i političku moć u istim krugovima koji su nakon demokratskog prevrata takođe morali pripasti XX veku i prevaziđenoj epohi koja ih je ionako izvukla sa socijalnog dna. Premijer dr

Zoran Đinđić ostao je sam, i likvidiran je 2003, gotovo na stogodišnjicu Majskog prevrata koji je Srbiju formatirao kao vojni logor.

Političku ulogu vojske, policije i neformalnih bandi u XX veku još uvek nije moguće u potpunosti ispitati tako da činjenice postanu prihvatljive za one slojeve društva koji osećaju da nijedna važna pojava XX veka ne može više biti oslonac politike XXI veka. Majski prevrat 1903, balkanski ratovi i Prvi svetski rat, zločini kvislinga i antifašista u Drugom svetskom ratu, vojno-policijska i partijska diktatura koja je u Beogradu nastupila već 1944, vojni udar u martovskim danima 1991, i političko opredeljenje JNA u jugoslovenskom sukobu, atentat 12. marta 2003, državni udar pod parolom „Kosovo je Srbija“ 2008, pokušaji Borisa Tadića da novom balvan revolucijom podeli nezavisnu Crnu Goru, sve su to pojedinačni događaji u kontinuitetu političkog nasilja. Nosioci totalitarizma danas, neformalni krugovi u policiji, moralno degradirana i orijentalizirana crkva, Srpska akademija kao simbol staračke pakosti, zla i jalovosti (s još gorim novim članovima), itd. Otpori naporima da Srbija postane demokratska i kulturna evropska država zapravo nisu raspolagali bilo kakvim jasnim i konzistentnim ideološkim sadržajem. I u tome bi se moglo tragati za objašnjenjem neuspeha svakog pokušaja da se budućnost koja podrazumeva pozitivan razvoj redefiniše na paradigrama dvadesetovekovne prošlosti. Najbanalnije objašnjenje takve pretpostavke je u grotesknim slikama opsade Vukovara, Dubrovnika i Sarajeva, čiji je vizuelni kontekst bio prožet simbolikom i folklorom svih važnih oružanih pokreta Drugog svetskog rata. Drugim rečima, tragika svih društveno-političkih revolucija XX veka, podrazumevajući sve njihove strahovite posledice, na području čitave bivše Jugoslavije, najširi je istorijski kontekst odsustva interesa, time i sposobnosti post-Jugoslavije da se brzo i uspešno uključi u procese koji su dubinski transformisali ostatak Istočne Evrope izuzimajući postsovjetsku Rusiju i njene satelite.

Srbiju je snašlo i prokletstvo hladnog rata. Čerčil je, na Jalti, s pravom svrstao Srbiju i Crnu Goru u onu istorijsku tendenciju koja se ubrzo zatim zaledila, u narednih 40 godina, na onoj strani gvozdenne zavese. Druga Jugoslavija je najbrže sovjetizovana od svih istočnoevropskog država. Kasarne su bile uobičajeni deo urbanog prostora svih jugoslovenskih gradova. JNA je odigrala presudnu ulogu u jugoslovenskom sukobu koji je eskalirao 1990. Na drugoj strani, nacionalisti su, u četničkim, ljotičevskim i nedičevskim bandama, takođe sanjali o zadružnom socijalizmu i Velikoj Srbiji u velikoj Rusiji, zagađeni antidemokratskim i antizapadnim idejama, antisemitizmom, i onim predrasudama kojima su palanačko-radikalnu Srbiju nakon Prvog svetskog rata, zarazile belogardejske izbeglice iz Rusije. Saradnja ili podložnost Hitleru i nacistima bili su samo nametnuti supstrat one ideologije koja je u XX veku vezivala srpsku naciju za Staljina, a u XXI, za Putina.

Pokušaji okupljanja reformističkih postkomunističkih i liberalno-građanskih snaga oko ideja korenitih reformi i usvajanja savremenih evropskih standarda, podrazumevajući institucionalizaciju političkih i ekonomskih sloboda i integracija, bili su, od početka XXI veka neuspešni zbog njihovih objektivnih i subjektivnih slabosti. Demokratski proces ne dopušta izrazitoj manjini da se nameće izrazitoj većini. Dr Zoran Đinđić ubijen je u pokušaju da srpskom društvu nametne vrednosti i performanse koje to društvo nije smatralo poželjnim, štaviše ni moralnim prioritetom. EU i SAD, logični saveznici ili u najmanju ruku, potpora reformskoj politici, često su pribegavali neprincipijelnim kompromisima, koji su se zasnivali i na korupciji njihovih diplomatskih predstavnika u Beogradu. Subjektivne slabosti „građanskih“ snaga samo su simbolično iskazane u pokušajima revizije dvadesetovekovne prošlosti, smeštenim u politički kontekst. Korupcija je imala razarajuće dejstvo na celinu društvene arhitekture. Srbija se počela prodavati svojim pljačkašima, dok se istovremeno prepuštala snagama koje su je srozale na najnižu

tačku njene ukupne istorije u poslednjoj deceniji XX veka. I zato je potrebno da prethodna epoha, okončana Miloševićevim stvarnim ili imaginarnim padom, pripadne vremenu koje neće učestvovati u projekciji budućnosti.

Prioritet srpske politike se svodi na odustajanje od paradigmi dvadesetovekovne prošlosti, i od sopstvenih ideja koje su moralno i politički kolabirale. Predstoji i pojava nove političke generacije. Najefikasnija rešenja gorućih pitanja - poput Kosova, odnosa s jugoslovenskim susedima, korupcije i evropske integracije - bila bi ona rešenja koja će, zahvaljujući brzini i efikasnosti, umesto imaginarne pravednosti, okrenuti društvo stvarnim prioritetima budućnosti. Mladi u Srbiji su proklerikalni nacionalisti, ili anarho-komunisti. Njihova percpcija stvarnosti oblikovana je u medijima i porukama političkih, ekonomskih i kulturnih ekstremista. Srbija je lišena snaga koncentrisanih u političkom centru, i u tome nije izuzetak u novijoj prošlosti istočne Evrope, naročito država sa istočno-pravoslavnom većinom. Posledice i odjeci krize EU i „neoliberalizma“ u Srbiji poprimaju takođe ekstremna i fatalistička svojstva. Srbija se ponovo opredeljuje za svoj poseban put - politički i ekonomski sistem i kulturne i moralne vrednosti- , koji je od nje fizički udaljen hiljadama kilometara, a od evropske stvarnosti i stotinama godina. Ukoliko Srbiju očekuje još jedan sudar s tom stvarnošću, koja je svuda oko nje, taj sudar može doprineti i njenom otrežnjenju. Ukoliko procese zatvaranja nekih od činilaca zastoja u razvoju, na kojima insistiraju upravo SAD i EU, a vezani su za pitanja Kosova, korupcije i finansijske konsolidacije, budu i dalje podržavale one snage koje snose istorijsku odgovornost za istorijsko zaostajanje Srbije, taj model suočavanja i izgradnje budućnosti se pokazao uspešnim upravo u susednoj Hrvatskoj. Ukoliko i u tom domenu Srbija za Hrvatskom zaostaje jednu deceniju, i ta razlika doprinosi izvesnom optimizmu. Samo da nije veća.

Ponavljjanje prošlosti

PIŠE: SRĐAN M. JOVANOVIĆ

Pitanje *kontinuiteta* je jedno od najrelevantnijih za sagledavanje kako prošlosti, tako i sadašnjosti i budućnosti Srbije. To isto pitanje - iako u ovom kontekstu geopolitički fokusirano na Srbiju - ipak je deo šireg pitanja, a to je pitanje *kontinuiteta u samoj Evropi*. Ništa se ne može shvatiti bez detaljnog sagledavanja konteksta u kome se nalazi, pa tako i država Srbija. A kontekst - geopolitički, kulturološki, istorijski, *dodaj-po-želji* - u kome se Srbija nalazi je upravo *Evropa*. Ne samo politička unija koju zovemo Evropska unija (EU), već Evropa kao celina, od Gibraltara do Urala.

U svom *Divljem društvu* - možda jednoj od najlucidnijih i najkonkretnijih analiza države Srbije u svim svojim oblicima tokom XXI veka - Vesna je Pešić objašnjavala problem kontinuiteta: ukratko, „nove“ vlasti nisu „raskrstile sa starom“ vlašću Slobodana Miloševića, i otuda i gotovo svi društveno-politički problemi koje danas imamo. „Izbegavanjem suočavanja sa prošlošću i odbacivanjem lustracije, te zaštitom kadrova staroga režima, nova vlast je delovala u interesu Miloševićevih struktura moći, ratnih pofitera, bezbednosnih službi, vojske, crkve i svih onih koji su svo vreme podržavali Miloševića. Oni su i posle 5. oktobra ostali prisutni u javnosti, kao da se ništa nije dogodilo“. I Petar Luković je primetio, citiran već na sledećoj strani: „Svi ti ljudi za koje sam iskreno verovao da će jednoga dana, kada dođe demokratija, da završe u zatvoru, u Hagu, da budu optuženi - svi su se oni oprali (...)“. Nismo se ni u mestu pomerili.

I odista, *kontinuitet* može da se označi za glavni problem Srbije u XXI veku. Nije bilo ni prekida sa prošlošću, a kamoli suočavanja sa istom. Dubravka Stojanović je pisala kako opozicija koja se borila protiv Miloševića nije bila u stanju da njegovu politiku pokaže kao nelegitimnu zato što se ni *sama* nije istoj usprotstavila. „Na negaciji Miloševićeve ratne i nacionalne politike izbori ne bi mogli biti dobijeni, jer birači skoro ništa nisu znali o zločinima koje su počinili Srbi“. Umesto revolucije (ili bar evolucije), došlo je do *nastavka*. Uzrok

za to je „obnova partijske države kao posebnog oblika bezdržavlja“, piše Pešićeva, ovog puta gotovo rečnikom postmodernizma. „Zaokret ka višepartijskoj diktaturi desio se za vreme Koštuničine vlade, kad je svaka stranka u vladajućoj koaliciji dobila svoj tačno određeni komad vlasti s kojim je samostalno i bez ikakve kontrole upravljala, a svoje parcele vlasti delila svojim partijskim drugovima, rođacima i finansijerima“. Tako je došlo do razvoja političkog sistema koji je Pešićeva nazvala *partijskom državom*; ja preferiram da je preciznije nazovem - sa stanovišta političkih nauka - *oligarhijskom pseudodemokratskom partokratijom*. Ne samo da se nastavila slična politika, bazirana praktično na istim ideologijama koje su nudili neki drugi ljudi (Koštunica umesto Miloševića), već su - što se tiče policijskih i vojnih kadrova - i neki ljudi iz starog režima sačuvali svoju moć i svoj uticaj. Ideološko-kadrovski kontinuitet je bio kompletan.

No, ovo nije slučaj *sui generis*. Ne važi samo za Srbiju, već i za celu Evropu. Mark Mazover je puno stranica posvetio problemu kontinuiteta autoritarne misli u Evropi tokom XX stoleća, od Prvog, preko Drugog svetskog rata, pa nadalje. „Naročito se nacionalsocijalizam uklapa u glavni tok ne samo nemačke istorije nego i evropske, i to mnogo komotnije nego što bi većina htela da prizna... njegova revolucionarna retorika zamaskirala je veću povezanost ideja i institucija s prošlošću. Izgradnja rasno-nacionalističkog socijalnog sistema pogurala je do krajnjih granica težnje koje su u evropskoj misli sagledavane načelnije, i bila premoćna u odnosu na zanemarljivu opoziciju u tehnološki najnaprednijoj ekonomiji u Evropi“. Ma koliko to nama jezivo zvučalo, nacionalsocijalizam je bio samo logičan nastavak nečega što je ključalo u Evropi već duže od jednog stoleća. Hana Arent je primetila: „Više ne možemo dozvoliti da uzmemo ono što je bilo dobro u prošlosti i jednostavno to proglasimo našim nasleđem, da odbacimo ono što je loše i naprosto mislimo o tome kao o mrtvom bremenu koje će samo vreme sahraniti u zaboravu“. A upravo to se i desilo u Evropi u prvoj polovini XX veka; upravo to se desilo i na jednom manjem, lokalnom planu, u Srbiji, u prvoj deceniji XXI veka. Zažmurili smo pred ludilom i dozvolili mu da nastavi da se razvija. Množenje ultradesničarskih pokreta, crne liste i potpuno povlačenje sudova pred istima, kao i ćutanje države o tome samo je logičan nastavak, *kontinuitet* do koga je

došlo jer nismo poslušali Arentovu kada je još 1955, napisala da je bilo nužno suočiti se sa prošlošću.

Da se vratimo na panevropski problem kontinuiteta. Rasel je davno primetio kako je od Rusoa do Hitlera kratak bio korak. Nije ga niko slušao. Tek je možda ser Karl Popper bio potreban da bi se shvatilo da je filozofija nemačkog idealizma, predvođena i reklamirana Hegelom, bila onaj intelektualni katalizator, *spermum dementiae*, iz koga se razvila evropska autoritarna misao. Hegel – u današnjim udžbenicima još uvek groteskno predstavljen kao „vrhunac“ filozofije – bio je profesionalni *spin majstor* koji je pisao u slavu Nacionalne Države i Naroda, koji su bili veličane poput božanstava: „Hegel zbilja pokazuje da svi lični odnosi, na taj način, mogu biti svedeni na osnovni odnos gospodara i roba, vladanja i podređenosti. Svako se mora boriti za potvrđivanje i dokazivanje sebe i onaj ko nema ličnosti, hrabrosti i opće sposobnosti očuvanja svoje neovisnosti, mora biti sveden na ropstvo. Ova čarobna teorija ličnih odnosa ima, naravno, svoj duplikat u Hege-lovoj teoriji međunarodnih odnosa. Narodi moraju potvrditi sebe na Pozornici Historije; njihova je dužnost pokušati vladati Svijetom.“ Možda mislite da su ovo Hitlerove misli – jer one to i jesu, u suštini, samo što ih je Hegel *formulisao* mnogo pre Hitlera.

Kako Popper dalje objašnjava, „izgleda nevjero-vatno da bi Hegel postao najutjecajnija figura nje-mačke filozofije bez autoriteta pruske države iza sebe. Kao što se i dogodilo, on je postao prvi zvanični filozof prusizma, imenovan u periodu feudalne ‚obnove‘ poslije napoleonskih ratova. Kasnije je država, također, podržala njegove učenike (jedino je Nje-mačka imala, i još ima, univerzitet koje kontrolira država), a oni su, zauzvrat, podržali jedan drugog“. Nužno je da dođe do sprege filozofije autoritarizma i države. Jedno bez drugoga nije moguće. Setimo se, uostalom, i Memoranduma SANU iz 1986, čije odjeke možda možemo i da vidimo u formi Memoranduma iz 2012, koga Crkva nekako „i jeste i nije napisala“. Ovakvi gotovo metafizički *salta mortale* su prerogativ autoritarnih filozofija.

„Od Rusoa naovamo, romantičarska škola mišlje-nja je zaključila da čovjek nije prevashodno racio-nalan. Ali dok su se humanisti držali racionalno-sti kao cilja, revolt protiv uma koristio je ovo psiho-loško razumijevanje iracionalnosti čovjeka za svoje političke ciljeve. Fašističko obraćanje 'ljudskoj pri-rodu' je obraćanje našim strastima, našim kolektivi-stičkim mističnim potrebama, ‚nepoznatom čovjeku‘.

Usvajajući upravo citirane Hegelove riječi, ovo obraćanje možemo nazvati *lukavstvom revolta protiv uma*. Međutim, vrhunac ovog lukavstva dosti-gao je Hegel u ovom svom najdrskijem dijalek-tičkom obrtu: „Poštujući racionalizam samo na riječima, govoreći o 'umu' glasnije nego bilo koji čovjek prije ili poslije njega, on završava u iraci-onalizmu; u apoteozu ne samo strasti nego bru-talne sile: 'Apsolutni je interes uma'“, piše Hegel, „'opstojanje te čudoredne cjeline;' (tj. Države) 'a u tome leži pravo i zasluga heroja koji su osnova-li države, ma kako one nerazvijene bile... Tako to i jest slučaj da oni s drugim velikim, štaviše sve-tim interesima postupaju lakoumno... Ali takva velika pojava mora zgaziti mnogi nedužni cvijet, mora štošta uništiti na svom putu“. Okreni-obrni, dolazimo do države kao vrhunca socijalnog uređe-nja. No, *zarad* takvog vrhunca, po Hegelu, nužno je „zgaziti po koji cvet“. Prevod ove metafore je jed-nostavan: uništiti po kojeg čoveka. Danas imamo refleksu ove misli u Putinovoj Rusiji, kojoj se zvanična i nezvanična Srbija okreću kao uzoru, kao velikom bratu koji ima potencijal da postane Veli-ki Brat.

Hegel je u svojoj pseudofilozofiji nudio *drža-vu* kao kakvo večno dobro, rešenje svih proble-ma. Hitler je tu državu i napravio, i desio se Drugi svetski rat. Prvi je, kako se čini, došao samo kao generalna proba. Da li su isto tako i devedesete u Srbiji bile samo proba? Priča se ovih godina o kri-zi demokratije u Srbiji. No, i daleke 1932. se isto tako pričalo o „vremenu kad čovek čuje kako se na sve strane govori o krizi demokratije – ponekad čak i o njenoj katastrofi“. Kontinuitet autoritarizma je maka-bristički *sposobna* instanca samoreprodukcije, mem samoodržavanja.

Videli smo, makar ukratko, da je fenomen konti-nuiteta od izrazitog značaja za razumevanje politič-kih i istorijskih procesa u Evropi, pa samim tim i u Srbiji. *Svest* o tome postoji u Evropi, mada mahom na Zapadu, održavan prvenstveno na univerzitetima u određeni zemljama koje su danas članice Evropske unije. I upravo to je možda i *glavni* razlog zbog koga Srbija treba da uđe u Evropsku uniju: kako bi građani mogli da tokom vremena razviju *svest*, a potom i *kri-tički odnos* prema prošlosti.

Jer ista jedva da postoji u Srbiji, i sve mi se čini da se polako gasi.

Žena/majka u vremenu rata

PIŠE: IRENA ANTIĆ

Specijalno za Povelju iz Sarajeva

Ako bi u jednu riječ trebalo da statnu hrabrost, požrtvovnost, stradanje, patnja i inat u godinama rata, onda bi ta riječ, sasvim sigurno bila majka. I kad je gubila, i kad su nju gubili, i kad je na svijet, uprkos tolikoj smrti, donosila novi život, i kad je u ratnoj neimaštini i gladi od ničega stvarala mnogo, i kad bi preko noći, morala postati glava porodice, jer joj je rat nepovratno oteo njenog životnog saputnika. Surova ratna stvarnost njenu beskrajnu požrtvovnost, ljubav i strepnju činila je većom, njenu snagu nedostižnom i nesalomivom.

Sjećam se, bližila se Nova 1994. godina. Možda jedno od težih razdoblja rata. Zima je bila izuzetno hladna, zalihe hrane nikakve, voda, struja i plin, uglavnom neostvarive želje, samo ponekad i samo za neke kratkotrajna radost. Radijatori su bili hladni i jedina toplot dolazila je iz male improvizirane peći. Drva nismo imali, ložili smo plastiku. Ipak, svako jutro kad bih ustala, soba je bila topla i neki čaj, bolje reći, voda obojena negdje ubranim listom lipe ili nane, čekao me na stolu. Mama je znala kako raspodijeliti to malo zaliha koje smo imali. S vremenom na vrijeme u kasnim noćnim satima dolazio bi plin dovoljan za jednu ringlu na šporetu. I tada i onda kad ga nije bilo, dovijajući se, mama je ujutro za nas imala svježe ispečen hljeb, koji bismo za nas četiri dijelili na četiri dijela i to raspoređivali za čitav dan. Nikad nije rekla - „nemoj izaći, ne smiješ, puca se...“ Nikad, a samo je ona znala koliki je bio njen strah i briga, da li ću stići tamo gdje sam krenula, u školu, po vodu, naći se sa prijateljima u blizini kuće i hoću li se živa vratiti. I kako moja, tako i druge majke vodile su tešku borbu za preživljavanje, za minimum onog neophodnog što nam je četiri godine bilo uskraćivano. Imale smo jedna drugu i to je bilo sigurno uporište.

Imale smo nadu da ćemo iz rata izaći zajedno, da jedna drugu nećemo izgubiti. Ona je strepila nad mojim životom i strahovala za moju budućnost, ako se njoj nešto dogodi. Ja sam željela vjerovati da ćemo rat preživjeti i bila sigurna da se

od sudbine ne može pobjeći da je smrt jako blizu, da nema pogrešnog koraka koji će me njoj odvesti, ili pravog koji će me spasiti, da se od nje, ako je suđena ne može pobjeći.

I dočekale smo to kakvo-takvo, ipak vrijeme kad se više nije ginulo. Od tog doba, još bolje sam shvatila, koliko smo zbog toga sretne, jer, nažalost, mnogi nisu bili. To poratno vrijeme u kojem više nije bilo tolikog straha od smrti, koja je visila za vratom, ustvari, je za hiljade majki, za hiljade porodica i djece koja su ostala sama, značilo samo nastavak beskrajne boli. Koliko nas je mnogo u duši ranjenih zbog gubitka majke, oca, sestre, brata, dragih prijatelja, zbog uništenog doba, dalekog zavičaja i tuđine, shvatili smo tek u tom poratnom vremenu. Boreći se za golo preživljavanje u danima rata, nismo mogli sagledati koliko su nas pojedinačne ljudske drame učinile siromašnijim zbog gubitaka, ali snažnijim zbog iskustva koje je stalo u riječ rat. Toliko godina kasnije, nažalost, čini se, sve je to vidljivije.

Senka i ja u opsjednutom Sarajevu provele smo skupa dvije godine. Družile smo se još u osnovnoj školi i kada je rat počeo, ja sam bila sedmi, a ona osmi razred. Rat nam je ukrao godine djetinjstva i te 1992, krao vrele ljetne dane, koje smo zamijenili hladnim podrumima. Krali smo i mi od njega tračak sunca, kad god smo za to imali priliku. Tog avgustovskog poslijepodneva bile smo skupa. Njena majka bila je u kući sa mlađim bratom, a otac na liniji. Grobnu tišinu odjednom su pekinule granate. Sakrile smo se u podrum sa ostalima.

Nakon nekog vremena, umjesto majke, po Senku je stigla tetka i rekla da brzo moraju kući, jer mama nije dobro. Odvela je. Iste večeri, javili su nam da su od jedne granate tog poslijepodneva poginuli Senkin 7-godišnji brat i majka...

Dva dana kasnije, njen otac stigao je sa ratišta. Čekali su da on stigne kako bi se obavili dženaza i ukop majke i brata. Bili smo tih dana svi uz Senku. Ona je preko noći, od žive, vesele djevojčice

postala povučena i tiha. Njene su misli od tog dana uvijek bile negdje drugdje, a njen pogled, lutao je daleko, kao da je odnekud čekao majku i brata Senada da se vrate. Prošla je zima i došlo proljeće 1993. U varljivim danima mira opet smo se svi skupa igrali. I Senka je bila tu, ali, to više nije bila ona. Njen osmijeh imao je istu toplinu, ali se tuga iz nje-ga mogla rezati nožem. Postala je nesigurna u sebe. Činilo mi se često, kako raste, sve više liči na svoju majku. O njoj i bratu nikada nije pričala. Sada je više vremena provodila sa ocem. Njih dvoje pokušali su graditi skupa jedan novi svijet. Teško, falio je mali Senad i njegov djetinji glas kroz kuću. Falila je majka-supruga, njena nježnost i briga. Falilo je to najvažnije biće da dom svojim prisustvom učini toplijim usred ratnog Sarajeva...

Ipak, sudbina je do kraja bila nemilosrdna prema Senki. U februaru 1994, sa ocem je krenula po vodu. Našli su se na snajperskom nišanu sa okolnih brda. Oboje su ranjeni. Na putu do bolnice, otac je preminuo. Senka je teško ranjena. U maju te godine, evakuirana je sa tetkom iz Sarajeva u Francusku. Svi smo bili užasnuti njenom tragedijom. Falila nam je. Javili su nam da stanje ide na bolje. Znali smo da će rane na tijelu zarasti, ali će Senkina duša, zauvijek ostati ranjena. A pred njom je tek bio život, koji je, po treći put morala počinjati ispočetka. Ovoga puta, bez majke, oca, brata, gotovo sama na svijetu.

Moja prijateljica, izabrala je život i borbu. U Francuskoj je nastavila svoj život. Tu se školovala. Postala je ljekar. Čežnja za rodnim Sarajevom i ljubav, prije nekoliko godina vratili su je u njen grad. Živi sada neki ljepši period svoga života, ali ratno vrijeme ne zaboravlja. Na sve, pa i na njnu porodicu ratne traume ostavile su traga. Rekli bi psiholozi, koji se bave ovom problematikom, o kojoj društvo premalo vodi računa, te traume su transgeneracijske. Njena djeca danas čežnu za nanom i dedom. O njima pitaju, pričaju, oni su u njihovim očima veliki, važni, ali zauvijek daleki. Na nedavnom konkursu za izbor najboljih likovnih, literarnih i poetskih radova, u okviru

projekta „Žena/majka u vremenu rata“, koga je realizirao Univerzitet u Sarajevu, Senkina starija kćerka poslala je crtež, koga je iscrtala njena dječija mašta, a teškim ratnim tonovima obojila patnja njene majke Senke, koju dijete prepoznaje. Na crtežu 7-godišnje Amile su uništena stara kuća, za koju je kazala da su tu nekad živjeli mama, dedo i nana, i dvoje ranjenih ljudi, kojima ona pruža pomoć. Rekla je da su to najbolji dedo i nana na svijetu i da ona želi da ih spasi.

Projekat „Žena/majka u vremenu rata“, u kojem su učestvovali učenici osnovnih i srednjih škola, studenti i građani iz cijele BiH, vratio je naša sjećanja unazad, vratio osjećaj straha i nemira sa kojima smo živjeli četiri godine, sjećanja na patnju glad i stradanje. Zaronio i zagrebao rane i prazninu u dušama onih, koji su ostali bez svojih najdražih. U fokusu su ipak bile majke - one bez kojih su ostala djeca sa tek napravljenim prvim koracima i najslađim prvim riječima i majke, koje su izgubile svoja najveća blaga - djecu.

Ovaj projekat je doprinos sprečavanju procesa zaborava.

Docentica na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, Fahira Fejzić-Čengiđić, koja je učestvovala u odabiru radova, smatra da su svi likovni i literarni radovi, kao i poezija pokazali da je majka u vremenu rata bila centralna ličnost, i dok je bila živa, i kad bi je izgubili:

„Dom i domište je naš bitak. I u miru i u ratu. A u ratu, evo, pokušavam se vratiti unazad dvadesetak godina i zamisliti, bez ulice, bez škole, pozorišta, kafane, kina, bez dućana... Trebalo je znati funkcionirati. Dakle, to su neke male, ali važne stvari u kojima život u mirnodopskim uslovima funkcionira.

Kad vam sve to oduzmu, uz sve ono egzistencijalno što vam bude uskraćeno, voda, hrana, grijanje, čist zrak, dakle sve elementarno, onda se zapitate, kako se u takvim uslovima uopće može preživjeti. I to je zapravo tajna i ovog procesa i društvenog toka, ali naravno i tajna ovog projekta. Čini mi se, nakon godinu dana, koliko je projekat trajao i koji su za mene bili izuzetno teški, zbog zaranjanja u ove tako zastrašujuće, polifone, raznolike emocije, nameće mi se zaključak, da je riječ temelj društvenog života. Tamo gdje riječ stane, počinje nevolja, agresija, rat... Tamo zapravo, počinje fašizam. U tom susretu između riječi i oslobađanja, između tog da ono što čovjek nosi u sebi, ono emotivno, unutarnje, gotovo nevjerojatno, ali, pobijedi ono zastrašujuće - rat, bombe,

zapravo se ispostavi, kako je napisao jedan mladi autor, parafraziram: „Tamo gdje mali ljudi plaču, rat ne može postići ništa“. Rekla bih još, ratovi obično iznjedre heroje, ali ovdje u BiH, u opkoljenom Sarajevu, rat je iznjedrio jako puno heroina. Jer, muškarce rat slomi, a žene savije.

U tom savijanju, u toj razlici koja je suptilna, zapravo se krije ta velika tajna. Ne volim mitove, ni neke pretjerane narative, ali mi se čini iz ovih radova sa kojima sam zaista iskreno živjela, i plakala i radovala se i otkrivala jednu nevjerovatnu stvar u zaključku zaista, Bosna ima neku nevjerovatnu tajnu. I Bosna i njena žena, posebice majka, jer je tu najveća bol majke, koja gubi, gubi, gubi, ali svaka i žene koja ne mora biti majka, ali je sastavni dio ovog metaforičkog spoja žena/majka u vremenu rata - vrelo dostojanstva, plemenitosti i svega ostalog što smo naveli. Pokazalo se zapravo, da kad pročitate sve te silne radove da mi svaki dan srećemo ljude, posebice one mlade, koji, kao i većina nas šute te svoje sudbine, traume, te svoje životne tajne i zapretene strahote i drame. Ja sam u brojnim radovima prepoznala svoje sadašnje i bivše studente, posebice studentice, i nisam mogla vjerovati da sam ih poznavala 3-4 godine, s njima provodila vrijeme, a da nisam znala, prepoznala, prozrijela njihovu traumu i patnju. Eh, ta nevjerovatna linija u kojoj možete u sebi čuvati takvu strahotu, a funkcionirati kao najnormalnije biće, potakla me na zaključak, da je zapravo u tome ta nevjerovatna tajna Bosne, svakog njenog dijela, koji se branio i odbranio herojstvom i visokomoralnim normama, prije svih, žene. Jer, tamo gdje su žene visoko moralne i odgajaju takve pojedince, tamo heroji i heroine, paćenici i preživjeli, nisu više žrtve, već pojedinci sposobni da funkcioniraju na najbolji način u najtežim okolnostima. I to je ono što me zapravo raduje. Nijedan od radova ne ističe, ne uzdiže poraz, strahotu, traumu.

Oni na svaki način, ne zaboravljajući gubitke i lične tragedije, ustvari, slave život.

Primjerice, u knjigama ima dosta radova žena iz Bosanske krajine, toliko suptilnih, estetski i literarno tako dobro oblikovanih, da ne možete vjerovati. One nikad ranije nisu radile nešto tako, nisu pisale, niti će možda ikada više, ali, eto, nešto se u nji-ma probudilo... Na primjer, žena piše o tome kako su joj na kućni prag donijeli mrtvog muža. On je tog dana ubijen, a ona se dan kasnije porodila i na svijet donijela živu i zdravu djevojčicu, i ona ima snage da

uspravno nastavi dalje, da to dijete izvede na put i da joj da neko ime poluslično suprugovom, recimo, Naida, što znači čista. To je za mene impresivno. I što mi je posebno drago, konkurs je obuhvatio sve uzraste, sve krajeve zemlje, sve vjere i nacije, ako je to uopće važno, ali cijela polifonija BiH sabrana je u četiri knjige. Iz svih radova izbija nevjerovatna energija, nevjerovatna snaga, kojima smo svijetu pokazali bunt i otpor u ratu, stradanju, zlu i patnji, koji su nas zadesili. Sve to proisteklo je iz hrabrosti i snage, žena, posebno majki. Jer za sve ovo o čemu pišem, potrebna je bila, jeste i trebat će ogromna snaga. I to je ta, rekla bih, tajna Bisne. Ovim projektom spriječit ćemo zaborav, jer mi kad pravimo prozaične historijske ili kritičke refleksije, u smislu, obrada, dorada, ili tekstova, postoji embargo za ovakve činjenice, proučavaju se svi ratovi svijeta i sve važne i nevažne dogodovštine, ali ovo ne, zbog situacije u zemlji, zarad pomirenja, recimo. O tome se mnogo ne piše, osim u tom oralnom domenu, u tzv sferi oral-history, koja kod nas nije zaživjela, a ona je legitimna grana historijografije diljem svijeta. Ipak, mislim da će ovaj projekat kasnije mnogo bolje zaživjeti i širiti se na neki edukativni i poučni način“.

Amira Milić imala je pet godina kada je počeo rat i opsada Sarajeva. 1992. godine izgubila je majku, koja je poginula pred njenim očima, kad je, kako bi od gelera granate spasila Amininog brata, svojim tijelom zaštitila njega. Žrtvovala je tako svoj život, za život svoga sina:

„S obzirom da se radi o projektu u kojem je u centru svega žena, prije svih majka, projektu koji glorificira ženu i njenu ulogu tokom rata, meni je bilo čast da slanjem svog rada dam svoj doprinos. Rad sam poslala u radnoj verziji. Nisam željela da ga mijenjam, jer je to bio onaj prvi, najiskreniji i najsnažniji naboj emocija. Ja danas imam 25 godina. Majku sam izgubila kada mi je bilo 5. Taj dan kad je poginula, to je bio posljednji put da gledam svoju majku. O tim emocijama ja ne volim da pričam. Suviše je potresno. Lakše mi je bilo emocije prenijeti na papir. Ovo je važan projekat, jer ono što će ostati zabilježeno na papiru, ta pisana riječ, to je ono što će zauvijek ostati iza mene i neće se zaboraviti. Smatram da su sve žene, a posebno majke, u ratu bile velike heroine. Podnosile su velike žrtve, a meni se čini da se o tome malo priča. U tom smislu, mislim da su žene marginalizirane u društvu. Uvijek se više govori o muškoj ulozi u ratu i samim dojmovima o ratu, a mnogo manje o ženama, zato je ovo izuzetno vrijedno“, kazala je

Amina na dan kada je za svoj rad primila nagradu, kao trećeplasirana u konkurenciji literarnih radova.

Sve ove godine živim sa onima, koji su imali sudbinu sličnu Senkinoj ili Amininoj, posmatram i njih i hrabre žene, koje su u ratu ostajale bez svoje djece, ubijene granatama, mecima, u zbjegovima, na mjestima masovnih pogubljenja, kojima se u ovim poratnim godinama neprolazna bol i nevjerovatna snaga, u svakom danu smjenjuju kao koraci, olovni i teški.

Srela sam ih na stotine. S njima podijelila ko zna koliko razgovora i emocija, nikada pravu riječ, čini mi se, za ta velika bića i žrtvu koju su u ratu podnijele, nisam pronašla.

Jedna od njih je i Zineta. Sretnem je gotovo svakog dana. Njen suprug i dvije kćerke sretna su porodica. Elma i Enida djevojčice su odgojene sa puno ljubavi i pažnje. Svju svoju ljubav Zineta je poklonila njima, ali, kaže, to je pola srca. Ona druga polovina, umrla je u proljeće 1995, kad je poginuo njen, tada trogodišnji sin Mirza. Ta polovina srca zakopana je na mezarju sa njegovim tijelom. I njen izbor bio je život, u inat mržnji i zlu, koji su te ratne godine gušili Sarajevo i cijelu Bosnu i oteli njenog dječaka. Kad je njegovo nevino srce prestalo kucati, i zauvijek utihnula njegova dječija radost, pričala mi je jednom prilikom Zineta, Mirzina dobra duša, za kojom je umirala, u jednom trenutku dala je snagu da ona i suprug ponovo podare život. Elma, Enida i hladni nišan njenog Mirze, sve su njeno, kaže...

„Najsretnija sam bila onog dana, kad sam ovdje rodila svoje dijete i iznijela ga iz bolnice u naručju“, prošaptala je Sabaheta, dok smo tog prohladnog, kišnog jesenjeg dana, vraćajući se sa grobnice na Snagovu, prolazili kroz Zvornik prema Srebrenici. Gledala je kroz prozor automobila netrnice u pravcu jednog školskog dvorišta, otkud je upravo izlazila grupa djece. Od tog najsretnijeg dana u njenom životu, u julu 1977, do tog jesenjeg, prošlo je 30 godina, u kojima joj je sudbina ispreplela najveću radost - radost majčinstva i najteže iskušenje - da izgubi svog dječaka, da ga otmu iz njenog zagrljaja, odvedu, ubiju, bace u neku jamu, da za njim traga gotovo deceniju i po...

Mislím da ću i dalje bezuspješno tragati za pravim riječima, kojima bi se mogla opisati požrtvovnost, hrabrost, ljubav i snaga majki u godinama rata, kao i pustoš, koju je za sobom ostavljala njihova nasilna smrt. Mogu samo ponoviti, žene/majke u vremenu rata, najviše su dale, najviše propatile i nažalost, najviše izgubile.

Fetva status quo

PIŠE: SRDAN BARIŠIĆ

Na izborima za poglavara Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanih 23. septembra 2012. godine u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, izabran je tuzlanski muftija Husein Kavazović, novi (četnaesti) reisu-l-ulema najuticajnije islamske zajednice na prostoru bivše Jugoslavije. Pobjedom u prvom krugu glasanja, sa ogromnom većinom glasova (240 od 354, ili 71 odsto)¹, potvrđena je pretpostavka da je tuzlanski muftija predstavljao najozbiljnijeg od prvobitnih pet kandidata, koga je predložilo 11 od 26 izbornih okruga.

Novoizabrani reisu-l-ulema, nakon svečanog uručenja menšure u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu 15. novembra, stupio je na dužnost poglavara Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, glomazne organizacione strukture u okviru koje, osim devet muftijstava na teritoriji Bosne i Hercegovine, deluju Mešihat Islamske zajednice u Hrvatskoj (muftija Aziz Hasanović), Mešihat Islamske zajednice u Sloveniji (muftija Nedžad Grabus), Mešihat islamske zajednice u Srbiji (muftija Muamer Zukorlić) i Mešihat Islamske zajednice bošnjaka u Njemačkoj (muftija Pašo Fetić). Primarni zadatak koji stoji ispred reisu-l-uleme Kavazovića jeste izrada platforme za dugo najavljivani novi ustav Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, čije se donošenje planira za 2013. godinu, ali i rešavanje organizacionih (institucionalnih) problema koji tište muslimane u okviru delova pomenute strukture.

Osim manje poznatog spora između *Islamske skupnosti v Republici Sloveniji* i *Slovenske muslimanske skupnosti*, odnosno sukubljenih organizacionih struktura muslimana u Sloveniji, jedan od institucionalnih problema sa kojima će novi reisu-l-ulema, pre ili kasnije morati da se uhvati u koštac jeste i spor između Islamske zajednice u Srbiji, odnosno Mešihata koji deluje u sastavu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, na čijem čelu je muftija Muamer Zukorlić, i Islamske zajednice Srbije, Rijasetu koji deluje samostalno, na čelu sa reisu-l-ulemom Ademom Zilkićem. Muslimani u Srbiji koji svoje verske aktivnosti obavljaju u okviru Mešihata Islamske zajednice u

1 Izborna telo za reisu-l-ulemu broji 382 člana, ali na ovim izborima glasala su prisutna 354 člana.

Srbiji priznaju vrhovni autoritet reisu-l-uleme iz Sarajeva i verski i pravni propisi definisani u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini za njih su obavezujući. Tradicionalna duhovna veza Novog Pazara, sedišta Islamske zajednice u Srbiji, i Sarajeva, pojačana je snažnom etničkom komponentom (etnokonfesionalnom identifikacijom) koja je definisana u prvom članu aktuelnog Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.¹ Najviši pravni akt Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, sa druge strane, obavezuje Rijaset u Sarajevu da vodi brigu o verskom životu muslimana u svojoj nadležnosti, pa prema tome i o Mešihatu Islamske zajednice u Srbiji, koji je sastavni deo verske zajednice.

Dugogodišnji spor između sukobljenih organizacionih struktura muslimana u Srbiji doveo je do ranjavanja nekoliko ljudi u brojnim uličnim okršajima na ulicama sandžačkih gradova,² ugrozio nastavu islamske veronauke u školama,³ a međusobno osporavanje legaliteta i legitimiteta u nekoliko navrata prevazilazio je matične institucionalne okvire (versku zajednicu) i, zahvaljujući protivustavnom uplitanju države u unutarverski spor,⁴ premeštao se na relaciju između Ministarstva vera Republike Srbije i Rijasetu, tj. reisu-l-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.⁵ Nakon neuspelih, ili kako oni

koji su učestvovali tvrde „odloženih“, pregovora oko prevazilaženja krize u islamskoj zajednici i eventualnom objedinjavanju paralelnih institucija, koji su se odvijali posredstvom turskih sekularnih institucija, novoizabrani reisu-l-ulema zatekao je rovovski ukopane pozicije sukobljenih strana, krunisane fetvom koju je objavio njegov prethodnik dva dana pre isteka mandata.

Prethodni reisu-l-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini Mustafa Cerić, koji je tu funkciju obavljao gotovo dve decenije, ostavio je u amanet svom nasledniku fetvu usmerenu protiv poglavara Islamske zajednice Srbije Adema Zilkića, čime je uništen pregovarački potencijal budućeg sporazuma. Obrazlažući da je fetva zasnovana na „kur'anskim uputima“, „šerijatskim ovlastima iz Menšure“, „Ustavu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini“ i „zakletve da ću dužnost reisu-l-uleme i vrhovnog muftije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Bošnjaka u svijetu vršiti savjesno i odgovorno“, reisu-l-ulema proklamuje da „nije džā'iz vjerniku ni slušati ni slijediti Adema Zilkića“, ali ni „džumu-namaz klanjati za Ademom Zilkićem zato što nema potrebnu *idžāzu*“.⁶ Ističući da „nakon genocida niko nema pravo da slabi i razbija duhovno, nacionalno, kulturno i političko jedinstvo Bošnjaka“, reisu-l-ulema je optužio Adema Zilkića da razbija Islamsku zajednicu i da se lažno predstavlja čime nanosi veliku štetu i sramotu muslimanima na celom Balkanu.

Kako se i moglo očekivati, sadržaj i vreme objavljene fetve izazvalo je brojne reakcije, a javnosti se obratio i etiketirani reisu-l-ulema Islamske zajednice Srbije Adem Zilkić koji je izjavio da

javnim nastupima kritikovao srpske vlasti da ne poštuju verska prava i slobode muslimana, a Ministarstvo je uzvraćalo pismenim obaveštenjima u kojima je oštro kritikovala „antisrpsko“ delovanje „kontroverzno“ vrhovnog muftije.

6 Idžāza - pisana potvrda, ovlašćenje, šerijatski dokument koji daje pravni legalitet u obavljanju bilo koje verske funkcije.

1 „Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je jedna i jedinstvena zajednica muslimana u Bosni i Hercegovini, Bošnjaka izvan domovine i drugih muslimana koji je prihvataju kao svoju.“ (čl. 1, st. 1, Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini).

2 U uličnom okršaju između pripadnika sukobljenih frakcija Islamske zajednice, u februaru 2009. godine, u Novom Pazaru je ranjen jedan čovek, dok je 15. maja iste godine, u Sjenici ranjen predsednik Sabora Islamske zajednice Sandžaka.

3 Spor oko pitanja nadležnosti odabira i raspoređivanja veroučitelja u tutinskim i sjeničkim osnovnim i srednjim školama, početkom školske 2008/2009 godine, rezultirao je povlačenjem predstavnika Mešihata Islamske zajednice u Srbiji iz rada Komisije za veronauku Vlade Republike Srbije. Dugogodišnje neslaganje između jedne od sukobljenih frakcija sa Ministarstvom vera i Ministarstvom prosvete, rezultirao je „Fetvom o pohađanju islamske veronauke u osnovnim i srednjim školama R. Srbije“ koju je donelo Vijeće za fetve Islamske zajednice u Srbiji 26. septembra 2012. godine, kojom se propisuje zabrana pohađanja islamske veronauke kod neovlašćenih i nekompetentnih nastavnika i obaveza svakog roditelja da svom detetu omogući pohađanje veronauke u džamiji ili mektebu.

4 Upad nekoliko policajaca u centralnu džamiju u Sjenici početkom oktobra 2007. godine; Incident u Tutinu, 9. marta 2008. godine ...

5 U nekoliko navrata, tokom 2008. i 2009. godine, bila je aktuelna žučna „rasprava“ između predstavnika Ministarstva vera Republike Srbije i reisu-l-uleme Mustafe Cerića, u kojoj je reis u svojim

fetva predstavlja zloupotrebu kuranskih ajeta i svetih normi, flagrantno mešanje u unutrašnja pitanja Islamske zajednice Srbije, kao i zlonamjerno prenebregavanje činjenice da on nije samo reis Bošnjaka već svih muslimana Srbije. Nije izostala reakcija ni unutar same Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini; profesor na Islamskom teološkom fakultetu u Zenici, jedan od prvobitnih pet kandidata za poziciju reisu-l-uleme, Halil ef Mehtić izjavio je da fetva „nema svoje uporište u šerijatskom učenju i kao takva ona nikoga ne obavezuje“, odnosno da predstavlja „jedan u nizu nepromišljenih poteza odlazećeg reisa Cerića (...) nadolijevanje ulja na vatru koja zadnjih godina bukti u Islamskoj zajednici Srbije“, koja je „potpuno samostalna i neovisna zajednica, sa svim svojim zakonodavnim i izvršnim organima“. Prema njegovim rečima, novoizabrani reis Kavazović i zagrebački muftija Hasanović „već su bili isplanirali pokretanje inicijative za izmirenje dviju islamskih zajednica u Srbiji. Nažalost, ova Cerićeva fetva zasigurno usporiće i otežati njihova plemenita nastojanja“.⁷ Sličan stav zastupa i Dževad Hodžić sa Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, izjavivši da fetva „neće doprinijeti prevazilaženju podjela među muslimanima i dvije islamske zajednice u Srbiji, odnosno u Sandžaku“; on je ukazao i na diskutabilnu praksu zaobilazanja Vijeća za fetve Islamske zajednice (institucije fetva-i-emina) prilikom donošenja fetvi.⁸

Dokle god bude na snazi, fetva će predstavljati veliki kamen spoticanja u budućim pokušajima pevazilaženja spora između sukobljenih organizacionih struktura muslimana u Srbiji, jer njom se

osporava legalitet i legitimitet najvišeg autoriteta jedne pregovaračke strane. Nastavljajući krupnim koracima ka poziciji predsednika Svetskog bošnjačkog kongresa, bivši reisu-l-ulema Mustafa Cerić svom nasledniku ostavio je malo manevarskog prostora za eventualno rešenje pomenutog institucionalnog problema, čime je pozicija njegovog štićenika muftije Muamera Zukorlića, disproportionalno njegovom realnom autoritetu, ojačana. Prema nekim tumačenjima, upravo jačanje pozicije muftije Zukorlića u nekim novim naslućenim inicijativama za objedinjavanje islamskih zajednica u Srbiji i jeste osnovni cilj sporne fetve. Ako je verovati tvrdnji šerijatskih stručnjaka, da svaka fetva ima svoju vremensku i teritorijalnu odrednicu, realno je očekivati da će novoizabrani reisu-l-ulema fetvu staviti van snage i time otvoriti mogućnost konačnog rešenja spora, ali ako se uzme u obzir snaga neformalnih struktura u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, te činjenica da je jedan od najglasnijih lobista za Kavazovićevu kandidaturu na mesto poglavara verske zajednice bio upravo Mustafa Cerić, nije isključena mogućnost da i dalje glavnu snagu svoje pozicije muftija Zukorlić upravo crpi iz autoriteta sarajevskog reisu-l-uleme.

Muslimani u Srbiji nalaze se u poziciji između Scile i Haribde: sa jedne strane nalazi se dugogodišnja rovovska borba unutar uleme, dok je sa druge strane država koja ne poštuje verska prava i slobode svojih građana.

7 „Reakcija: Fetva jedan u nizu nepromišljenih poteza Cerića“, Radio Slobodna Evropa, 14.11.2012., <http://www.slobodnaevropa.org/content/reakcije-fetva-jedan-u-nizu-nepromisljenih-poteza-cerica/24771099.html>

8 „Šta je fetva i kolika je njena snaga“, Aljazeera, 14.11.2012., <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/sta-je-fetva-i-kolika-je-njena-snaga>

Zjapeći Sibir

PIŠE: PETAR POPOVIĆ

Između Urala i Tihog okeana zjapi pusti prostor Sibira i ruskog Dalekog istoka (12,000.000 kvadratnih kilometara) - koji, na jednoj strani bogatstvom, a na drugoj zaostajanjem i nenastanjenosti počinje da zabrinjava Medvedeva i Putina. Dva najveća administrativna okruga imaju samo desetak miliona ljudi. Međutim, šire se po teritoriji koja nadmašuje „smestajni kapacitet“ bezmalo svake sada postojeće države. Koliko se još dugo takav „zlatni kovčeg“, iz koga se izvlačilo, najpre za industrijalizovani Sovjetski Savez, a sada i za deindustrijalizovanu, „obnovljenu“ i „ponovo uspravljenu“ Rusiju, može ostaviti ovako pustim?

U susedstvu je Kina. Na kineskoj strani vri od razvojnih aktivnosti. Kremlj ne pominje moćnog suseda imenom, ali posredno više i ne skriva moru svojih naraslih podozrenja tim povodom. Na koji način će se to bujanje iskazati na Dalekom istoku i u Sibiru, pitaju se u Moskvi.

U centralnoj Aziji, usred samog političkog trvenja Rusije i Zapada povodom smera energetske eksploatacije Kaspijskog mora, Peking je prišao, uložio novac i, bez ikakve halabuke krenuo da izvlači milijarde kubnih metara gasa iz Turkmenije. Sličan događaj očekuje se u saradnji Kine i Kazahstana. Kina je „u modi“ u Kirgiziji. Trudi se da bude ekonomski prisutna u Tadžikistanu. Prva je u redu prijavljenih za investiranje u infrastrukturu Avganistana.

Moskva se trudi da „ne vidi“ tok događaja u centralnoj Aziji. Peking i Moskva su vrlo često složni partneri u debatama i u odlučivanju u svetskim forumima. Peking je uz Moskvu ko-lider unutar Šangajske organizacije za saradnju (ŠOS) - pakta dve sile i zemalja centralne Azije. ŠOS je branik naspram „terorizma“, ali i eventualna prepreka u tom prostoru daljem širenju NATO, uključivanjem delova centralne Azije. Ipak, i konop ŠOS se poteže u različitim pravcima. Iz Rusije, u pravcu vojnog saveza. Dok iz Kine, u stranu eksploatacije organizacije u korist ekspanzije kineske ekonomije.

S „knedom u grlu“, Kremlj dakle ima problem da, kada je reč o Kini, kaže sve čime je zaokupljen. U borbi za „multipolarni svet“, potreba Moskve za

kontratežom ruskog i kineskog pola aktuelnoj prevazi uticaja SAD, nalaže dobrosusedski oportunitizam, ali opet... I tako je predsednik vlade Rusije Dmitrij Medvedev pomenuo „zadatak zaštite naših dalekoistočnih teritorija od prekomerne ekspanzije susednih država“. Medvedev nije ukazao ni na jednu zemlju poimence. Međutim, „adresa“ je pridodana - objašnjenjem da „Rusija ima dugačku granicu s Kinom“, kako su uz izjavu datu na sastanku vlade dopunile ruske RIA novosti (<http://www.en.rian.ru/society/20120809/175094976.html>). Kineske pogranične pokrajine imaju 110 miliona stanovnika, podsetile su Novosti i citirale Medvedeva: „Potrebno je preduprediti bilo kakve negativne događaje, uključujući i pojavu enklava nastanjenih inostranim građanima. Daleki istok stvarno je dalek i, nažalost, nema mnogo ljudi da tamo žive“, citiran je Medvedev.

*

Ne računajući Aljasku sa, otprilike jednim čovekom na svaka dva kvadratna kilometra, Sibir je naseljen ređe nego bilo koji drugi slabo nastanjeni kraj sveta (2,24 stanovnika po kvadratnom kilometru). Ređe nego Kanada (3,4) i čak i Australija (2,81) - a ipak, sa 4,7 puta i tri puta ređom mrežom železničkih pruga, devetnaest puta i deset puta ređom mrežom autoputeva i četrnaest puta manje aerodroma, nego što te dve zemlje imaju na po sto hiljada stanovnika.

Proces iseljavanja sa istoka u deo Rusije od Urala na zapad, prema Evropi nije, štaviše ni okončan, ukoliko se uzme da je stanovništvo između jezera Bajkal i Pacifika za samo četiri godine (1998 - 2002) smanjeno za četvrtinu, na šest miliona sa osam miliona ljudi, i da „pada i dalje“ (<http://thediplomat.com/2010/02/19/china%e2%80%99s-russian-invasion/3/>).

U ekonomiji, rastojanja i saobraćajnice u stanju su da osnaže ili da oslabe gravitaciju pojedinih teritorija prema dinamičnim centrima. Zaostajanje Sibira u infrastrukturi, železnica, putevi i aerodromi, za Kanadom i Australijom ima veze s njegovom neatraktivnošću sa stanovišta pojedinačnih životnih destinacija. Sa ruskog Dalekog istoka i iz Sibira, Moskva je daleko. Geografski, Irkutsku je bliže Peking. U Vladivostoku, na obali Japanskog mora, snažno se oseća ritam Japana. Bliži je u odnosu na Evropu i evropsku Rusiju. Takve stvari ili motivišu, ili demotivišu građane.

Moskva stoji pred pitanjem - zašto Sibir i Daleki istok demotivisu.

Moguće je da odgovor na rusko pitanje nudi prošlost. Gradovi Toboljsk (utemeljen 1578), Surgut (1593), Tomsk (1604) i Krasnojarsk (1628), bezmalo su vremenski ispisnici Džejmstauna, Njujorka i Bostona u Americi. „Zlatna groznica“ u gotovo isto vreme je podigla na noge „lovce na sreću“ i u Rusiji i u Americi. Zaposjedanje Divljeg zapada i ruskog Dalekog istoka, mada iz dva suprotna pravca, vremenski koincidira. Los Anđeles i Vladivostok, jedan na „onoj“, drugi na „ovoj“ obali priznati su gradovima u razmaku od samo deset godina. Ali, 1903, kad je u Sibiru položena transibirska železnica - taj ritam otkoka napred, u Rusiji i u SAD, bespovratno nije više bio isti. U vreme Transiba, Kalifornija i provincije dalje na istok bile su „priheftane“ sa već četiri železnice uz organizam država koji će se stopiti u Ameriku. Američki Zapad uključen je u jedinstveni razvojni motor i privučen bliže. Ruski Daleki istok ostao je dalek, kako to danas kaže i Medvedev.

Sudbina osvajanih teritorija određena je karakterom društava SAD i Rusije. U Americi, naseljavanje je učinjeno šansom za svakog preduzimljivog pojedinca, uz slobodu inicijative i ravnopravnost u uslovima, što je garantovala država. To je podrazumevalo mogućnost ličnog bogaćenja i uspon lestvicama društvenog uticaja. U Rusiji - odlazak u Sibir nikada nije značio šansu. Ni uspeh, ni sreću. Češće je podrazumevao nesreću, kaznu i prinudu i bio drugo ime državne robijašnice. U carskoj i u sovjetskoj Rusiji, Sibir je uvek bio isto - kolonija, potrebna zbog siroviha. Njegove radne armije regrutovala je država.

*

Politički instinkt pomogao je Kremlju da uoči potencijalno rizičnu suprotnost, između nastojanja Rusije da se Sibir zadrži i odsustva želje Rusa da se u njemu živi. Moskvi, Sibir je nezamenljiv. Posle sloma Sovjetskog Saveza, Rusija je „na naftnoj igli“, bez oslonca u bilo čemu osim energetike. Sibir, sa 76 odsto otud izvučene ruske nafte i 87 procenata otud dobijenog gasa „izdržava“ federalni budžet (53odsto), objavila je ruska Nezavisimaja gazeta (http://www.ng.ru/ideas/2012-11-02/5_siberia.html).

O „podsticajima“ države razvoju Sibira i Dalekog istoka otvorena je i debata. U pojedinim slučajevima čak i rusko-kineska debata. Odnosi Moskve i Pekinga su u usponu. Međutim, jesu li trenutno dobri

odnosi Kine i Rusije trajan odgovor na pitanje o budućnosti ruskog Dalekog istoka i Sibira? Hoće li ruski Daleki istok izrasti u „lokomotivu razvoja Rusije“, ili će završiti kao „resurs Kine“, zadato je tematsko pitanje jednom okruglom stolu stručnjaka dve zemlje (<http://www.rg.ru/2012/07/26/kitay.html>).

Domaćinstvo i održavanje samita ASEAN, letos u Vladivostoku, održano je u znaku afirmacije „izlaza Rusije prema Aziji“, kopnenim „mostom“ između dva kontinenta kroz Sibir i luke na ruskom Pacifiku. Obećana je rekonstrukcija „mosta“, stotinama milijardi rubalja kroz vladin namenski „program“. Rusi su pozvani da ne napuštaju već da potraže sebi šansu nastanjujući Sibir. Suprotno nameri Moskve - događa se ipak i da mladi školovani Rusi, i to već na „mostu“, tu rođeni, traže priliku da napuste Rusiju i nađu sreću u Kini. Kina im nudi šansu. Ono, što ne nalaze u Sibiru. Dok pak neškolorovani Kinezi idu u Rusiju, mada neizvesno u kom obimu. Narasta broj mešovitih brakova. Ruskinje cene Kineze-muževе, cene njihovu kućevnost, i rado zasnivaju takve brakove (http://www.slate.com/articles/news_and_politics/dispatches/features/2009/).

U debati ima, međutim, stavova koji su u neskladu s tim kako stvari vidi Kremlj. To su oni koji kažu da je Ameriku uzdigao američki put - odsustvo konfiskacije kapitala, s namerom da se kasnije, preko budžeta preraspodeli drugima. U ruskom slučaju, na štetu Sibira upumpavanjem u Rusiju na relaciji Moskva - St. Petersburg. Takvi traže da se ukine Putinova „budžetska vertikala“, kojom se izvoz nafte, gasa, metala, dijamanta i drugog iskazuje kao prihod prestonica-sedišta najvećih kompanija, već da se deli pola-pola. U takvom slučaju, Sibir i Daleki istok živnuli bi i bez „programa“ Moskve (http://www.ng.ru/ideas/2012-11-02/5_siberia.htm).

Debata traje. Retko su korisne debate s pojedinim unapred odbačenim predlozima. Kad se god beži od neke odluke, mudro je imenovati komisiju i zadužiti je da pronade usklađeno rešenje. Znaju Putin i Medvedev da bi Gaspromu i drugim prodavcima blaga iz Sibira pravo mesto bilo tamo, a ne u St. Petersburgu i Moskvi. Ali, šta bi Kremlj bez mogućnosti manipulacije naftnim milijardama? Milijardama je mesto u ekonomiji. Međutim, u Rusiji, milijarde su sredstvo politike. Zemlja ekonomski tapka u mestu, a narasta birokratski organizam politike.

Romi - najslabija karika na tržištu rada

PIŠE: NATAŠA LAZOVIĆ

U Srbiji je tokom krize pogoršana situacija sa poštovanjem socijalnih i ekonomskih prava. To se može videti već iz osnovnih podataka o stopi nezaposlenosti, prosečnoj plati i potrošačkoj korpi. Iz tih podataka jasno je da svaka četvrta osoba ne može da pronađe posao i da većina stanovnika uz velike teškoće podmiruje osnovne potrebe, poput stanovanja i hrane. U još težem položaju su mladi radnici, nekvalifikovani, neobrazovani, radnici bez iskustva, stariji od 40 godina, kao i određene osetljive društvene grupe. Međutim, jasna slika ove oblasti se za sada ne može steći. Naime, podaci o socijalnoj isključenosti koji pružaju sliku o situaciji velikog broja stanovnika koji spadaju u takozvane „osetljive grupe“, poput žena, Roma, nezaposlenih i osoba sa invaliditetom, u Srbiji se ne prikupljaju sistematično. Takođe, nema podataka o beskućništvu, iako je stanovanje jedno od osnovnih prava.

Srbija je potpisnica brojnih konvencija iz oblasti ekonomskih i socijalnih prava i jedna od zemalja koje su prilikom ratifikovanja osnovnog akta Saveća Evrope u ovoj oblasti - Evropske socijalne povelje - prihvatile najviše obaveza - 88 od 98 paragrafa. Prema oceni Beogradskog centra za ljudska prava, najveći problem je što Srbija nije prihvatila mogućnost podnošenja kolektivnih žalbi u konkretnim slučajevima kršenja ekonomskih i socijalnih prava. Kada je reč o pravnom sistemu Srbije, Ustavom su garantovana ekonomska i socijalna prava, ali su detaljno utvrđena zakonskim i podzakonskim aktima. U oblasti rada i zapošljavanja od 2000. godine doneti su mnogi zakoni kojima su uređeni odnosi poslodavca i zaposlenih, zapošljavanje osoba sa invaliditetom, osiguranje od nezaposlenosti, a pokrenut je i socijalni dijalog. Najznačajniji propisi su Zakon o radu iz 2005, izmenjen 2009, Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti iz 2009, kao i Opšti kolektivni ugovor. Iako stručnjaci i javnost imaju zamerke na deo tih propisa, poput odredbi koje omogućavaju da se

delu osoba sa invaliditetom praktično oduzme radna sposobnost, stiče se utisak da je glavni problem zapravo primena tih zakona, kao i loša ekonomska situacija.

Nezaposlenost pogađa gotovo svakog četvrtog ko traži posao, socijalni dijalog, kao okvir za uređivanje uslova rada, nije funkcionalan, a sindikati, po mišljenju većine građana, ne obavljaju svoju funkciju zaštite prava radnika, pogotovo u privatnom sektoru. Ne postoji zvanična procena broja ljudi koji rade u sivoj ekonomiji, bez ugovora i ikakvih socijalnih prava, kao ni broja onih kojima se ugovori na određeno, produžavaju unedogled, uz kratke pauze kako bi sve bilo „po zakonu“. Istraživanja Centra za demokratiju pokazuju da između 300.000 i milion osoba radi u sivoj ekonomiji. Neke zakonske odredbe, koje je inicijalno trebalo da povećaju prava radnika, zapravo im stvaraju probleme. Primer je odredba po kojoj poslodavac plaća otpremnine radniku za ceo radni staž, a ne za onaj deo proveden kod njega. Prema priznanju dela samih poslodavaca, oni zbog toga zaziru od zapošljavanja starijih radnika, jer bi u slučaju otpuštanja otpremnine ugrozile preduzeća. U trenutku kada je stopa nezaposlenosti izuzetno visoka, postavlja se pitanje da li starijim radnicima takva odredba više koristi ili šteti?

Prava radnika u Srbiji narušena su i nakon privatizacija, kad su neka preduzeća naprosto nestala, ostavivši radnike bez posla, ali i bez otpremnina koje bi im pripadale. Još jedan veliki problem su zdravstvo i zdravstveno osiguranje, budući da su narušena i prava radnika čiji poslodavci ne plaćaju doprinose, zbog čega su oni faktički kažnjeni time što ne mogu da koriste zdravstveno osiguranje. Osim toga, rasprostranjena korupcija u zdravstvu takođe podriva sistem. Jedno od prava iz Evropske socijalne povelje, kojoj je Srbija pristupila 2009. godine, jeste i zaštita od isključenosti iz društva. Kako je pokazao Prvi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Srbiji, stopa rizika od siromaštva u Srbiji je viša nego u EU. Takođe, određene grupe su izložnije riziku od nezaposlenosti - Romi i stariji, a muškarci su generalno gledano u povoljnijem položaju od žena. Problem sa Romima je i to što je sam kvalitet zaposlenosti nizak, budući da dominira takozvana „neformalna zaposlenost“, odnosno rad u sivoj ekonomiji, a siromaštvo u toj etničkoj zajednici stvara začarani krug, jer je i stopa školovanja niža nego u opštoj populaciji. Manjem pristupu

obrazovnom sistemu i tržištu rada izložene su i osobe sa hendikepom i smetnjama u razvoju. Inkluzivno obrazovanje, koje predviđa uključivanje osoba sa hendikepom u redovno obrazovanje, kao i zakonska obaveza za preduzeća da zapošljavaju osobe sa hendikepom, u Srbiji su uvedene tek nedavno. Za prave rezultate tih mera će, međutim, biti potrebno vreme. Glavne prepreke su nedovoljna obučenost nastavnog kadra, kao i neznanje i otpor javnosti. Kad je reč o zapošljavanju osoba sa hendikepom, deo preduzeća i dalje smatra da im je lakše da plate kazne nego da zaposle osobe sa hendikepom.

Prema Međunarodnoj povelji o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koju je Srbija prihvatila, svakoj osobi je potrebno omogućiti odgovarajući životni standard, koji podrazumeva hranu, odeću, smeštaj i stalno poboljšanje uslova života. Prosečno domaćinstvo u Srbiji nema novca za standardnu potrošačku korpu, već samo za minimalnu, pokazuju zvanične statistike. Za prosečnu potrošačku korpu u Srbiji u martu 2012. godine bilo je potrebno 57.014 dinara, a za minimalnu 30.377 dinara, dok je u isto vreme, prema anketi o potrošnji domaćinstava, prosečno domaćinstvo imalo na raspolaganju 52.050 dinara. Do maja 2012, cena potrošačke korpe je porasla na 60.699 i 35.598, dok je malo verovatno da je u raspoloživim sredstvima zabeležen sličan rast. Naime, prosečna plata u Srbiji čak je opala sa martovskih 40.562 na 40.442 u maju 2012, dok u pogledu zaposlenosti nije bilo značajnijih kretanja. Najugroženije su svakako porodice bez ikakvih primanja, pogotovo s obzirom na to, da je pomoć koju u Srbiji dobijaju niska, pa je čak i Svetska banka još u izveštaju o potrebnim uštedama u javnom sektoru 2008. godine preporučila njegovo povećanje. To je i učinjeno Zakonom o socijalnoj zaštiti koji je stupio na snagu 2011. godine i omogućio povećanje i broja korisnika pomoći i iznosa pomoći. Međutim, iako povećana, pomoć je znatno manja od iznosa potrebnog za zadovoljavanje osnovnih potreba. Iako pravo na rad jeste jedno od najznačajnijih prava, od država potpisnica međunarodnih ugovora i konvencija ne traži se da svima obezbede posao, što nije ni moguće. Međutim, traže se mere podsticaja da se svima obezbedi posao. S obzirom na brojne zamerke koje poslodavci upućuju na račun poslovnog okruženja u Srbiji, čini se da bi se moglo učiniti više u podsticanju otvaranja novih radnih mesta.

Žene su, tako u znatno nepovoljnijem položaju od muškaraca, budući da više njih ne radi zbog

nemogućnosti da nađu posao, ali i zbog toga što ga iz raznih razloga ne traži. To sa sobom nosi i lošiji materijalni položaj. Žene teže pronalaze posao, budući da je prema anketi o radnoj snazi iz 2011, stopa nezaposlenosti muškaraca bila 22,4 odsto, a žena 23,7 odsto. Međutim, razlika je još veća u stopi aktivnosti, koja je za muškarce bila 55,6 odsto, a za žene samo 38 odsto. Žene češće ne traže posao zbog brige o deci ili odraslima kojima je potrebna pomoć. Razlike u stopama aktivnosti i zaposlenosti među polovima još su veće u određenim starosnim grupama, na primer u uzrastu između 60 i 64 godine. Žene su, takođe, češće izložene dugotrajnoj nezaposlenosti.

U pogledu obrazovanja u Srbiji je procenat visokoobrazovanih dosta nizak - 9 odsto stanovništva ima diplomu fakulteta ili visoke škole, a 5,6 odsto više škole, pokazala je anketa o radnoj snazi iz 2011. godine. Srednju školu završilo je 48,7 odsto građana, osnovnu 22,5 odsto, nepotpunu osnovnu školu ima 11,3 odsto, a bez ikakve škole je 3 odsto građana. Osim toga, u Izveštaju o socijalnom uključivanju navodi se da Srbija u pogledu pokazatelja u obrazovanju zaostaje za EU. Osim visoke stope odraslih koji su završili samo osnovno obrazovanje, kao osnovni problemi navode se nizak kvalitet obrazovanja, nedostatak funkcionalnog znanja i mali procenat ljudi koji su uključeni u neki oblik obrazovanja i obuke.

Verovatno najslabija karika na tržištu rada u Srbiji su Romi. Podaci o nezaposlenosti određenih društvenih grupa nisu javno dostupni, pa ni o Romima. Međutim, prema Prvom nacionalnom izveštaju o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva, stopa nezaposlenosti je visoka. Još veći problem su, međutim, niska stopa zaposlenosti i loš kvalitet zaposlenosti Roma, budući da dominira takozvana neformalna zaposlenost, koja ne podrazumeva regulisani radni odnos uz svo osiguranje koje pruža. To je posledica nedostatka adekvatnog obrazovanja

Roma. Prema proceni Svetske banke iz 2010. godine, Srbija, zbog male uključenosti Roma na tržište rada godišnje gubi oko 231 milion eura u produktivnosti i 58 miliona u fiskalnim doprinosima. Veliki izazov u smislu ostvarenja socio-ekonomskih prava predstavljaju „pravno nevidljivi“, odnosno oni koji nemaju lična dokumenta. Bez njih, oni ne mogu da ostvare nikakva prava, pa ni pravo na obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo ili bilo kakvu socijalnu pomoć.

Podaci o obrazovanju i nezaposlenosti ne postoje ni za druge ugrožene grupe, poput osoba sa invaliditetom. Osim fizičkih prepreka sa kojima se osobe sa invaliditetom mogu suočiti prilikom traženja posla, problem predstavlja i negativan stav potencijalnih poslodavaca. Da bi se slika poboljšala, 2009, je donet Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Jedna od ključnih mera je obaveza poslodavaca da zapošljavaju osobe sa invaliditetom, i to svaka firma, sa 20 do 49 zaposlenih, po jednog, i još po jednog na svakih 50 zaposlenih.

Kad je reč o zdravstvenoj zaštiti u Srbiji, ona je garantovana zakonima. Međutim, prema podacima medija koji se pozivaju na Republički fond za zdravstveno osiguranje, oko milion građana Srbije nema overenu zdravstvenu knjižicu, delom zbog toga što nisu izabrali lekara, a delom zato što im poslodavci ne uplaćuju doprinose. To znači da svaki sedmi osiguranik ne može da koristi zdravstveno osiguranje. Jedan od problema je propis po kome zaposleni u firmama koje ne plaćaju doprinose ne mogu da overe knjižice i koriste zdravstvene usluge, kao ni članovi njihovih porodica koji su na njih osigurani. Oni su time praktično kažnjeni za ponašanje poslodavaca, na koje teško mogu da utiču da izmire svoje obaveze. Tako im je, iako rade, oduzeto jedno od osnovnih socijalnih prava. Uz podršku zaštitnika građana, deci i trudnicama je ipak omogućeno da se leče, iako njihovi poslodavci ili poslodavci osoba preko kojih su osigurani

nisu uplatili doprinose. Korupcija takođe podriva ostvarenje prava na zdravstveno osiguranje. Procene o novcu koji odlazi na mito u zdravstvu, ne postoje. Međutim, izvesno je da se krši pravo na zdravstveno osiguranje budući da se dešava da su pacijenti primorani da „u koverti“ izdvajaju novac za zdravstvene usluge koje su im zakonom garantovane i za koje već plaćaju putem doprinosa i participacije. U Srbiji je tek prošle godine prvi put lekaru oduzeta licenca zbog primanja mita za neurohiruršku intervenciju. Uprkos utisku da je korupcija u zdravstvu široko rasprostranjena, što pokazuju i ankete, sudske presude se mogu nabrojati na prste.

Pravo na stanovanje spada u osnovna prava, predviđena između ostalog Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima. U Srbiji, međutim, ne postoji procena broja ljudi kojima je to pravo uskraćeno, jer, ili žive u stanovima u kojima uslovi nisu odgovarajući, ili uopšte nemaju krov nad glavom. Jedan od razloga za nedostatak statistike je to što u Srbiji nisu utvrđeni minimalni standardi stanovanja. Tako se u Zakonu o stanovanju stan definiše kao jedna ili više prostorija „namenjenih i podobnih za stanovanje“, dok u statistici nije precizirano da stan mora imati takozvane pomoćne prostorije, u koje spadaju i kuhinja i kupatilo. Osim toga, ne postoje zvanični podaci, a ni procena, o broju beskućnika u Srbiji. To pitanje trebalo je da se razjasni ovogodišnjim popisom, ali su ipak obuhvaćeni samo beskućnici u prihvatilištima, a ne i na drugim mestima okupljanja. Prema podacima Izveštaja o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva tima za socijalno uključivanje, smeštajni kapaciteti za beskućnike nisu dovoljni. Prihvatilišta za odrasle imaju 104 mesta u Beogradu, 35 u Novom Sadu i 6 u Nišu i kroz njih prođe oko 520 osoba godišnje, dok prihvatilišta za decu postoje samo u Beogradu i Novom Sadu, a prihvatne stanice u 14 opština. Takođe, ne postoje mere u cilju omogućavanja beskućnicima da se uključe u društvo.

Kada se sve sabere i oduzme, bez obzira na dosadašnji angažman državnih institucija, predstoji još dosta posla u cilju stvaranja kvalitetnijih uslova za bolju budućnost građana Srbije.

Vojislav Koštunica: pročitani od mnogih; omražen od svih

PIŠE: ZORAN JANIĆ

Na dan hapšenja Miroslava Miškovića (decembar 2012), najvećeg dobitnika divlje srpske tranzicije koji je više od dve decenije nesmetano zgrtao bogatstvo pod firmom najpovlašćenijeg srpskog „tajkuna“ (čitaj: društvenog parazita, kriminalca i pljačkaša), u opštem muku koji je iznenada nastao među parlamentarnim strankama oglasila se jedino vanparlamentarna stranka u nastajanju LPS (Liberalni pokret Srbije): istog dana ona je vrlo precizno svela krajnji bilans ove neočekivane sudsko-policijske akcije oko privođenja Miškovića, neformalnog gospodara Srbije iz senke. U njenom saopštenju, između ostalog, se kaže: „Liberalni pokret Srbije pozdravlja hapšenje Miroslava Miškovića koji je osnovano sumnjivo da je godinama unazad pljačkao budžet Republike Srbije, plaćao i huškao političare, javne ličnosti i analitičare, reketirao, pretio i davao naloge za hapšenje i određivanje pritvora koji su trajali mesecima, nekad i godinama. LPS podseća da će hapšenje Miroslava Miškovića doprineti rasvetljavanju kriminalnih aktivnosti vlada Vojislava Koštunice i Borisa Tadića“. U zaključku se još kaže: „Otimanje *C Marketa*, dogovoreno u kabinetu dr Vojislava Koštunice, nastavak je kriminalne zavere, dogovarane u istom političko-vojnom ambijentu, koja je imala za cilj likvidaciju premijera dr Zorana Đinđića“. Ime Vojislava Koštunice pojavljuje se u ovom proglasu dvaput, i to ne slučajno - oba puta kao sinonim za učešće u nemilosrdnoj društvenoj pljački i državnom puču, oličenom u naručenom ubistvu prvog demokratski izabranog premijera Srbije Zorana Đinđića. Ko je taj pravnik i političar, čiji su prsti umešani u najprljavije zakulisne rabote srbijanske politike u poslednje dve decenije i više?

Politička karijera

Nakon što je diplomirao (1966) i magistrirao (1970) na Pravnom fakultetu u Beogradu, Koštunica biva izabran za asistenta, ali će u vreme političkih previranja 1974, zbog podrške profesoru Mihailu

Đuriću, otud biti oteran, zajedno s još nekim profesorima. Iako su se vlasti kasnije predomislile i rešile sve da ih vrata, ostaje praktično na ulici pošto se ispostavilo da od svih izbačenih kadrova jedino on nema praktično nijedan relevantan naučni rad; ukratko, ništa, nula, *curriculum vitae* ovog asistenta-prišipetlje bio je potpuno prazan i, kako će vreme pokazati, ništa manje prazan od buduće naučne karijere ovog cenjenog doktoranda i državotvornog pravnika što voli skrovitost i senku. Zbog toga prelazi da radi u Institutu društvenih nauka, a od 1981, u Institutu za filozofiju i društvenu teoriju. U zvanje „višeg naučnog saradnika“ promovisan je 1984. godina pod mentorstvom dr Ljubomira Tadića, dr Nebojše Popova i dr Vladimira Goatija. U to vreme objavljuje radove iz oblasti ustavnog prava, političke teorije i filozofije (bučkuriše smučkane u pomodnom loncu marksizma i samoupravljanja) i član je srpskog ogranaka PEN centra.

Vojislav Koštunica je, sem akademskog angažmana u tom periodu aktivan i politički. Jedan je od osnivača Demokratske stranke i obavljaće potpredsedničku funkciju u prve dve godine njenog postojanja (do 1992). Na prvim izborima za rukovodstvo stranke, u septembru 1990, Koštunica će podržati Dragoljuba Mićunovića, a ne protivkandidata Kostu Čavoškog, s kojim su ga vezivale kumovske veze, da bi, već nakon dve godine, okrenuo leđa i Mićunoviću, izazvavši raskol u stranci; to je učinio pod izgovorom kako je neophodno stvaranje udružene opozicije, tj. DEPOS. U julu 1992, osniva Demokratsku stranku Srbije (DSS), na čijem čelu je do danas. Vrhunac političke karijere doživeće 2000. godine, kad je na predsedničkim izborima izabran za predsednika SR Jugoslavije; u to vreme uživa ogromnu popularnost ne samo među običnim građanima (više od 80 odsto), nego je i miljenik Evropske unije i SAD, toliko da je čak proglašen za državnika godine (East-West Institut, SAD, 2001). Nakon ubistva premijera Đinđića

2003, popularnost mu vrtoglavo pada, javnost ga opravdano percipira kao jednog od glavnih kolovođa atentata i od tada reputacija njega i njegove stranke počinje naglo da pada, da bi na kraju ta stranka bila odgurnuta na margine političke scene Srbije, gde i dalje tavori.

„Hobotnica“ i nastanak višestranačkog života u Srbiji

Iako je Srbija zvanično slovila kao poslednji bastion komunizma u Evropi, mora se reći da srpski vlastodršci uopšte nisu nespremni dočekali rušenje Berlinskog zida. Naprotiv, odlično su shvatali duh vremena u kome žive, a dokaz je pravovremena priprema vladajuće klase za bezobzirno otimanje društvenog bogatstva. Komunistička nomenklatura prvo je temeljno razorila društvenu strukturu, zatim se okomila na oslabljeno i osiromašeno građansko društvo, potpuno ga dotukavši ratom i hiperinflacijom, da bi na kraju nesmetano izvršila svoj glavni cilj: prvobitnu akumulaciju kapitala, to jest pljačku. Tek nakon toga je došla završna faza legalizacije prethodno opljačkanih milijardi. Odmah po uklanjanju Miloševića, koji je postao smetnja svima, uključujući samu nomenklaturu, dovučena su sredstva na račune novootvorenih firmi u *offshore* centrima i Rusiji i instalirani kadrovi u bankama, na Beogradskoj berzi i u raznoraznim kontrolnim telima, uključujući sudstvo. Na taj način, sve je bilo spremno za start druge faze tranzicije: kupovinu društvenih i državnih preduzeća prethodno opljačkanih. Sve faze tog poslovnog poduhvata „Hobotnica“ je brižljivo nadgledala. Radi veće jasnosti, neophodno je reći da se ono što se u okvirima ovog feljtona slikovito naziva „Hobotnicom“ zapravo odnosi na staljinski relikv nekонтроlisanih delova bezbednosnih službi, pre svega vojnih. Preciznije rečeno, srce tog organizma bili su poslednji ostaci nereformisanih vojnih službi ili, drugim rečima, ono što se u nekadašnjem Sovjetskom Savezu zvalo KGB. Ona sama, naravno, bila je konglomerat sastavljen ne samo od tih vojno-obaveštajnih struktura, nego i od struktura SANU, SPC, mafije i političara.

„Hobotnica“ ništa nije prepuštala slučaju, pa, naravno, ni tako važnu stvar kao što je formiranje prvih stranaka u Srbiji. Instaliranje njenih ljudi za lidere višepartijske ere početkom devedesetih teklo je glatko, zahvaljujući pre svega velikom broju „krtica“ ubačenih među tzv. disidente. Vojslav Koštunica je bio jedan od njih. Kao relativno

nisko rangirani kadar, delovao je iz pozadine, nikad samostalno. Cela njegova politička karijera stoji u znaku slepe poslušnosti „Hobotnici“, od učešća u osnivanju DS do formiranja DSS i svih važnijih odluka koje će, po direktivama te iste „Hobotnice“, njegova stranka i on donositi. Nagrada za dugogodišnju vernu službu došla je u vidu imuniteta od krivično-pravnog gonjenja zbog učešća u atentatu na premijera Zorana Đinđića. A, da tvrdnje o presudnom uticaju „Hobotnice“ na izbor prvih lidera novoosnovanih stranaka nisu preterane, dovoljno rečito potvrđuje slučaj osnivačke skupštine Demokratske stranke, gde su se kao dva glavna kandidata za mesto predsednika pojavili pravnik Kosta Čavoški, ultranacionalista i potonji prijatelj ratnih zločinaca Ratka Mladića i Radovana Karadžića, i Dragoljub Mićunović, o kome će više reći biti u jednom od sledećih nastavaka ovog feljtona. U tome leži i objašnjenje zašto je Srbija jedina zemlja jugoistočne Evrope koja još nije dopustila otvaranja dosijea svojih građana.

„Hobotnica“ i DSS

Koštuničin politički angažman tokom devedesetih zasniva se na tobožnjoj ekvidistanci njegove stranke od režima i od opozicije, mada je od početka DSS stajala na prvim, rezervnim položajima miloševićevskog režima i služila uglavnom za zadavanje udaraca opoziciji s leđa. Plaćeni mediji u to vreme pažljivo mu grade imidž „poštenog, principijelnog i doslednog političara“, „patriote i legaliste“, a po svedočenju Vladana Batića, nekadašnjeg potpredsednika DSS koji kasnije osniva vlastitu Demohrišćansku stranku (DHSS), „Hobotnica“ je novčano, medijski i logistički potpomogla osnivanje DSS. Kao novoosnovana stranka, DSS učestvuje na republičkim izborima u decembru 1992 u okviru DEPOS, ali već tada najavljuje mogućnost obrazovanja koalicione vlade između miloševićevskog SPS i DEPOS, nazivajući SPS „modernom fabrikom“. U vreme nastanka DSS, istupivši iz DS, Koštunica u jesen 1992, izjavljuje kako „preduslov uspešne borbe sa jednim autoritarnim poretkom jeste udruživanje opozicije“,¹ da bi već nakon godinu dana, pre parlamentarnih izbora 1993, po nalogu „Hobotnice“, istupio iz DEPOSA i samostalno izašao na izbore, uz lakonsko obrazloženje da je „stvaranje zajedničke izborne liste - besmislica“.² Uprkos jasnim računicama

1 NIN, 3. april 1992.

2 Politika, 4. novembar 1993.

da će, zbog izbornih pravila, samostalni nastup DSS dovesti do prelivanja glasova režimskoj SPS i da će sama DSS time osvojiti znatno manje mandata nego da je izašla u okviru DEPOSA (što se i dogodilo; umesto očekivanih 25 mandata osvojiće samo 7), Koštunica se odlučuje na taj naizgled samoubilački korak - a zapravo korak koji je u potpunosti odgovarao potrebama režima - da bi razni „nezavisni analitičari“, proročanski i tobože opozicioni kreatori javnog mnjenja kasnije to tumačili svojevrsnom Koštuničinom „naivnošću“, „da mu je sa pravog mesta, na pravi način prodana priča da je dovoljno jak“,³ iako je evidentno da je samo poslušno ispunjavao naloge „Hobotnice“. Shodno svedočenju Vladana Batića: „Stranka koja je imala skromnu infrastrukturu, bez dovoljno finansijskih sredstava, potpuno samoubilački donosi odluku da na izbore izađe samostalno“.⁴ Nagrada za poslušnost je suma od 400.000 maraka, koju DSS daruje „nepoznati biznismen iz Budimpešte“, a Koštunica, u pratnji advokata, odlazi u Mađarsku da preuzme novac. Na povratku, izašavši iz kupea da malo protegne noge, Koštunica u hodniku ispred zatiče dvojicu milicionara, s kojima stupa u razgovor i za koje se ispostavlja da su iz nekog razloga, što nije uobičajeno za milicionere, odlično politički obavešteni. Naravno, ti policajci bili su pratnja tobožnjeg lidera opozicije koji je sa sobom nosio kofer sa 400.000 maraka, kako bi njegova partija izašla samostalno na izbore. I Batić zaključuje: „Video sam da je UDBA umešala prste“. Potvrdu da je DSS imala finansijsku pomoć i širok medijski prostor u miloševićevskoj Srbiji dao je i sam Milošević odmah nakon preotkrobarškog prevrata, tokom onog čuvenog susreta sa Koštunicom kad dolazi do primopredaje vlasti, a kojem su prisustvovali general Pavković (koji je tajno snimio razgovor) i ruski ministar spoljnih poslova Ivanov. Milošević je tom prilikom optužio Koštunicu kako mu je je od početka pomagao u stranačkom radu i bio uz njega, ne samo tako što mu je širom otvorio vrata medija, nego mu je *lično osnovao stranku* i tolerisao nezakonito poslovanje nekih najkrupnijih finansijera DSS. Ivanov se na to ubacuje u razgovor s rečima da Koštunica ne može poreći kako je na neki način ipak Miloševićev dužnik, što ovaj priznaje.⁵

3 Vreme, 27. decembar 1993.

4 „Vojislav Koštunica – jedna karijera“, Vladan Batić, str. 440.

5 *Šta smo znali, mislili i radili*, „Insajder“, TV B-92, 24. januar 2005.

Nacionalna misija Koštunice

Kao proizvod tzv. „nacionalnog dela“ UDB, jedan od legije mediokriteta titovskih lažnih disidenata, Koštunicu je „Hobotnica“ vrlo rano uzela pod svoje, neposredno posle Titove smrti, čim su počele da jačaju nacionalističke struje u okviru službi bezbednosti. Naravno, sa nastankom višestranačja, Koštunica je, zajedno sa ostalima, odmah aktiviran i od tada pa do sada uredno je izvršavao zadatke koje je dobijao.

U retorici DSS pitanje „nacionalnog“ izbija u prvi plan već od prvih dana njenog osamostaljenja i istupanja iz DS, i ta se retorika ni po čemu ne razlikuje od ratne retorike bosanskih Srba i njihovih ciljeva. Tako u januaru 1993. Koštunica sanjari o budućim državnim okvirima srpskog naroda s obe strane famozne reke Drine: „Postavljanjem carina na Drini dovodi se u pitanje i nastojanje mnogih naraštaja srpskog naroda da sa obe strane Drine žive zajedno“.⁶ Njega zanima „uspostavljanje teritorijalnog kontinuiteta srpskih provincija u Bosni“⁷, jer se srpski narod nalazi „pred grdnom, velikim zadatkom da stvaramo nešto što treba da bude srpska nacionalna država“,⁸ a kartograf u njemu iscrtava i granice te buduće sverpske države, pangenocidne Pansrbije: „Potencijalno, to je prostor Srbije, Crne Gore, Republike Srpske i Republike Srpske Krajine“.⁹ Koštuničine proglose mirna srca mogli su da potpišu Radovan Karadžić i Ratko Mladić, kao i tadašnji predsednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić, za čijeg je mandata otpočela opsada Sarajeva.

Dve nedelje nakon genocida u Srebrenici, u autorском članku objavljenom u nedeljnoj štampi, ponovio svoje stare ekspanzionističke velikosrpske teze: „Naravno, od kada je nastala Jugoslavija, Srbija je jedan i nedeljiv prostor s obe strane Drine, a Srbi i ovde i tamo jedan i isti narod“.¹⁰ Bombardovanje NATO, snaga bosanskih Srba u leto 1995. porediće sa „praksom nacista“, koji su u Drugom svetskom ratu streljali 100 civila za jednog poginulog vojnika.¹¹ U završnoj fazi Dejtonskih pregovora, u novembru 1995, Koštunica izražava skepsu u eventualno

6 NIN, 15. januar 1993.

7 NIN, 4. jun 1993.

8 Isto.

9 NIN, 26. novembar 1993.

10 NIN, 28. jul 1995.

11 Naša borba, 31. avgust 1995.

povoljan rezultat po srpsku stranu; po njemu, pomenuti pregovori „započeti su u znaku Srebrenice i medijske funkcionalizacije navodno tamo počinjenih zločina“.¹ Najveći arhedušmani Srbije su, naravno, SAD i Zapad, i u danima kad je uveliko najavljivana mogućnost vojne intervencije NATO Koštunica izjavljuje: „Ukoliko nas NATO bombarduje, Srbija ima sve razloge da, kao što je podigla spomenik zahvalnosti Francuskoj posle Prvog svetskog rata, Americi podigne spomenik mržnje“.² U proleće 1999, u jeku kampanje NATO, izlazi u javnost sa upozorenjem da „Amerikanci otvoreno pozivaju kosovske Albance da što pre postignu sporazum kako bi onda međunarodna zajednica imala manevarski prostor da tamo ni Srbe“.³

U tom nacionalnom angažmanu on je našao jedini alibi (za ličnu upotrebu, kao lažni mesija) za sve usluge „Hobotnici“.

Od političara do pučiste: ubistvo Zorana Đinđića

Rekli smo, dakle, da čitava politička karijera Vojislava Koštunice stoji u znaku bespogovornog služenja „Hobotnici“ za čiji račun godinama minira ionako bedan rad tzv. opozicije i, po pravilu, zabi-ja joj nož u leđa u presudnim trenucima. Metoda njegovog delovanja uvek je ista: izdaja, raskol i prevrtljivost, a pod plaštom „neodlučnosti“ i tobožnjeg „autizma“; takvu sliku stvorila su vrlo medijska pera i ona se prenosi s kolena na koleno lenjih novinarskih neprofesionalaca, plaćenih ne da razmišljaju nego da prepisuju i presipaju iz šupljeg u prazno ono što im se servira da kažu. Isto onako kao što je početkom devedesetih izdvojio svoje krilo iz DS, tako je i 1993, srušio DEPOS, izašavši iz njega. U periodu kad nije bilo izbora, ili su bar bili daleko, spremno bi šurovao sa opozicijom i prikazivao se kooperativnim, da bi redovno, u odlučnim trenucima iznenada promenio mišljenje i uradio upravo ono što bi najviše odgovaralo režimu. Na građanskim protestima u zimu 1996/1997, Koštunica će napadati „Zajedno“, a ne Miloševića; u drugom krugu lokalnih izbora od svojih glasača otvoreno će čak zahtevati da glasaju za Miloševića!

Onog časa kada je „Hobotnici“ postalo jasno da Milošević mora da ode, da je u pitanju on ili ceo sistem u kome je „Hobotnica“ obitavala kao u idealnom habitatu, na Koštunicu je pao izbor da

nastavi da čuva sistem i ljude sistema. U prvoj izjavi za RTS u svojstvu predsednika, Koštunica će izjaviti kako je vojska „garant stabilnosti“ i kako „neće biti revanšizma prema političkim neistomišljenicima“.⁴ Sačuvaće ne samo miloševićevske generale nego i njegov glavni kadar, celokupnu kičmu režima, uključujući i šefa tajne policije Radomira Markovića, s kojim će, prvih meseci, održati više od 20 tajnih sastanaka u svom kabinetu. Nijedan od servisa za ubijanje političkih protivnika „Hobotnice“ nije bio demontiran, pa je stoga bilo sasvim očekivano da se, upravo u krugu oko Koštunice, koncentriše sav onaj šljam i talog prethodnog režima i da, združenim snagama izvedu atentat na premijera Đinđića. Kao što su dnevni listovi *Identitet* i *Nacional* služili kao glasila zemunskog klana, tako je Koštuničin kabinet bio glasnogovornik pučista i zaverenika iz redova JSO, kojima su davali političku zaštitu. Još u novembru 2000, Gradimir Nalić, član Koštuničinog kabineta, na slavi JSO i „Crvenih beretki“ u Kuli rekao je prisutnima: „Vlada će da proda jedinicu Hagu i zato podržite predsednika Koštunicu“.⁵

Metod delovanja „Hobotnice“ najbolje se može videti na primeru ubistva Momira Gavrilovića, bivšeg visokog funkcionera Službe državne bezbednosti, čije je ubistvo u avgustu 2001. godine posluzilo za pripremu kasnijeg Đinđićevog ubistva. Ubijen nakon što je izašao iz Koštuničinog kabineta gde je imao razgovor o reorganizaciji Službe bezbednosti, na čije čelo je Koštunica planirao da ga postavi, za njegovu smrt Koštuničin kabinet odmah okrivljuje premijera Đinđića, plasirajući preko svojih medija tvrdnju kako je Gavrilović ubijen jer je došao s ciljem da ukaže na vezu „pojedinaца iz vlasti sa članovima zemunskog klana“. Iako ubistvo do dan današnjeg nije rasvetljeno, sa velikom sigurnošću se može pretpostaviti da je „Hobotnica“ zapravo likvidirala svog člana (Gavrilovića) iz

1 Politika, 9. novembar 1995.

2 NIN, 8. oktobar. 1998. Preneseno iz „Naše Borbe“.

3 NIN, 11. mart 1999.

4 .RTS, 6. oktobar 2000.

5 D. Mihajlović, „Povleneke magle i vidici“, II, 38.

viših, nacionalnih razloga - da bi sprečila Miloševićovo izručenje u Hag, oborila republičku vladu sa Đinđićem na čelu i u javnosti, istovremeno, stvorila sliku o premijeru Đinđiću kao kriminalcu.

Ekonomski interesi „Hobotnice“⁶

Iza ideološkog paravana, iza one na sva zvona razvikane borbe za svete srpske zemlje i ujedinjeno vaskoliko srpstvo, stajali su, dakako, i neki drugi interesi, pre svega ekonomski. Bili su to interesi „Hobotnice“, čiji je Koštunica, bez sumnje, bio čuvar: od 24 sumnjive privatizacije sa liste EU, čak njih 23 bilo je sprovedeno dok je Koštunica bio premijer. U nekim od najprljavijih privatizacija, poput „C-marke- ta“ i „Luke Beograd“, njegov angažman bio je neposredan - „Hobotnica“ se nije mnogo ustručavala da ga isturi u prvi plan, računajući na njegovu izrazitu poslušnost. Kao takav, on nije pravio problem ni oko izdaje nacionalnih interesa, ni oko besomučnog zaduživanja zemlje; on je bio taj koji se vatreno zalagao za prodaju Naftne industrije Srbije Rusima direktnom pogodbom (tj. bez kontrole), mada će taj posao na kraju ipak dovršiti Tadić.

Ovde valja primetiti da se, na ekonomskom planu, Koštunica samo nadovezao na osnovne tokove Đinđićeve ere. Nakon izvesnog razdoblja nesigurnosti u danima iza 5. oktobra, „Hobotnica“ je vrlo brzo povratila kontrolu i bez nekih većih problema ušla u fazu legalizacije opljačkanog, a, pre svega u jeftinu kupovinu preostale imovine. Institucionalni okvir, koji su 1997, i 1998, postavili Borka Vučić, a zatim i Milan Beko, ostao je netaknut. Nastavljena je primena Bekovog zakona o privatizaciji, svi ključni kadrovi ostali su na svojim mestima, počev od Agencije za privatizaciju i Berze, preko Akcijskog fonda, do posredničkih i revizorskih kuća. Sam Đinđić nije se previše bavio unutarnjim pitanjima ekonomije, nje- ga je jedino zanimalo da postigne reprogram dugova,

dobije neophodnu stranu pomoć i nekako popra- vi ekonomski imidž Srbije (u čemu je potpuno uspeo). Te su mere izrazito prija- le „Hobotnici“, buj- ala je kao u stakleniku, a kad se Đinđić odlučio na direktan sukob s njom, jednostavno ga je likvidirala.

„Hobotnica“ štiti Koštunicu

Izvevši uspešno puč, Koštunica uništava sve ono napredno i dobro što je bilo urađeno u Đinđić- evoj vladi; „Hobotnica“ potpuno prožima sve pore društvenog bića i pod svoju kontrolu stav-lja ključne poluge društvenog mehanizma. Glav- ni efekat vlade premijera Koštunice nakon ubi- stva Đinđića bilo je preuzimanje svih najvažnijih privrednih i prirodnih resursa i njihovo prebaciva- nje u ruke pripadnika „Hobotnice“ (tajkuna, ratnih zločinaca, profitera, popova, kriminalaca, koso- vaca i udbaša). Taj proces, naravno, bio je pra- ćen daljom deindustrijalizacijom zemlje - „Hobot- nica“, po prirodi stvari, nije u stanju da organizuje ništa sem pljačke i korupcije, a kamoli industrij- sku proizvodnju. Iako životno važan za sve građane, taj je proces tekao nekako podzemno, skriven od očiju javnosti budući da je bio potpuno oba- vijen ideološkom maglom: sukobima oko Koso- va, antievropskom retorikom, paljenjem ambasa- da, daljom desekularizacijom države, bakljadama „Dveri“ i „Obraza“. Naposljetku, pročitani od mno- gih, a omražen od svih, Koštunica je prisiljen da svo- je mesto prepusti mlađem, lepšem i perspektivnijem Tadiću, novom miljeniku „Hobotnice“. Sam Koštunica se povlači na rezervni položaj odakle, po starom obi- čaju, mračni i truje iz potaje. A da ga „Hobotnica“ nije zaboravila ni ostavila na cedilu pokazaće se beloda- no u martu 2011. godine, kad više od 250 „uglednih javnih ličnosti“, među kojima su Dobrica Ćosić, Mati- ja Bečković, Emir Kusturica, mitropolit Amfilohije, dramaturg Dušan Kovačević i drugi, zdušno ustaje u odbranu Koštunice od juridičke opasnosti zakasne- log sudskog poziva, po kome bi bivši predsednik, po tužbi porodice Đinđić, trebalo konačno da posvedoči o svojoj ulozi u ubistvu premijera Đinđića. Svi ti pot- pisnici, naravno, delovali su organizovano, kao više ili manje važni kraci „Hobotnice“. O nekima od njih biće više reči u narednim nastavcima feljtona.

⁶ Napisano uz pomoć Miroslava Bojčića.

Doba Hobsbauma

„Nekada sam mislio da profesija historičara, za razliku od, recimo, nuklearnog fizičara, ne može da pričinu nikakvu štetu. Sada znam da može. Odgovorni smo prema historijskim činjenicama uopšte i za kritiku političko-ideološke zloupotrebe istorije posebno. Veoma je važno za historičara da zapamti svoju odgovornost, koja je, iznad svega, u tome da bude nepristrastan u odnosu na strasti politike identiteta – čak i ako ih i on oseća. Moramo se suprotstaviti stvaranju nacionalnih, etničkih i drugih mitova u procesu njihovog nastajanja“.

Erik Hobsbaum, 1993.

„Još treba osuđivati društvenu nepravdu i boriti se protiv nje. Svet neće sam od sebe postati bolje mesto“.

Erik Hobsbaum, 2002.

PIŠE: MR MILIVOJ BEŠLIN

Iste godine, 1917, kad je peterburški proletarijat izveo prvu uspešnu socijalističku revoluciju u istoriji, temeljno pripremanu decenijama rada ruske narodnjačke inteligencije, u Aleksandriji, u tada britanskom Egiptu rodio se Erik Hobsbaum, historičar koji će svojim delom, ali i idejnim stremljenjima predstavljati *sui generis* katalizatora revolucije u historijskoj nauci, tokom druge polovine XX i početkom XXI veka. Hobsbaum je bio dete Britanske imperije, a njegov otac, za razliku od sina jere-tika, bio je verni podanik Kraljevine, pauperizovani trgovac, poljsko-jevrejskog porekla. Majka, roman-sijerka bila je austrougarska državljanka. Venčali su se u Cirihi u neutralnoj Švajcarskoj, dok su njihove zemlje krvarile u prvom *demokratskom* ratu, do tada neviđene surovosti, koji će zauvek zbrisati civilizaciju *dugog XIX veka*, o čemu će njihov sin jednog dana tako nadahnuto i inspirativno pisati.

Prve godine detinjstva Erik Hobsbaum provodi sa roditeljima u poraženom Beču, ali ubrzo ostaje siročić i pod starateljstvom rodbine prelazi 1931, u Berlin, u kome se tada odigravao poslednji čin tegobnog umiranja Vajmarske Republike, prvog krhkog pokušaja demokratske Nemačke. Navedene historijske okolnosti veoma su uticale na njegovo formiranje i obeležiće ga trajno. Između nadirućeg fašizma, sa antisemitizmom kao fundamentalnim segmentom i njegove najsnažnije negacije – komunizma, oštromni jevrejski mladić suštinski nije imao alternativu. Ubrzo pod teretom velike

depresije, izazvane ekonomskim krahom tridesetih, osiromašena porodica napušta Nemačku i odlazi u London, gde Erik postaje student na prestižnom Kembridžu. U to vreme na Kembridžu je, kako se seća Hobsbaum, bila „najcrvenija i najradikalnija generacija u istoriji Univerziteta, a ja sam bio do guše u tome“. Uzbudeno je čitao Bibliju tadašnjih komunista, Staljinov *Kratak kurs istorije SKP(b)*. Jedna od ironija istorije je da će upravo u SSSR decenijama biti zabranjeni historičar, zbog svog nedogmatičnog pristupa marksizmu.

U Drugom svetskom ratu nije imao značajniju ulogu, jer je kao komunista bio nepodesan za obaveštajni rad, uprkos velikih lingvističkih sposobnosti i strasnih antifašističkih uverenja. Nije to bila jedina nepravda koju će doživeti zbog svoje idejne orijentacije. Iako briljantan student, priželjkivani poziv sa Kembridža, za nastavničko mesto na uglednom univerzitetu, nikada nije upućen. Veća šteta za Kembridž nego za mladog historičara, presudiće vreme. Uprkos osećaju gorčine zbog toga, Hobsbaum je bio zahvalan svojim univerzitetkim profesorima koji su ih, iako konzervativci upućivali na čitanje progresivnih francuskih *Analisa*. Uticaj avangardne pariske škole ukršten sa neortodoksnim marksizmom, fundamentalno će uticati na formiranje najglasovitijeg tvorca britanske socijalne istorije, ostrvske verzije francuskih *analista*. Mudro i promišljeno, pobunjenička svest je kanalisana u naučnu sferu. U to vreme sem ideja

socijalne revolucije i istorijske nauke, njegova velika pasija postaje i džez, koji je bio „zamena za ljubav“, kako će kasnije napisati, ili „manifest kulturne revolucije“. Odlično je svirao usnu harmoniku. Pod pseudonimom Frensis Njutn (Francis Newton) 1959, je objavio knjigu posvećenu istoriji svoje omiljene muzike - *The Jazz Scene*. Drugo izdanje knjige iz 1989. objavljeno je pod pravim imenom autora.

Prepoznatljiv i cenjen u naučnim krugovima je postao svojim doprinosom istoriji civilizacije, koja je objavljena 1962. godine. Bilo je to dobro poznato delo *Doba revolucije 1789-1848*. (jugoslovensko izdanje, Zagreb 1987). Postavio je široko prihvaćenu tezu o dvojnoj revoluciji - velikoj francuskoj i engleskoj industrijskoj, kao kontinuiranom procesu koji menja društvene strukture u različitim evropskim (i ne samo evropskim) regijama. Kao marksista, ali i pristalica škole *Anala*, dosledno se držao principa totalne istorije, stavljajući pod svoju lupu ravnopravno: ekonomske, političke, kulturne, socijalne segmente. Posebna vrednost ove i narednih knjiga je nezadržavanje na površini i hrabro hvatanje u koštac sa istraživanjima fenomena dugog trajanja. Pošto je *Dobom revolucije* načinio značajan iskorak u istorijskoj nauci, skrećući pažnju na svoj talenat, akribičnost i misaonost, sledećim tomom - *Doba kapitala 1848-1875*, (Zagreb 1989), etablirao se kao nezaobilazan autoritet, čije se knjige odlikuju čitljivošću, kreativnošću, produbljenim analizama, blistavom erudicijom. Širokim zamahom predstavio je nastanak svetske ekonomije, ostavljajući značajni trag, ali i lični pečat u istorijskoj nauci. Trećim tomom - *The Age of Empire 1875-1914*. (ovo delo još čeka prevodioce na naš jezik), potvrdio je svoj renome, analizirajući imperijalnu trku koja će svoje ishodište i kulminaciju dostići Prvim svetskim ratom. Biće to krah jednog sveta, koga su srušili njegovi tvorci, ali i logičan kraj trotomne studije, započete rađanjem sveta potonulog u polja smrti sa Marne i Verdona. Kroz njegove knjige svet se prostro od tradicije ka savremenosti, a Hobsbaum propeo do nezaobilaznog naučnog autoriteta.

Iako je lavovski deo profesionalnog života posvetio prikazivanju razvoja i modernizacije tako širokog zamaha, stizao je da predaje na *Birkbek koledžu* za

starije studente u Londonu, na *Novoj školi za socijalna istraživanja* na Menhetnu, *Kvins univerzitetu* u Belfastu, itd. Bio je član Izdavačkog saveta lista *Past & Present*, koga je pokrenulo Istorijsko odeljenje Komunističke partije Engleske. Primljen je u članstvo britanske i američke akademije nauka, a poneo je počasne doktorate mnogih svetskih univerziteta. Svoja belfastska predavanja objavio je u knjizi *Nacije i nacionalizam od 1780: program, mit, stvarnost* (Beograd, 1996). O fenomenima nacije i nacionalizma je posebno upečatljivo pisao u zborniku posvećenom upotrebi istorije u svrhu konstrukcije identiteta i poželjne slike prošlosti, pod nazivom *Izmišljanje tradicije* (Beograd, 2002). Ovaj zbornik, rađen u kouredništvu sa Terensom Rejndžerom, objavljen je 1983, iste godine kad i granične studije Ernesta Gelnera i Benedikta Andersona, zbog čega se ta godina naziva *Annus mirabilis* (čudesna godina). Objavljivanjem ove tri prekretničke i, već klasične monografije o nacionalizmu, struja *modernista* ili *konstruktivista* je trajnije nadvladala konzervativne epistemološke pristupe u izučavanju navedenih fenomena. Prema *modernistima*, nacije-države današnjice, zasnovane na etničkim principima, determinišu se kao *zamišljene zajednice*, nastale zahvaljujući idejnom pregalastvu, ili konstrukciji devetnaestovekovnih intelektualaca i političara, koji su nacional-romantizam književnosti, historiografije i umetnosti pretočili u delatne političke programe.

Putovao je po Evropi, upoznao Latinsku Ameriku iz čega će se izroditi knjiga *Bandits* (London, 1969), o pobunjenicima protiv društvene nepravde, u kojoj je pokušavao da razume i objasni njihovu motivaciju i ciljeve. Sličan *spiritus movens* imala je i Hobsbaumova prva knjiga koja će naznačiti i determinisati, kako njegov pristup nauci, tako i odnos prema društvu. *Primitive Rebels* (Manchester, 1959), je posvećena izučavanju pretpolitičkih modela iskazivanja protesta zbog društvenih nepravdi i klasne nejednakosti. Rebelijanskim pokretima i društvenoj nepravdi je bila posvećena i njegova studija *Captain Swing* (London, 1969), koja pod lupu stavlja pobunu engleskih seoskih radnika 1830. Tematskom krugu istorije radničkog pokreta pripada i njegova knjiga *Workers: Worlds of Labour* (London, 1984), dok je Velikoj francuskoj revoluciji posvećena monografija *Echoes of Marseillaise* (London, 1990), pisana povodom 200-godišnjice pokreta koji je zauvek promenio i Evropu i svet.

Istorijskoj nauci Erik Hobsbaum se odužio inspirativnom, čitljivom i zavodljivom zbirkom eseja *O istoriji*, štampanom i kod nas 2002. Posvećenost izgradnji i proliferaciji kritičke historiografije kao racionalne, nedogmatične i humane nauke o svim sferama društva, ali i svim socijalnim klasama, Hobsbaum je prekinuo sa redukcionističkom praksom omeđivanja istorijskih istraživanja isključivo na više društvene slojeve, karakterističnom za dominantne tokove britanske historiografije. Zbog toga se s pravom može reći da je upravo on promenio shvatanje istorije, ali i kulture u širem smislu u britanskom društvu, raskidajući sa aristokratko-staleškim pristupom prošlim zbivanjima, uvodeći niže društvene slojeve kao legitimne objekte istraživanja, ali i subjekte istorije. Komunistički politički angažman u liberalnom socijalnom i političkom okruženju i sveobuhvatna marksistička misao, bez isključivosti i vulgarizacija karakterističnih za istočnoevropski deo kontinenta, nisu kreirali novu istorijsku školu, ili zaokružen teorijski sistem u nauci, ali su svakako dali prekretni doprinos konstituisanju najbolje paradigme bavljenja zanatom historičara.

Hobsbaum je u poslednjoj deceniji prošlog veka izrastao u jednog od najslavnijih i najcenjenijih britanskih, ali i evropskih intelektualaca svoje epohe. Sva pređašnja naučna dostignuća zasnivao je proslavljenom studijom *Doba ekstrema. Istorija kratkog dvadesetog veka 1914-1991*, izdatom prvi put u Londonu 1994 (Beograd, 2004). Nakon iščeznuća britanske Komunističke partije (KP), čija ga je dogma odvajala od savremene istorije, držeći se principa da je od distance same važnija svest o njoj, osetio se spremnim da naučno preispita i svoj XX vek. Rezultat je knjiga koja je pobrala bezbrojne nagrade i priznanja širom sveta; nazivana: remek-delom, veličanstvenom, zadivljujućom, briljantnom i stimulativnom, neophodnom, učenom, eruditskom, lucidnom, šarmantnom, itd. Nisu retke ni zamerke: da suviše jednostrano brani Oktobarsku revoluciju, da se detektuje negativan stav prema SAD, da malu pažnju posvećuje holokautu, da ne objašnjava centralnu temu veka - američku dominaciju, ali zato samouvereno tvrdi da je Sovjetski Savez spasao liberalnu demokratiju. Retki su historičari XX veka koji svoj prestiž i ambiciju nisu temeljili na odobravanjima ili polemikama s Hobsbaumovim tezama. *Doba ekstrema* nesumnjivo su zenit naučne karijere i popularnosti ne samo u naučnim već i u širim čitalačkim krugovima.

Ali, tom studijom Erik Hobsbaum nije stavio tačku na svoje delo. Ubrzo posle toga su iz štampe izašla *Interesantna vremena* (Podgorica, 2005), obezoružavajuća i uzbudljiva autobiografija u kojoj on svodi račune sa proživljenim vekom kroz optiku ideologije kojoj je ostajao veran uprkos svim izazovima sa kojima se suočavala.

U osvit novog veka preispitao je istoriju sadašnjice, objavivši knjigu *Globalizacija, demokratija i terorizam* (Beograd, 2008). Ova zbirka eseja bi mogla da se posmatra i kao logičan nastavak i svojevrsni *appendix Doba ekstrema*, u kojoj analizira karakter i domete američke dominacije nakon završetka hladnog rata i sa njom povezane procese globalizacije, nacionalizam na kraju XX i početkom XXI veka, izazove terorizma sa kojima se svet suočava, perspektive demokratije, itd.

Poslednje njegovo delo posvećeno je marksizmu u kome je bio čvrsto ukorenjen, kao svesti i nadi u jedno bolje i pravednije društvo. Zbornik radova, od kojih su neki ranije objavljeni, *How to Change the World. Reflections on Marx and Marxism*, štampan 2011, u Britaniji i SAD, daje pregled glavnih tendencija u Marksovim i Engelsonim delima, da bi se u drugom delu knjige posvetio analizi marksističke misli modifikovane u ideološko-politički program koji je dominirao čitavim *kratkim XX vekom*. Nedogmatični i neortodoksni pristup, lišen antikomunističkih tendencija, istovremeno s one strane svake glorifikacije i adoracije, doneo je racionalnu i dubinsku analizu fundamentalnog fenomena moderne leveice.

Erik Hobsbaum je preminuo u Londonu 1. oktobra 2012, u 96. godini. Najveće svetske novinske agencije i dnevni listovi preneli su vest o smrti proslavljenog historičara. Uprkos fizičkom nestanku svog reprezentata, *Doba Hobsbauma* ne nazire se kraj. Bez hiperbolisanja se može tvrditi da je Erik Hobsbaum, verovatno najveći savremeni svetski autoritet historičarskog zanata. Prihvatajući ili odbacujući njegove teze, pristup društvu i poimanje kritičke historiografije, jedno je sigurno - nemoguće ih je zaobići; jer njegove knjige, ideje, naučni postulati, odanost samosvesti historičareve struke i javni angažman posvećen borbi protiv društvenih nepravdi, predstavljaju korpus znanja, profesionalnih vrednosti, ali i etičkih vrлина svakog obrazovnijeg čoveka na Zapadu.

Nenapisana sećanja

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Radomir Konstantinović je ostavio za sobom više romana, radio drama, eseja, osmotomno delo *Biće i jezik* i kultnu knjigu *Filosofija palanke*. Ali, ja žalim što nije napisao autobiografiju ili memoare, a naročito što nije vodio dnevnik. U svom poslednjem delu, *Dekartova smrt*, Konstantinović kaže: „najpre umru naše priče, a onda mi“. Moje iskustvo sa Konstantinovićevim pričama je drugačije. Tek posle njegove smrti, one su se u meni kondenzovale u celinu koju osećam kao njegova nenapisana sećanja. A te su priče nastajale u dugim razgovorima tokom naših čestih susreta u proteklih 20 godina koje je olakšavala i jedna tehnička okolnost: stanovali smo u istoj ulici. Kada je recidiv tuberkuloze usporio njegovo kretanje ja sam češće išla k njemu.

Teme naših razgovora složile su se, posle Konstantinovićeve smrti u poglavlja njegovih izgovorenih sećanja: 1. Otac - profesor Mihailo Konstantinović; 2. Godine dečastva u Ivanjici pod okupacijom: četnička zverstva; 3. Beograd pod kvislinškom upravom Milana Nedića; 4. 1948. - godina istinskog oslobođenja; 5. Književni prijatelji i sagovornici: Oskar Davičo, Dušan Matić, Marko Ristić; 6. Socijalistička Jugoslavija i Tito; 7. Dostojanstvo usamljenosti i koncentracija; 8. Čitanje *Filosofije palanke*.

Ova poglavlja nenapisanih sećanja Radomira Konstantinovića objašnjavaju njegovo delo ali, pre svega, njegovu pojavu u srpskoj kulturi i odnos sredine prema toj pojavi. Neću, naravno, govoriti o svim tim zamišljenim poglavljima. Odabrala sam samo jedno: Otac - profesor Mihailo Konstantinović. Kako smo u razgovorima došli na tu temu?

Baveći se srpskom inteligencijom na prelazu XIX u XX vek, proučavala sam zaostavštinu Mihaila Konstantinovića, profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, koja se na tom fakultetu i nalazi. Visoke ocene Mihaila Konstantinovića kao pravnika i pedagoga izneli su pravni autoriteti: Radomir Lukić, Radomir Đurović, Čedomir Milošević. O životu i naučnom delu Mihaila Konstantinovića pisali su *Anali Pravnog fakulteta*, časopis čiji je osnivač i dugogodišnji saradnik bio. Posebno mesto Mihailo Konstantinović zauzima u *Istoriji Pravnog fakulteta u Beogradu* Ljubice Kandić. Mene je zanimala ličnost Mihaila Konstantinovića, koju su svi

pomenuti autori smatrali jedinstvenom po otvorenosti duha, širini znanja, doslednosti visokim moralnim principima. Ali i po poznavanju života naroda, njegovih običaja i mentaliteta. Mihailo Konstantinović je bio jedan od onih koji je znao da se tradicija, kako je govorio Stanislav Vinaver, može prevazići samo ako se upozna. I ujedno da razvoj podrazumeva postupnost. „Sudska praksa“, pisao je Mihailo Konstantinović, „vredi ako se formira postepeno i u smislu nazora i potrebe naše sredine. Ma koliko bila interesantna, tuđa sudska praksa ne sme biti proročanstvo za nas. Inače, strana praksa i literatura, ako se ide za njihovim podražavanjem, izaziva sterilnost kod imitatora, umesto da mu pomogne“.

Radomir Konstantinović je voleo te naše razgovore o ocu, a ja sam u njima otkrivala ključ za razumevanje pojave samog Radomira Konstantinovića. Zato ću, povodom godišnjice smrti Radomira Konstantinovića, o njemu govoriti, govoreći o Mihailu Konstantinoviću.

Ocu, kao merilu Radomir Konstantinović se vraćao u velikim iskušenjima. U vreme pripreme krvavog rata devedesetih godina prošlog veka dao je da se ovde, u Novom Sadu (1988), objavi prvi put očevo delo *Politika sporazuma - dnevničke beleške 1939-1941*. Kao glavni pregovarač u koalicionalnoj vladi Cvetković - Maček, Mihailo Konstantinović je znao da raspad države ima alternativu: dijalog, kompromis, sporazum. To isto govorio je i Radomir Konstantinović kad je kriza zahvatila Jugoslaviju osamdesetih godina prošlog veka. Parafrazirao je Kauckog: katastrofa nije propast „nego momenat u progresu evolucije“. Kriza je, dakle, i naša šansa i od nas zavisi kako ćemo je iskoristiti.

Poslednje delo Radomira Konstantinovića, *Dekartova smrt*, objavljena takođe u Novom Sadu 1996. godine, koga je završio još 1993. godine, zapravo je knjiga o ocu sa kojim se on poistovećuje: „sve više ja sam moj otac“. A, kakav je biološki i ujedno duhovni otac Radomira Konstantinovića?

Mihailo Konstantinović rođen je u Čačku 1897. godine. Tokom Prvog svetskog rata prešao je sa srpskom vojskom preko Albanije. Kao dobrovoljac učestvovao je sa francuskom vojskom na Zapadnom frontu. U Lionu

je maturirao (1916), završio prava (1920) i na Pravnom fakultetu u Lionu doktorirao (1923).

Po povratku u zemlju, posle vrlo kratke državne službe Mihailo Konstantinović je započeo univerzitet-sku karijeru (1924), kao docent na Pravnom fakultetu u Subotici na kome je ubrzo postao vanredni profesor. U Subotici je, 1927. godine, rođen Radomir Konstantinović, čije će ime ovih dana poneti jedna ulica u ovom gradu.

Teško da se polovinom tridesetih godina prošloga veka mogla zamisliti autoritativnija komisija koja je, 1935. godine predložila Mihaila Konstantinovića za vanrednog profesora na Pravnom fakultetu u Beogradu. Za redovnog profesora na istom fakultetu izabran je 1936. godine.

Mihailo Konstantinović nije pripadao nijednoj političkoj partiji, ali je 1939. godine ušao u koalicionu Vladu Cvetković - Maček kao ministar bez portfelja, kasnije ministar pravde. Bio je glavni arhitekta sporazuma Cvetković - Maček. Njegove Beleške o radu na tom dokumentu, a posebno njegova razmišljanja o reakciji na koju je sporazum naišao u Srbiji, predstavljaju izuzetno važan istorijski izvor. Njegovi razgovori o sporazumu sa, tada tako važnim ljudima u Srbiji Slobodanom Jovanovićem i Nikolajem Velimirovićem, uverili su ga u velike rezerve srpskog društva prema složenoj državi, odnosno u srpsko shvatanje Jugoslavije kao centralističke države sa političkom dominacijom Srbije.

Zbog pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu 25. marta 1941. godine, Mihailo Konstantinović je podneo ostavku na mesto ministra. Posle aprilskog sloma otišao je u emigraciju. Odbio je mesto u vladi koja je trebalo da se formira na bazi sporazuma Tito - Šubašić. Smatrao je da ta vlada ne može da obustavi građanski rat, jer je ranije iza sebe imala četnike, sada će ih, po sporazumu, imati protiv sebe, a partizane neće imati uz sebe. Kao legalista zalagao se za ustavno određivanje položaja vlade kao izvršne vlasti, a shodno tome i za određivanje odnosa između vlade i monarha.

Dok je bio u emigraciji napadan je u listovima *Obnova*, *Vreme*, *Borba* koji su za vreme okupacije izlazili u Srbiji. Razlozi za napad koji je povremeno prerastao u hajku, bili su: sporazum 1939, protivljenje Trojnom paktu, sprečavanje diskriminacije Jevreja. Iako je bio protivnik i desnog i levog kolektivizma, a pobornik društva zasnovanog na slobodnom pojedincu, Mihailo Konstantinović je bio posebno napadan kao veliki zaštitnik levice.

U takvoj opasnoj atmosferi, došlo je i do uzurpacije privatnih prava Mihaila Konstantinovića i njegove porodice. U njihov stan se samovlasno uselio kolega Mihaila Konstantinovića, pravnik i akademik Toma Živanović.¹ Već 3. maja 1941. godine, Živanović se, uz odobrenje krajskomandature uselio u stan Mihaila Konstantinovića, izbacivši njegove stvari u sobu koju je Akademija nauka bila izdala pod zakup Radio Beogradu. Na zahtev Akademije, Živanović je stvari Konstantinovićeve prebacio u drugu sobu. Ključeve od te sobe poslao je predsedniku Akademije Aleksandru Beliću, koji je odbio da ih primi. Kada je isto postupio i sekretar Akademije, dr Jovan Radonić, Živanović je „naredio svojoj služavci da iste ključeve stavi pred vrata Akademije u Brankovoj ulici br. 15“. Opunomoćenik Akademije obratio se, 21. maja 1941. godine, Sreskom sudu za grad Beograd aktom u kome je stajalo: „Kako Akademija neće da primi ključeve od stana koji je Živanović samovlasno otvorio i uselio stvari Dr Konstantinovića, to kao punomoćnik Akademije predajem ove ključeve sudu s tim da isti pozove Dr Živanovića i iste mu preda“.

Sve se ovo dešavalo u vreme dok je Mihailo Konstantinović bio u emigraciji, a u zemlji pod okupacijom bio napadan u kvislinškoj štampi, pa i u nemačkoj. Dok se njegova porodica, supruga i dvoje dece, nalazila u Ivanjici, u okruženju koje je stvorila četnička jedinica Bože Javorca koga je, zbog zverstava i sam Draža Mihailović dao ubiti.

Mihailo Konstantinović se po završetku rata vratio u zemlju. Nastavio je univerzitet-sku karijeru na Pravnom fakultetu u Beogradu. Penzionisan je 1969. godine. Ne postoji trag, ili ga barem ja nisam pronašla, da je Mihailo Konstantinović hteo da ispravi nepravdu, da je govorio o žrtvi svojoj i svoje porodice. Ali, Konstantinovići su u porodičnoj arhivi decenijama čuvali fasciklu na čijim je koricama pisalo: *Usljenje Tome Živanovića u naš stan 1941*. U čestim i dugim razgovorima „o ocu“ Radomir Konstantinović i ja smo jednoga dana stigli do te fascikle. I to baš u vreme kad predmet hajke nije više bio otac nego sin.

A, Mihailo Konstantinović, kad je došao u priliku da se prema toj istoriji odredi, postupio je gospodski: nije od toga pravio senzaciju, ali je, koga je već trebalo podsetio na moralna načela. Mihailo Konstantinović je za pravne teoretičare, pedagoge i praktičare bio nezaobilazan. Govorilo se: „jedan od velikana naše pravne nauke“, „jedan od najboljih civilista naše zemlje“. Ništa prirodnije nego da bude primljen u

1 Toma Živanović (1884-1971), profesor Pravnog fakulteta (1920-1945), akademik (1926 - do kraja života).

Srpsku akademiju nauka i umetnosti. On sâm nije tako mislio. Kad je takav poziv, napokon stigao, odgovorio je sekretaru Odeljenja društvenih nauka, akademiku Milanu Bartošu pismom od 19. januara 1959. godine. To pismo glasi:

„Poštovani i dragi kolega,

Iskreno Vam zahvaljujem na prijateljskim rečima kojima ste me obavestili o nameri Odeljenja društvenih nauka da me predloži za dopisnog člana Srpske akademije nauka.

Nažalost, tu počast ne mogu primiti. Nije mi moguće pristati da moju dostojanstvenost ceni, moralno diskreditovan čovek, koji je redovni član Akademije, a koji je 1941, u početku neprijateljske okupacije, nasilno prodro u moj stan, izbacivši moju porodicu i naše stvari iz stana i naselio se u isti.

Molim Vas da o ovome obavestite Odeljenje društvenih nauka i da mu izrazite moju iskrenu zahvalnost.

Izvolite primiti, poštovani i dragi kolega, uz moju zahvalnost i uverenje o mojim najboljim osećanjima“.

Neće se Mihailo Konstantinović predomisлити: načela se imaju ili nemaju, o njima se ne premišlja i ne predomišlja.

Na ponovljen poziv Akademije koji je usledio posle nekoliko godina, Mihailo Konstantinović je, 8. juna 1963. godine, odgovorio ponovo akademiku Milanu Bartošu:

„Poštovani i dragi kolega, Molim Vas da se predlog o mome biranju za dopisnog člana Srpske akademije nauka, za koji sam doznao tek nedavno, ne iznosi pred skupštinu Akademije. Uveren sam da su predlagači imali najbolje namere kada su napravili taj predlog, i da se zahvaljujem na pobudama. Pre nekoliko godina kada je Odeljenje društvenih nauka imalo nameru da učini takav predlog, ja sam Vas zamolio da obavestite Odeljenje isporučujući mu moju zahvalnost, da mi je moralno nemoguće pristati na to, iz razloga koje sam Vam tom prilikom izneo, te nije potrebno da ih sada ponovim.

Molim Vas, poštovani i dragi kolega, da i ovom prilikom primite uverenja o mojim najboljim osećanjima“.

Eto, to je bio Mihailo Konstantinović. Radomir Konstantinović ga je u *Dekartovoj smrti* samo preslikao: „Čuvao je ravnotežu, ostajao je, dakle, dostojanstven – i to je bio on: u tom dostojanstvu, kao očuvanju ravnoteže, on koji pokušava da odoli padu, na jednu ili drugu stranu“.

Radomir Konstantinović nije bio pravnik i nikada mi nije govorio o naučnim rezultatima svoga oca: obligacijama, porodičnom pravu, kodifikatorskom radu. Ali, jeste o njegovom životu u kome su ličnost i delo bili

neodvojivi. On je želeo da bude očevo dvojnik i, uspeo je da to bude. Često zastajem pred rečima u *Dekartovoj smrti*: „na meni je ostalo da raskučim kuću moga oca – posle mene nema nikog“. Šta nestaje: porodica, jedna kultura ili i jedno i drugo. Jer, Konstantinovići su pripadali, stvarali ali i živeli kulturu koja je bila mimo, nasuprot i protiv kulture palanke.

Iako tek od devedesetih godina prošloga veka, najpopularnija knjiga Radomira Konstantinovića, *Filosofija palanke* će ostati „hermetična“ knjiga sve dok se ne bude čitala u sazvučju sa srpskom realističnom prozom, sa srpskim pesništvom, o kome je Radomir Konstantinović napisao osam knjiga, sa 30 godina pre nje, objavljenom *Kronikom palanačkog groblja* Isidore Sekulić. Zato ću ovaj ogleđ o Mihailu i Radomiru Konstantinoviću, završiti opisom Isidore Sekulić o tome šta znači živeti tu kulturu protiv palanke, koju je i ona sama živela; zajedno sa Ksenijom Anastasijević, Anicom Savić – Rebac, Božidarom Kneževićem, Stanislavom Vinaverom, Bogdanom Bogdanovićem, Dragoslavom Srejočićem, Danilom Kišom. To mi se čini i kao način odbrane Radomira Konstantinovića, kako od onih koji ga poriču tako i od onih koji od njega pokušavaju da stvore mit kome se on toliko opirao delom i životom.

„Palanka je“, kaže Isidora Sekulić, „što bi se današnjim jezikom reklo, večiti agresor... Bez koncentracije u sebi, palanka živi od danas do sutra, od samih 'novih' događaja, od činjenica jedne jedine stvarnosti. Novine palanačke, to je naštampana opšta poznatost. Palankama je potreban tuđ život da se osnaže, da se produže, bezmalo reći: da se probude...“ Palanka je uvek i svuda tamo „gde nema samoće, nema stajanja pred ogledalom zbog savesti, nema koncentracije, nema svog života, svoje odgovornosti... i to se onda nasleđuje kroz krv i kroz običaje“.

Radomir Konstantinović je, kao i njegov otac, uvek stajao pred tim ogledalom, a da bi pred njim izdržao uvek je računao sa usamljenošću. „Kritička misao usamljuje. Dekart nema senku“ – pisao je. Začutao je, ali nije prestao da misli. Bio je jedan od najnapadanijih srpskih intelektualaca na prelazu XX u XXI vek. Znači: nije on bio neshvaćen već neprihvaćen. Nema još nagoveštaja da se to može brzo promeniti, da se uopšte može promeniti. Zato danas kada palanka u Srbiji trijumfuje, sećanje na Radomira Konstantinovića je ravno neprihajanju na gubitak nade.

(Izlaganje na skupu koji je povodom prve godišnjice smrti Radomira Konstantinovića održan u Skupštini Autonomne pokrajine Vojvodine, 26. oktobra 2012. godine

Kikinda: pretnje i odgovori

PIŠE: G. PERUNOVIĆ FIJAT

Seća li se neko još onog priznanja za najtolerantniji grad koga je Kikinda dobila od Misije OEBS u Srbiji davne 2003. godine? Bez brige, ne bismo se *ni mi* setili, da nije Marija Srdić iz kikindskog Centra za podršku ženama pismeno tražila dozvolu da snimi i skenira uramljeni dokument o ovom visokom priznanju. Kad ono - nema plakete! Nema je u kancelarijama SO Kikinda, nije na tavanu, nije u arhivi, ukratko - nema je. Obistinilo se tako ono što zaposleni u opštini ponavljaju već godinama: da su radikali, kad su 2004. preuzeli vlast, otprilike 2006. godine, bez mnogo priče plaketu bacili u smeće zajedno sa još nekim uspomena na mrski im DOS. Od tada su prošla dva mandata vlasti i evo, treći je u toku, a da niko nije proveravao šta je sa plaketom koja je 2003. trijumfalno postavljena na zid, ne u hodniku, nego u kancelariji predsednika opštine, ona se (plaketa), nekako podrazumevala, kao da je tu iako nije. Ne, nema ni duplikata. Treba li možda oglasiti izgubljeni dokument nevažećim i ko je nadležan da izda novi? Kikindanke i Kikindani slegali su ramenima na ovu vest; i inače im je prva briga uvek bila upravo ta povelja o toleranciji, pa tako i sada. Iz opštine nije stiglo nijedno saopštenje. Jedino su se oglasile Kikindske, VK televizija i Marija Srdić, članica tima koji je 2003. godine najviše i doprineo da Kikinda dobije prestižno priznanje kojim se od tada u svakoj prilici hvalila. Za ilustraciju kikindske tolerancije još jedan primer: žena se vratila na posao s bolovanja, posle amputacije dojke i terapije u kojoj je ostala bez kose. Reklo bi se - ne može biti gore. Međutim, može: njene kolegince strgnule su joj periku s glave i, uz smeh i šale, veselo bacale periku jedna drugoj po radnom prostoru, ne obazirući se mnogo na plač, stid, očaj i molbe operisane saradnice. Ona je ubrzo posle ovog događaja zatražila da ide u penziju - koja će biti upola manja od već male plate, „ali samo da više ne gledam one u kancelariji“, kaže. Šef kome je ceo slučaj prijavljen izjavio je nezvanično da on „ne vidi u čemu je problem“.

Nešto se ne sećam da sam ovo očekivala krajem 2003. godine.

Naprednjaci se u Kikindi i dalje prepakuju - i dalje će, kako izgleda. SPS im je jedno vreme postavljao

nemoguće uslove, tražeći mesto predsednika opštine, sva direktorska mesta koja već zauzima i još nekoliko pride. SPS je na izbore išla u koaliciji sa JS i SDPS i osvojila 6 odborničkih mesta, od toga 4 SPS, 1 JS i 1 SDPS. Međutim, jedina odbornica SDPS je prešla na stranu DS, a jedini odbornik JS postao nezavisni odbornik, takođe na strani DS. Sa četvoro odbornika, SPS je i dalje igrala velikog igrača, samo sad je i jedina odbornica SPS dala ostavku, pa je SPS ostala sa tri odbornika, te SNS, kako god da okrene nikako ne može da formira većinu. Tu se i SDPS oglasila da prekida pregovore, barem da donošnja budžeta za 2013. godinu, tako da je u redovima naprednjaka nastala uzbuna. Kikinda je jedna od malog i sve manjeg broja opština u kojima vlast uspostavljena posle izbora 6. maja 2012. godine nije izmenjena, prekomponovana, prepakovana, ili koji se već izraz koristi za kršenje izborne volje građana. I građanki, razume se.

„Pitam se da li su sve ove igre samo uvod u veliku koaliciju SNS i DS koja će oduvati te male stranke? Treba da ih je sramota, i SNS i DS: SNS, koliko se hvalila, pa opet nije uspeo da formira većinu, a i DS, sa *onoliko para* nije uspela da zadrži vlast u državi“, kaže jedan kikindski analitičar, amater. Naprednjaci, izgleda izazvani ovakvim primedbama, udvostručili su pretnje Azri Valentić, odbornici SDPS. Bilo je tu „dete, uključi mozak“, „misli na svoju egzistenciju“, „zar misliš da možeš sama protiv države“ itd. Azra, ni pet ni devet, nego sve ovo prijavi policiji. Poruke u mobilnom telefonu se, inače, sasvim lepo vide. Onda je izvesni Zoran Kostić iz SNS zvao Azru da joj u kratkom telefonskom razgovoru predoči predlog: ili da pređe u naprednjake, pa postane direktor Kulturnog centra, ili... Pošto je ovaj umilni razgovor snimljen, a lokalna VK televizija ga emitovala, sad se digla u Kikindi i ala i vrana - ali, na Azru, koja je prijavila pretnje i uznemiravanje, a ne protiv onih koji prete i uznemiravaju!!! Čitav slučaj desio se brzometno, tokom vikenda od 16. do 18. novembra i potpuno bacio u zasenak dva pokušaja ubistva u Ruskom Selu i jedno silovanje trinaestogodišnje devojčice u Bašaidu, što se sve dogodilo istog vikenda. U komentarima za medije, Milenko Jovanov, predsednik Opštinskog odbora DSS u Kikindi, izrazio je veliku želju da protiv Azre Valentić bude pokrenut - krivični postupak zbog neovlašćenog snimanja.

„Samo onaj ko nema nikakvog morala može da uradi ono što je ona uradila, da privatne razgovore iznese u medijima. Častan čovek ne može javno da objavi razgovore koje je vodio u poverenju“ - vajkao se Jovanov u ćirilničnim Kikindskim novinama. Prema ovakvom shvatanju, častan čovek, izgleda, može bez

problema da preći devojci od 24 godine, koja je u celoj priči pokazala više ljudske, građanske, kakve god - hrabrosti od 90 odsto kikindskih, uslovno rečeno, muškaraca koji se bave politikom. A, da, ni kikindske organizacije koje se bave zaštitom žena od nasilja i forumi žena političkih stranaka nisu se oglasili iako je akcija „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“ baš bila u toku. Naprednjaci su opet zapretili: da će se pobri- nuti da opštinski odbor SDPS bude raspušten! Nekoliko dana u medijima se zaista pojavljivala informacija da je SDPS raspustio svoj rođeni odbor u Kikindi - kao da se odbori raspuštaju tek tako, bez ikakvog prethodnog postupka i formalnosti. Ali, predsednik kikindskog OO SNS Ladislav Tomić je podneo ostavku, tako da sad treba izabrati novog predsednika. Čelnici SNS uopšte ne izgledaju dobro ovih dana: s jedne strane ih pritiskaju njihovi rođeni vrhovi iz Beograda, s druge strane ih gnjave raznim ucenama pripadnici stranaka koje zovu u koaliciju i prepakivanje. Ništa bolje ne izgledaju ni prvi ljudi koalicije oko DS, nije šala, toliko je gradova već prepakovano, pitanje je kolike su šanse Kikinde da ostane sa vlašću za koju je glasala. I jedni i drugi pokazuju nervozu time što napadno počinju da se smeju čim im iko priđe, verujući da tako demonstriraju nadmoć i samouverenost. Inače, u SNS, prema izvorima iz redova samih naprednjaka/naprednjakinja, čak četiri kandidata se interesuju za mesto predsednika opštine, Ladislav Tomić, veterinar i bivši radikal, dr Milovan Blažić, internista i bivši radikal, Pavle Markov, pravnik i bivši radikal, i Svetislav Vukmirica, takođe pravnik, istaknuti sportski radnik i bivši član DSS. Kikinda licitira, ko će od SNS titana postati predsednik Opštine? Ukoliko to ipak ne bude Gordana Trnić Ilićić, koju predlaže SPS? Ili, možda, ostane Sava Dobranić iz DS? Toliko pitanja, a zima već stigla.

Posle mnogo kritika rada kikindske ginekologije, posle smrti nekoliko beba i sepse kod nekoliko porodilja tokom 2012. godine - moguće je da usledi i neki sudski rasplet, naravno, ukoliko roditelji umrlih beba odluče da tuže. Za načelnika odeljenja ginekologije postavljen je nedavno dr Stanislav Blažić, sin dr Milovana Blažića i sinovac dr Branislava Blažića (SNS), nekadašnjeg radikala i nekadašnjeg predsednika Opštine Kikinda. Dr Branislav Blažić je i dalje u samim vrhovima politike, potpuno se evropeizovao (*evropeizovao?*) u odnosu na vreme kad je bio radikal, a učestvuje i u radu nekog tela, organa, šta li, za pridruživanje Srbije NATO. Dr Milan Mitrić (LSV), od nedavno direktor kikindske bolnice, isposlovao je u međuvremenu da se svi natpisi u bolnici zamene - dvojezičnim, što su pacijenti - naročito oni iz susednih opština

sa većinskim mađarskim stanovništvom - povoljno prokomentarisali.

U Kikindi je nedavno formiran odbor Antifašističke organizacije, iste večeri kad je u Kulturnom centru Kikinda promovisan zbornik radova „Antifašizam juče i danas“ uz gostovanje dr Ranka Končara, mr Milivoja Bešlina i Stanka Šušnjara, predsednika Antifašističke organizacije Novog Sada.

„Svaka vam čast što ovakve teme postavljate, da se antifašizam ne zaboravi. Sad, kakva su vremena došla, može čovek da pomisli da borbe protiv fašizma nije ni bilo“, komentarisala je kasnije Mirjana Kovačević (53), diplomirana ekonomistkinja iz porodice prvoboraca NOR.

„Niste čitavi. Očekivao sam da čujem o novim oblicima fašizma, o radikalima, 'Dverima' i slično - a vi još drvite o Drugom svetskom ratu! Zna li kad je bio taj rat? Pre 60 godina! Jedni šetaju okolo i zakopavaju mrtve kosti Karađorđevića, drugi se protive šetanju i zakopavanju tih istih mrtvih kostiju, zar mislite da to ikoga zanima? Narod 'leba nema, litra mleka još malo pa 100 dinara, a vi pretresate kosture iz prošlog veka“, izjavio je manje zadovoljni slušalac tribine o antifašizmu.

Hladnog i maglovitog jutra, idući kroz centar grada, bukvalno sam nagazila na dve ljudske prilike koje su se sakrile iza nekoliko velikih kartonskih kutija i tu, po svemu sudeći, prespavale noć. Desilo se to u jednom od ulaza u zgradu gde je smeštena kikindska Direkcija za izgradnju grada, katastar i još nekoliko ustanova, na dvadesetak metara od ulaska u Skupštinu Opštine. Saznam posle da su ljudi beskućnici već godinama, da im je oboje dece oduzeto i smešteno u hraniteljske porodice. Drugo je pitanje zašto je jednostavnije dati hraniteljima 30.000 po svakom detetu, nego neku pomoć roditeljima, koliko da prežive i oni i deca; mnoge porodice u Kikindi, naročito one penzionerske, ne bi ni preživele bez pomoći rodbine iz inostranstva. Rodbina retko dolazi, ponekad na slavu ili praznik, nešto redovnije na svadbe, na sahrane nikako, ali, *šalje*. Bez tih dolara, eura ili franaka beda bi bila znatno vidljivija, naročito dok traje zima, tako duga i hladna, tako preteća i bez pretnji koje ljudi upućuju jedni drugima.

Kod kikindske pijace nedavno je otvorena kancelarija „Dveri“.

Na kući Jona Bogdana u kikindskom predgrađu osvanuo je krvožedan grafit protiv Roma.

Šta ispade od one tolerancije s početka teksta?

Uvek će se naći neki idiot

PIŠE: IVAN MRĐEN

„Smatram da u Srbiji nema rasizma, nego samo pojedinačnih slučajeva, protiv kojih se država svim snagama bori. U najvećem broju slučajeva reč je nacionalnoj, a ne rasnoj naterpeljivosti“, rekao je državni sekretar u Ministarstvu unutrašnjih poslova Vladimir Božović na nedavno održanoj konferenciji „Rasizam u Srbiji: Između odbijanja i posledica“, u organizaciji nedeljnika „Vreme“. Sa te klackalice od „Srbi nisu rasisti“ do „uvek će se naći neka budala, koja će naneti štetu ugleda naroda“ nisu uspeli da siđu ni ostalu učesnici ovog skupa, možda i zbog toga što se više od dva meseca ovdašnja kompletna propagandistička mašinerija uglavnom na taj način upinje da minimizira oktobarsku bruku iz Kruševca i koliko toliko ublaži neminovnu kaznu od strane Evropske fudbalske asocijacije.

Tako je i incident u Kruševcu 16. oktobra ove godine, kad je posle fudbalske utakmice mladih reprezentacija Srbije i Engleske došlo do tuče pojedinih igrača i članova stručnog štaba, a gosti se žalili i na uvrede na rasnoj osnovi, i ovom prilikom ocenjen kao „događaj koji šteti i baca senku na široko uvreženo mišljenje o srpskom narodu kao gostoljubivom i dobrom domaćinu“. To je već svojevrсно spuštanje lopte na zemlju u odnosu na jalove pokušaje udruženih propagandista po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama, ali i kompletnog vrha ovdašnje fudbalske organizacije da makar na „ravne časti“ krivicu za horsko „hu-hukanje“ i oponašanje majmuna podeli sa nesportskim reagovanjem engleskog reprezentativca Denija Rouza posle pobedonosnog pogotka za goste u poslednjim minutima utakmice, jer se tih dana činilo, posebno zbog burne reakcije na Ostrvu, da Fudbalskom savezu Srbije pretri drakonska kazna.

Kad se pokazalo da je kazna koja je usledila tačno dva meseca kasnije daleko blaža (jedna utakmica bez prisustva publike, 80.000 evra u kasu Uefe, sa po dve do četiri utakmice za bilo koju selekciju kažnjeni igrači Ognjen Mudrinski, Goran Čaušić, Nikola Ninković i Filip Malbašić, a sa po dve godine zabrane rada kondicioni trener Andreja Milutinović

i pomoćni trener Predrag Katić) kompletna mašinerija je prebačena na drugi kolosek uobičajenog trućanja o zakonskoj regulativi, strategijama i raznim akcijama sa ciljem da se „formira nacionalna svest na nivou društva da je to neprihvatljivo ponašanje i da će biti sankcionisano ne samo krivično-pravno, već i moralno“, kako je to i na pomenutoj konferenciji istakao pomenuti državni sekretar Božović.

Sa njim se složio pomoćnik ministra sporta Dragan Atanasov: „Nisam sociolog niti filozof, ali znam osnovnu definiciju rasizma i našem narodu to ne može da se spočita. Ipak, pojave koje se dešavaju na fudbalskim mečevima zabrinjavaju. Dobro je što se posle incidenta u Kruševcu daleko više diskutuje o tome, jer problem postoji. Naš zadatak je prevencija, a ne sankcija“.

U Srbiji možda rasizam nije izražen u meri koja bi bila zabrinjavajuća (u većini prvoligaških fudbalskih i košarkaških ekipa već godinama igraju i tamnopusi igrači, neki od njih su proglašavani za „igračke godine“ u svojim klubovima, na mečevima sa inostranim ekipama se publika posebno upozorava na moguće sankcije...), ali, s druge strane, postoji jako izražena ksenofobija, koja se iz različitih razloga (raspad države u kojoj su živeli svi Srbi, ratovi, sankcije, bombardovanje u proleće 1999. godine, pritisci i ucene oko Kosova, evroskeptizam...) gotovo odomaćila kao prihvatljivo objašnjenje za različite oblike netrpeljivosti. To je ono što drsek Božović naglašava kad kaže da je „u najvećem broju slučajeva reč o nacionalnoj, a ne rasnoj naterpeljivosti“

Prema podacima MUP-a u preteklih pet godina evidentirano je 246 krivičnih dela izazivanja nacionalne, verske i rasne mržnje, 11 dela povrede ugleda zbog nacionalne i verske pripadnosti i samo tri slučajeva rasne i druge diskriminacije. Tu spadaju i 76 napada na Rome, 22 parole protiv Jevreja i jedna protiv Mađara u Novom Sadu, ali i podatak da je od pomenutih napada na Rome rasvetljeno tek nešto više od polovine - 39. Uz ocenu da se policija uglavnom bavi posledicama, dok se nadležni

(ministarstva omladine i sporta, obrazovanja, zdravlja, sportski savezi, stručne asocijacije, mediji...) uglavnom bave istraživanjima i statistikom, te da je veoma malo konkretnih akcija za promenu stanja, i prisutnima na pomenutoj konferenciji su se daleko zanimljivijim učinila inostrana iskustva, koja je ovom prilikom preneo Deni Linč iz britanske antirasističke kampanje „Kick it out“.

Fudbalski savez Engleske planira uvođenje tečaja o „britanskom kulturnom okruženju“ za igrače koji dolaze iz inostranstva sa ciljem da se spreče incidenti na rasnoj osnovi, pa je u tom smislu po nalogu britanskog premijera Dejvida Kamerona, sačinjen dokument pod naslovom „Inkluzija u engleskom fudbalu i anti-diskriminacioni akcioni plan“, koji ima ukupno 93 tačke. Između ostalog u tom dokumentu se preporučuje svim klubovima da u ugovore igrača i menadžera uvedu obaveznu anti-diskriminacionu klauzulu. Neki klubovi već imaju slične interne dokumente, ali ne postoji opšti pravilnik po pitanju borbe protiv diskriminacije i rasizma u engleskim fudbalskim ligama. Linč je objasnio da se posebno radi i sa sudijama i da se uvodi „poravilo tri koraka“, kad na pojavu rasističkog ponašanja sudija kao „vođa utakmice“ može da na kratko prekine igru i zatraži da se javno upozore svi prisutni, potom da na pet do deset minuta i prekine meč i izvede ekipe sa terena, a na kraju, kao treći korak, utakmicu definitivno završi pre isteka devedesetog minuta.

Ideja o tečaju za igrače došla je kao direktan odgovor na incident koji se desio prošle godine kad je napadač Liverpula Luis Suarez nazvao defanzivca Manchester junajteda Patrika Evru „negrito“. Suarez je pokušao da se odbrani tvrdnjom da je u njegovom rodnom Urugvaju to uobičajen izraz za tamnopute ljude i da se ne radi o rasnoj uvredi, ali disciplinska komisija FA nije prihvatila Suarezovu odbranu i kaznila ga je sa osam utakmica neigranja. Bivši kapiten Engleske i član Čelsija Džon Teri u septembru je kažnjen sa četiri meča suspenzije zbog vređanja Antona Ferdinanda iz Kvins Park Rendžersa na rasnoj osnovi. U ovom trenutku u klubovima Premijer lige više od 60 odsto

igračkog kadra čine stranci, dok je u Čempionšipu (druga liga) reč o udelu od 20 odsto.

U takvoj situaciji sasvim je jasno da su se ovdašnji propagandisti i fudbalski zvaničnici uplašili posledica kruševačkog incidenta upravo što se sve dogodilo u susretu sa Englezima, ali i zbog tadašnjih izjava predsednika Uefe Mišela Platinija da je pred tom organizacijom velika i teška borba protiv rasizma na stadionima. Zato nije čudo ni što su se u pojedinim ovdašnjim medijima pojavile informacije da je Platini „nezadovoljan blagim kaznama“, koje su propagandisti odmah zatrpali pričom o navijačima ruskog Zenita iz Sankt Peterburga, koji su zatražili da iz tima budu isključeni svi fudbaleri koji nisu beli i oni koji su homoseksualci. Najveća navijačka grupa Zenita „Landskrona“ objavila je proglas u kome se traži da „na teren izađe potpuno beli heteroseksualni tim“. Zenit je do letos bio jedini ruski tim koji nikad nije imao crne igrače, Tim su tada pojačali Brazilac Hulk i Belgijanac Aksel

Vitsel, dok je francuski vezni igrač Jan M'Vila odbio da pređe u Sankt Peterburg pošto je dobio pretnje smrću.

Klub je u vlasništvu državnog energetskog giganta „Gasprom“, a uprava je odmah objavila da podržava toleranciju i da bira igrače samo na osnovu sportskih mogućnosti, kao i da je klub posvećen „razvoju i integraciji u svetsku fudbalsku zajednicu“ i da nema „arhaične stavove“. Sad su svi pogledi ovdašnjih propagandista upereni ka Platiniju i evropskoj fudbalskoj kući, jer je „Gasprom“ jedan od najvećih sponzora najznačajnijeg Uefinog takmičenja, Lige šampiona, što - ako „Zenit“ ne bude ni opomenut - može da garantuje i stavljanje tačke na „slučaj Kruševac“. Kad god se neki incident digne na tako visok nivo, postanu još oporije reči menadžera engleskog premijerligaša Kvins Park Rendžersa Marka Hjuza, koji je u vreme „slučaja Teri“ izjavio da „rasizam nikad neće moći da iskorenimo iz fudbala, jer uvek će se naći neki idiot koji neće odustati od svoje namere“.

Frka

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

U *Rečniku šatrovačkog govora* **T. Sabljaka** (Zagreb, 1981), *frka* je galama, gužva, potjera, racija, tučnja-va, strah. A *frkaroš* ili *frkator* je, opet, onaj koji diže galamu, pravi gužvu. Deceniju kasnije I. Klajn, u svom *Rečniku novih reči* (Novi Sad, 1992), *frku* ubraja u familijarne reči, a znači uzbuna, uzbuđenje, nered, gužva. Tvrdnja da šatrovački često daje jednoj jednoj reči više značenja nalazi svoju punu potvrdu u *Rečniku savremenog beogradskog žargona* (**B. Gerzić, N. Gerzić**, Beograd, 2002), gde *frka* znači: problem, neprijatnost, nevolja, teškoća, neugodna situacija; nered, zbrka, gužva, metež, uzbuna; strah; kri-za (kod narkomana); žurba, užurbanost; *frka-pamika*: veliki nered, gužva, metež; *na frku* - na brzinu; *frka mi je!* strah me je! žuri mi se! *nemaš frke!* nema problema! ne brini se; *dići/dizati frku*: izazvati/izazivati uzbuđenje, paničiti; *biti u frci*: biti u žurbi, biti u neugodnoj situaciji, biti uzbuđen, nervozan. Tu je i *frkadžija*- osoba sklona tuči, pa glagoli: *frkati se* - svađati se, prepirati se, i *frkisati*- paničiti *frknuti* - obljubiti. *Frkator* je paničar, kukavica, a *frkatično*: problematično, teško.

Najnoviji *Veliki rečnik stranih reči i izraza* (**I. Klajn, M. Šipka**, Prometej, 2006), uz odrednicu *frka* beleži sledeća značenja: „1. pol. oraganizacija osoba sličnog političkog uverenja sa zajedničkim programom, stranka, frakcija; 2. voj. divizija u osmanlijskoj vojsci; 3. žarg. vika, buka, galama, svađa, problematična situacija; **nema frke** nema problema, sve je u redu“.

Navedeni rečnici (osim poslednjeg) ne navode poreklo ove reči, a ono je tursko, odnosno arapsko. U poznatom rečniku *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* **A. Škaljića** (Sarajevo, 1965), reč *frka* ima ova značenja: stranka, grupa, partija, a ranije se tako zvala divizija u turskoj carskoj vojsci, a njen zapovednik, divizijski general, bio je ferik odnosno ferik-paša. Ferik je, inače, i (retko) muško

ime (**I. Smailović**, *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1977). **P.**

Skok navodi još jedno zančenje: „odmetnici od prave filozofije“ (*Slavia*, 35, Prag). Reč kao da je ušla i u kulinarsku terminologiju; istraživač narodnog života, **Luka Grdžić-Bjelokosić** će, početkom minulog veka zabeležiti: „za burek u gužve ili kako se više čuje u *frk* priredi se sve kao i za burek preko tepsije“ (*Srpska narodna jela u Bosni i Hercegovini*, Srpska narodna jela i pića, 1, SEZ 10, prir. Jovan Erdeljanović, Beograd, 1908).

U arapskom jeziku (*frk*) znači, između ostalog, i skupina, grupa, stado, krdo (**T. Muftić**, *Arapsko-srpskohrvatski rječnik*, II, Sarajevo, 1973). A u turskom (*firka*): grupa ljudi, pa partija, stranka, divizija. *Firkadži* (mi bismo rekli *frkadžija*) je pristalica, privrženik određene stranke, a *firkadžilik*: privrženost, odanost stranci (**S. Đinđić, M. Teodosijević, D. Tanasković**, *Türkçe-sirpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1997).

Kako to biva kod šatrovačkih reči, odnosno u žargonu, ovog puta nije u pitanju nova, već jedna (vrlo) stara reč koja je dobila nova značenja, i to mnoga. Primer nikako nije usamljen, navedimo samo nekoliko turcizama (iz već pomenutog *Rečnika savremenog beogradskog žargona*) sa novim značenjem: **aber** (jedinica, buger), **bajazit** (bajat hleb), **barut** (novac, pare, kinta, kinte).

Ko je upropastio hrvatske Srbe

PIŠE: RADE VUKOSAV

Oslobađajuća presuda hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču je kod nas proizvela erupciju negodovanja. Koliko su navedeni generali krivi ili nevini, može ceniti samo onaj ko je prisustvovao suđenju. Sudovi su neovisni. Za neverovati je da su baš potpuno nevini, a ako i imaju krivice, verovatno da je imaju, ali ipak oni nisu za Srbe u Hrvatskoj primarni krivci. Primarni krivci su oni koji su hrvatske Srbe izmanipulisali i instrumentalizirali zastrašivanjima i lažnim obećanjima. Mitinzima i to prvim u Kninu 15. juna 1989, sa Miloševićevim slikama i parolama „Ovo je Srbija“, „Slobo, Knin te čeka“, „Knin čeka Srbiju“, a kasnije i po drugim mestima Hrvatske, potom „balvan revolucijom“, pa sve do potpunog, oružanog, nasilnog stvaranja takozvane Republike Srpske Krajine (RSK). Oružje kojim su razarali Hrvatsku dao im je Milošević i to na uštrb svih ostalih nacija, građana ondašnje SFRJ, koji su od svojih usta 40 godina odvajali za to oružje i vojnu opremu, a nisu ga imali. Moramo priznati da je, na tome prostoru tada nazvanom RSK, takođe tim oružjem izvršeno etničko čišćenje osvojenih teritorija od Hrvata? Dogodili su se Vukovar, Dubrovnik, Konavli... Bilo je ubijanja i logora za proterane Hrvate. I Hrvati i Srbi su preživljavali velike patnje što, nažalost, moramo priznati. Primarni krivci za ovo su projektanti toga opakoga projekta i provođenje istoga. U provedbi „Oluje“ je takođe bilo zlodela od strane pripadnika i provodioca „Oluje“, što se ne može sakriti.

Bivši lider Srba u ondašnjoj RSK, Milan Babić, na suđenju pred sudijama Tribunala je priznao: „Izlazim pred ovaj Tribunal sa dubokim osećajem sramote i kajanja. Dozvolio sam sebi da učestvujem u progonu najgore vrste protiv ljudi samo zato što su Hrvati, a ne Srbi. Nevini ljudi su bili proganjani, nevini ljudi su nasilno isterani iz svojih kuća i nevini ljudi su ubijani“ - priznao je pred sudskim većem haškog tribunala nekadašnji lider Srba u Hrvatskoj Milan Babić. Na kraju izlaganja Babić

je zamolio „braću Hrvate da oprostite svojoj braći Srbima“. U kratkom obraćanju sudijama posle priznanja krivice Babić je rekao:

„Čak i nakon što sam saznao šta se dogodilo, čutao sam o tome. Još gore, nastavio sam sa službom i kroz moje vlastite aktivnosti postajao lično odgovoran za nehumane postupke koji su pogodili nevine ljude. Žaljenje koje osećam zbog toga je bol sa kojim moram živeti ostatak života. Ovi zločini i moje učešće u njima nikda ne mogu biti opravdani“. (Danas, Beograd 7. marta 2006).

Ne mogavši psihički podnositi rečeni bol, Milan Babić je izvršio samoubistvo.

Zbog oslobađajuće presude hrvatskim generalima s naše strane padaju teške i ružne reči. Na prošli rat gledamo jednostrano. Po onima koji protestuju - na našoj strani nema krivice. „Oni“ tamo su za sve i uvek krivi. Mi smo se samo branili. Eto, poštovani sugrađani, opet smo zaratili sa svojim susedima. Ovog puta ne oružjem nego izlivom zle i otrovne mržnje, što ubija ljude, stvara sramotu, nesigurnost i koči napredak celog regiona. Jednostranost viđenja prošlosti je ogromna istorijska greška, uopšte. Političari, vi ste inicijatori te buke! Na vama je najveća odgovornost. Preuzmite je i ne zaoštavajte, nego stišavajte. Vi to možete ako hoćete. Budućnost zemlje je u pitanju. Svako kašnjenje provedbe onoga što mora biti urađeno je preskupo. Ne gubimo dragoceno vreme nego pogledajmo istinu u oči.

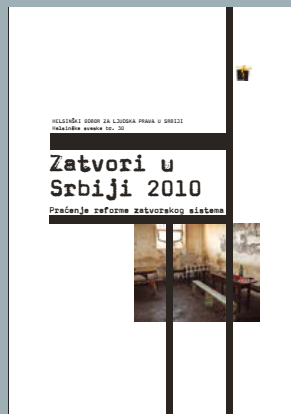
HELSINŠKE SVESKE

28. Sandžak:
Identitet u procepu
starog i novog

29. Sandžak i evropska
perspektiva

30. Zatvori
u Srbiji 2010

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

21. *Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa*
22. *Srebrenica - od poricanja do priznanja*
23. Aleksandar Bošković, *Etnologija svakodnevnog života*
24. *Dubrovnik: "Rat za mir"*
25. Zoran Đinđić: *Etika odgovornosti*
26. *Kovanje antijugoslovenske zavere I i II*
27. *Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta*
28. Želimir Bojović, *Izricanje istine* (pdf izdanje)
29. Fahri Musliu, *Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca*
30. Srđa Popović, *Nedovršeni proces*
31. *Vukovarska tragedija 1991 I i II*
32. *Snaga lične odgovornosti*
33. *Rat u brojkama*
34. *Raskrinkavanje projekta Velika Srbija*
35. Fahri Musliu, *Masakr u Suvoj Reci*
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, *Scenografija rata*
37. Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja*
38. Prijatelji o Seški Stanojlović, *Verna svojoj profesiji*

OGLEDI

9. Momčilo Isić, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka*
10. Tomislav Ognjanović, *Čaršija, Utrina ili Srbija*
11. Ljiljana Vuletić (priedila), *Ksenija Atanasijević: Etika feminizma*
12. Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država*
13. Ivan Đurić, *Vlast, opozicija, alternativa*
14. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1*
15. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 2*